

LATVIJAS
UNIVERSITATES RAKSTI
ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS

TAUTSAIMNIECĪBAS UN TIESĪBU ZINĀTŅU
FAKULTATES SERIJA

IV SEJUMS
TOMUS

№ 2

LATVIJAS UNIVERSITATE

R I G Ā, 1 9 4 0

P $\frac{LIV}{144W}$

2

LIBRARY
BIBLIOTEKA
643-12-88

LATVIJAS
UNIVERSITATES RAKSTI

TAUTSAIMNIECĪBAS UN TIESĪBU ZINĀTŅU
FAKULTATES SERIJA

ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS

SERIES NOVA SECUNDUM ORDINES DIVISA
JURECONSULTORUM ET OECONOMIAE PROFESSORUM
ORDINIS SERIES

IV SĒJUMS
TOMUS

RIGĀ
LATVIJAS UNIVERSITĀTE

1938/1940

LATVIJAS
UNIVERSITĀTES RAKSTI
TĀTSAINIETĪBAS UN TĪSĪBU ZINĀTĀNU
FĀKULTĀTES SĒRIJĀ

ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS
SĒRIJĀ NOVA SECONDO ORDINE DIVISA
JURISCONSULTORUM ET OECONOMIAE PROFESSORUM
ORDINIS SĒRIJĀ

Rīgā, Latgales ielā № 11.

RĪGĀ
LATVIJAS UNIVERSITĀTE

1988. g. 10. m.

Ienākumu sadalījums Latvija (1924—1937)

SATURS.
INDEX.

	Lapp. Pag.
1. Edgars Dunsdorfs. Vidzemes arklu revīzijas 1601.—1638.	1
The uncus revisions in Vidzeme from 1601 to 1638	277
2. Longīns Ausējs. Ienākumu sadalījums Latvijā (1924.—1937.)	289
The Distribution of Incomes in Latvia (1924—1937)	434

g. publicējama darba *Essai sur la Nature du Commerce* aplūko
 starpību celorus datādas arklis. Turgot 1770. g. veiestā
 darbs ar savu virsrakstu *Essai sur la Formation et la
 Distribution des Richesses* vērās uz sadalījuma problēmu izstrādi.
 Adam's Smith's pirmais darbs mācītu par to, kas
 izdots savā 1776. g. izdotajā *An Inquiry into the Nature
 and Causes of the Wealth of Nations* un veido ekonomiskā sadalī-
 juma teorētisku ietvaru starpā. Rīcārd's *Principles of
 Political Economy and Taxation* (1817) nosver sadalījuma problēmu
 no valsts politiskās ekonomijas viedokļa. Līdzīgu domu
 izsaka J. B. Say's (*Traité d'Économie Politique*, 1803).

"So that of all the commodities which compose the whole annual produce
 of the labour of every country, every complexly, must resolve itself into the
 same three parts, and be parcelled out among different inhabitants of the
 country: either as the wages of their labour, the profits of their stock or the
 rent of their land. . . . Wages, profit and rent are the three original sources of
 all revenue, as well as of exchangeable value" (Ad. Smith, *An Inquiry etc. of
 the Wealth of Nations*, Edinburgh, MDCCCLXIII, p. 24).

"The produce of the earth -- all that is derived from its surface by
 the united application of labour, machinery and capital, is divided among three
 orders of the community; namely, the proprietor of the land, the owner of the
 stock or capital necessary for its cultivation, and the labourers by whose
 industry it is cultivated. But in different stages of society the proportion of
 the whole produce of the earth which will be allotted to each of these classes

SATURS
INDEX

1	Edgars Dunsdorfs Vidzemes arhīva rekvizītas 1801—1838	1
277	The uncut revisions in Vidzeme from 1801 to 1838	277
289	3. Longins Anzāis. Ienākumu sadalījums Latvijā (1934—1937)	289
431	The Distribution of incomes in Latvia (1934—1937)	431

Ienākumu sadalījums Latvijā (1924.—1937.).

Longins Ausējs.

IEVADS — DARBA UZDEVUMS UN METODES.

1. Ienākumu sadalījuma problēma nodarbina ekonomistus — un ne tikai ekonomistus — jau līdz ar pirmajiem nopietnajiem pētījumiem saimniecisko parādību novadā. Jau Cantillon's savā 1755. g. publicētajā darbā *Essai sur la Nature du commerce* aplūko algu starpību cēloņus dažādos arodos. Turgot 1770. g. iespēstā grāmata ar savu virsrakstu vien: *Réflexions sur la Formation et la Distribution des Richesses* norāda uz sadalījuma problēmas iztīrājumu. Adam's Smith's pirmais ievērojams mācību par trim ražošanas faktoriem (savā 1776. g. izdotajā *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*) un tautas ienākumu sadalījumu šo triju faktoru starpā¹. Ricardo (grāmatā *Principles of Political Economy and Taxation*, 1817.) uzsver sadalījuma problēmu kā galveno politiskās ekonomijas problēmu². Līdzīgu domu izteic J. B. Say's (*Traité d'Économie Politique*, 1803.).

¹ "So that of all the commodities which compose the whole annual produce of the labour of every country, taken complexly, must resolve itself into the same three parts, and be parcelled out among different inhabitants of the country, either as the wages of their labour, the profits of their stock or the rent of their land... Wages, profit and rent are the three original sources of all revenue, as well as of exchangeable value" (Ad. Smith, *An Inquiry etc. of the Wealth of Nations*, Edinburgh, MDCCCLXIII, p. 24).

² "The produce of the earth — all that is derived from its surface by the united application of labour, machinery and capital, is divided among three classes of the community, namely, the proprietor of the land, the owner of the stock or capital necessary for its cultivation, and the labourers by whose industry it is cultivated. But in different stages of society the proportion of the whole produce of the earth which will be allotted to each of these classes

Kaut arī vēlākiem ekonomistiem uzskati par šīs problēmas vietu politiskajā ekonomijā grozījās — daži, piem., Jevons's, Marshall's u. c. pat uzlūkoja to kā vērtības problēmas atsevišķu gadījumu³ — tomēr pati problēma kā tāda ir ieņēmusi redzamu vietu ekonomiskajā zinātnē.

Šo problēmu var aplūkot no dažādiem viedokļiem. Līdz pat 19. g. s. beigām tautas ienākuma sadalījumu ekonomisti aplūkoja galveno tiesu kā sadalījumu triju ražošanas faktoru (darba, zemes un kapitāla) resp. to īpašnieku starpā — visu strādnieku kā vienas ienākumu guvēju daļas, visu zemes īpašnieku kā otras ieguvēju daļas un visu kapitalistu kā trešās ieguvēju daļas starpā, citiem vārdiem, aplūkoja funkcionālo sadalījumu, lietojot J. B. Clark'a ievesto terminu. Ja arī pieminēja personālo sadalījumu, tad to uzlūkoja kā sekundāru problēmu, bet tai faktiski nemaz nepieskārās, kā, piem., J. B. Clark's savā *Distribution of Wealth*⁴. Tomēr 19. g. s. maiņā notiek pagrieziena par labu personālā sadalījuma problēmai. Ievērojamu impulsu šim pagriezienam devis V. Pareto ar savu „ienākumu līkni“⁵. Piegrieždamies ienākumu sadalījumam personu starpā, kādu to rāda nodokļu maksātāju de-

---

under the names of rent, profit and wages, will be essentially different... To determine the laws which regulate this distribution, is the principal problem in Political Economy" (D. Ricardo, Principles of Political Economy and Taxation, Preface).

³ "The whole subject of the distribution of wealth is nothing but a result of the theory of value. Wages, profit, interest, rent, are but the prices at which the owners of diverse kinds of property are able to sell them" (W. S. Jevons, The Principles of Economics: a Treatise on the Industrial Mechanism of Society, 1905, p. 50).

⁴ "The whole income of the world is, of course, distributed among all the persons in the world; but the science of distribution does not directly determine what each person shall get. Personal sharing results from another kind of sharing: only the resolving of the income of society into wages, interest and profits, as distinct kinds of income, falls directly and entirely within the field of economics... What we wish to ascertain is solely what fixes the rate of wages, as such, and what fixes the rates of pure interest and of net profits, as such. When these rates are determined, a particular man's income depends on the amount and kind of work that he performs, the amount of capital that he furnishes, and the extent and kind of co-ordinating that he does" (J. B. Clark, The Distribution of Wealth, 1927, pp. 5—6).

⁵ V. Pareto, Cours d'Economie politique, professé à l'université de Lausanne, T. II, 1897, pp. 299—345.

klarācijas, P a r e t o nāk pie secinājuma, ka šim sadalījumam nav ne-
jaušs raksturs, bet ka tas pakļauts kādam vispārīgam likumam.

1905. g. E. C a n n a n's publicējis žurnālā *Quarterly Journal of Economics* rakstu *Division of Income*, kas pēc tam par jaunu iespiests 1912. g. iznākušajā krājumā *The Economic Outlook* (pp. 215—253). Šinī rakstā C a n n a n's izteic to domu, ka sadalījuma teorijai jānododot vispārīga atbilde uz jautājumu, kāpēc katrā sabiedrībā dažas personas un ģimenes ir virs, citas zem vidējā bagātības līmeņa. Pastāvošās teorijas nedodot pat aptuvenas atbildes uz šo jautājumu. Jau agrāk, savā 1893. g. iznākušajā grāmatā *History of the Theories of Production and Distribution in English Political Economy from 1776 to 1848* C a n n a n's aprāda, ka klasiskie ekonomisti esot piegriezuši vērību tikai cēloņiem, kas nosakot „wages per head, profits per cent and rent per acre“. Tā esot visa klasiskā sadalījuma teorija. Šo teoriju C a n n a n's nosauc par „pseido sadalījumu“ atšķirībā no „īstā sadalījuma“, kam jānodarbojas ar šādiem jautājumiem: 1) kas nosaka proporcijas, kādās viss produkts sadalās starp strādnieku, kapitalistu un zemes īpašnieku klasi jeb, metaforiski, starp darbu, kapitalu un zemi, un 2) kas nosaka algu agregata sadalījumu individuālo strādnieku starpā, profitu agregata — individuālo kapitalistu un rentes agregata sadalījumu individuālo zemes īpašnieku starpā⁶.

Tomēr līdz 1911. g. nevienā tautsaimniecības teorijas kursā nav sastopami mēģinājumi tieši un pilnīgi aplūkot personalā ienākumu sadalījuma problēmu, it īpaši sadalījuma nevienlīdzības jautājumu. Minētajā 1911. gadā publicētajā T a u s s i g'a grāmatā *Principles of Economics* atrodama viena nodaļa (darbā pavisam 17 nodaļu) ar nosaukumu *Inequality and its Causes*. Kopš šā laika ekonomisti sāk piegriezt lielāku vērību arī personalajam sadalījumam ne tikai atsevišķos apcerējumos, bet arī tautsaimniecības teorijasursos. Tā, piem., F. B. G a r v e r'a un A. H. H a n s e n'a kursā *Principles of Economics* (1928) sastopam nodaļu *Inequalities of Property Ownership and Income* (lpp. 576—601).

Ar personalā sadalījuma jautājumu intensīvi nodarbojas arī statistiķi. Starptautiskā statistikas instituta (*Institut international de Statistique*) sanāksmēs un biļetenos bieži vien diskutē šo jau-

⁶ Edwin Cannan, *A Review of economic Theory*, London, 1930, pp. 301—302.

tājumu, protams, vairāk no salīdzināmās statistikas viedokļa. Instituta 12. sanāksmē 1909. g. Parīzē iecelta pat īpaša „starptautiska komisija privātienākumu sadalījuma studijām katrā zemē“. Šādai rīcībai ir savi nopietni motīvi, jo personalā sadalījuma problēma svarīga tiklab no teoretiskā, kā arī no praktiskā viedokļa un slēpj sevī daudzas citas problēmas.

2. Pirmais, kas duras acīs, pat tikai pavirši vērojot ienākuma personālo sadalījumu, ir šā sadalījuma prāvā nevienlīdzība mūsu dienu sabiedrības locekļu — ienākumu guvēju starpā un ar to saistītā dzīves līmeņa un vispār dzīves apstākļu dažādība. Bez tam liekas, ka šis sadalījums padots visādām nejaušībām un lielām svārstībām. Vienas personas ienākumi aug, citas mazina; viens ieguvējs ar mazu ienākumu nāk klāt pie ienākuma guvēju skaita, cits ar lielu — aiziet projām no tā. Neražas, krīzes un citas līdzīgas parādības liekas satricinām vai līdz pamatiem personālo ienākumu sadalījumu. Tāpēc vispirms tīri teoretiski rodas svarīgs jautājums, vai visas tautas ienākuma sadalījums pakļauts kādām likumībām, ja pakļauts, tad kādām īsti, un kas tādā gadījumā šīs likumības ietekmē.

Tālākās problēmas izvirzas sakarā ar sadalījuma nevienlīdzību: kā dotajā laika sprīdī un zemē pastāvošā nevienlīdzība ietekmē saimniecisko dzīvi, vai var, un cik tālu, šo nevienlīdzību grozīt, un kā ietekmēs šis grozījums saimniecisko dzīvi. Ar to neizbēgami saistīta šāda iepriekšēja jautājuma noskaidrošana: kā var spriest par to, kuram sadalījumam piemīt lielāka, kuram mazāka nevienlīdzība, citiem vārdiem, kāds ir nevienlīdzības kriterijs vai mērs un kā ar to rīkoties.

Skaidra lieta, ka no ienākuma sadalījuma atkarīgs pieprasījums pēc dažādiem saimnieciskiem labumiem, sevišķi tiem, kuru pieprasījums stipri elastīgs. Tāpēc tālākā problēma — šīs atkarības vai sa- karības noskaidrošana.

Ja minētie jautājumi ir vairāk teoretiskas dabas, tad tīri praktiskas problēmas uzdod nodokļu politika: kā, izejot no dotā sadalījuma, iegūt nodokļus, kas vismazāk traucētu saimniecisko dzīvi un dotu nodokļu ņēmējam viņam vajadzīgos vai vēlamos ienākumus, un kā var konstatēt ienākuma slēpējus. Šīs problēmas vieglāk risināmas, ja jau pieminētās agrāk pietiekami noskaidrotas.

Vēl tālāk: saimnieciskās politikas mērķi iet taču vispārīgās valsts politikas virzienā — celt labklājību iespējami lielākam tau-

tas locekļu skaitam iespējami augstākā līmenī. Bet labklājība vārda plašā nozīmē jeb vispārīgā labklājība atkarīga no saimnieciskās labklājības un tā, savukārt, no atsevišķa tautas locekļa ienākuma lieluma. Pēdējais atkarīgs no visa tautas kopienākuma un tā sadalījuma. Tā atkal nonākam pie jaunas problēmas, kas pāri saimnieciskajam novadam iekļaujas jau citos novados, piem., dzīves filozofijas novadā: kā tautas ienākuma personālais sadalījums ietekmē vispārīgo labklājību.

Pieminētās problēmas nebūt nav visas, kas rodas un var rasties sakarā ar ienākumu personālo sadalījumu. Bet arī tieši norādītās ir tik svarīgas, ka to dēļ vien vērts nodoties iespējami pamatīgiem pētījumiem par ienākumu personālo sadalījumu.

3. Saprotama lieta, ka šādiem pētījumiem vajadzīgi vispirms attiecīgie dati. Tomēr līdz šim vēl, cik tālu lieta grozas tiešām ap visa tautas ienākumu personālo sadalījumu, nav pietiekami pilnīgu un drošu statistisku datu ne par vienu zemi. Toties tādi dati ir par ienākumu sadalījumu augstāko ienākumu guvēju starpā — to guvēju, kas maksā vispārīgo progresīvo ienākumu nodokli. Šādi dati ir kopš samērā ilga laika par Angliju (kopš 1842. g.), par Vācijas atsevišķām valstīm (Prūsiju kopš 1891. g.), par Itāliju un kopš gadiem 20—30 arī daudzām citām valstīm. Latvijā vispārīgais progresīvais ienākuma nodoklis ieviests ar 1920. g. 20. apr. *Noteikumiem par progresīvo ienākuma nodokli*. Tā kā Latvija uzsāka savu patstāvīgo saimniecisko dzīvi pēc tam, kad tai prāvā teritorijas daļā ir bijusi jāpiedzīvo ilggadīga okupācija ar tās saimnieciskajām sekām (saimnieciskās dzīves stagnāciju, saimniecisku labumu aizvazāšanu, iedzīvotāju daļas aizbēgšanu u. tml.), daudzu uzņēmumu un vispār mantu evakuācija no galvenā rūpniecības centra, kara un revolūcijas briesmas un postījumi. Ļoti daudzi, kas agrāk bija uzlūkojami par turīgiem, bija nonākuši trūkumā, bet maz bija tādu, kas pa to laiku (1914.—1919.) bija ieguvuši ievērojamus saimnieciskus labumus.

Tāpēc patstāvīgās Latvijas saimnieciskajai dzīvei bija jāšākas īpašos apstākļos, daudzos novados it kā par jaunu. Aiz šā iemesla ienākumu sadalījums, kaut arī tikai tanī daļā, kas zīmējas uz ienākuma nodokļa maksātājiem, rada lielu interesi pats par sevi un arī salīdzinājumā ar citām zemēm, jo tā var izdoties noskaidrot dažu labu jautājumu, kas citādi paliktu neatrisināms. Ja nu vēl izdodas paplašināt datus par ienākumu guvēju tālāko sadalījumu

— ārpus ienākuma nodokļa maksātāju rindām, tad ir vēl lielākas izredzes iegūt jaunas atziņas vai apstiprināt jau līdz šim zināmās.

4. Minēto motīvu ietekmē radies šā darba temats: Ienākuma sadalījums Latvijā (1924.—1937.). Darba uzdevumi: 1) noskaidrot, vai šis sadalījums pakļauts kādām likumībām, un ja pakļauts, kādas tās ir — vai līdzīgas konstatētajām ienākumu sadalījumos citās zemēs, vai arī atšķiras no tām un ar ko īsti, 2) kā raksturojas sadalījuma nevienlīdzība, kā tā mainījusies laika ziņā Latvijā, kāda tā, salīdzinot ar citām zemēm attiecīgajā laika sprīdī, un kā tā izskaidrojama, 3) kā sadalījuma likumības, ja tādas būtu, izskaidrojamas, un 4) kādas ir iespējas grozīt sadalījuma nevienlīdzību, un vai vēlams to darīt.

Darbā lietota tiklab induktīvā, kā deduktīvā metode, ņemot palīgā arī matematikas metodes.

I. LIKUMĪBAS IENĀKUMA NODOKĻA MAKSĀTĀJU IENĀKUMU SADALIJUMĀ.

1. Labklājība un ienākumi.

1. Līdz ar cilvēka rašanos pasaulē tam jau ir dažādas vajadzības, piem., vajadzība pēc barības, mitekļa u. tml., bez kuru apmierināšanas viņš nemaz nevar dzīvot. Bērns būdams, tās viņš var apmierināt tikai ar citu cilvēku — parasti vecāku palīdzību, vēlāk — ar citu cilvēku sagādātiem līdzekļiem. Augot un attīstoties, vairojas viņa vajadzības, bet reizē ar to aug arī spēki un palielinas iespēja jau pašam vairāk un vairāk apmierināt savas vajadzības, kamēr cilvēks kļūst pavisam patstāvīgs savu vajadzību apmierināšanā, pats sagādā sev visu nepieciešamo savas dzīves uzturēšanai, celšanai un pilnveidošanai — savai labklājībai.

Ar vārdu labklājība parasti saprot ilgstošu labsajūtas stāvokli, ko kādai personai sagādā to vajadzību pilnīga apmierināšana, kuras atbilst attiecīgās socialās grupas dzīves standartam (standard of life)⁷. Lielumlielā daļa cilvēku — sevišķi tas zīmējas uz latviešiem

⁷ „Die Wohlfahrt im allgemeinen ist ein Zustand menschlichen Wohlseins oder ein mit Annehmlichkeit verbundener Zustand irdischer Vollkommenheit, der daraus entsteht, daß die äußeren Güter in entsprechender Art und Menge dem Menschen regelmäßig und ständig zufließen...“

— nemitīgi cenšas pēc lielākas labklājības — pēc pilnīgākas vajadzību apmierināšanas un līdz ar to pēc līdzekļiem šo vajadzību apmierināšanai. Šie līdzekļi ir vispirms dažādi materiāli priekšmeti un citu cilvēku pakalpojumi. Tikai samērā nedaudzi, kaut arī ļoti svarīgi materiāli priekšmeti cilvēkam pieejami bez pūlēm vai gandrīz bez pūlēm un vēlamā daudzumā, kā, piem., gaiss, saules gaisma, bieži vien arī ūdens. Pārējo daudzums aprobežots, un tie jāiegūst ar pūlēm, ar darbu. Lai ilgstoši iegūtu maizi, vajadzīga zeme, kas attiecīgi jāapstrādā. Tālāk jābūt rīcībā labības sēklai, tā jāiestrādā. Kad labība uzaugusi, tā jānopļauj, jāizkuļ, jāsamal, no miltiem jāizcep maize. Visām šīm norisēm vajadzīgi attiecīgie darba rīki un enerģija šo rīku nodarbināšanai. Ne zeme, ne sēkla, ne darba rīki nav atrodami neaprobežotā daudzumā, nav atrodami pat pārpilnībā — otrādi, to krājumos ir zinama šaurība, salīdzinot ar cilvēku prasībām un vajadzībām. Tāpēc cilvēkiem jācīnās šā vārda plašā un šaurā nozīmē gan savā starpā pēc zemes, zemes augļiem un bagātībām, gan jācīnās arī ar zemi un tās spēkiem, lai iegūtu zemes devas un tās pārveidotu saskaņā ar savām vajadzībām. Daba (viela un enerģija) un cilvēka darbs vispār dod materiālos līdzekļus cilvēka eksistencei, cilvēka vajadzību apmierināšanai, cilvēka labklājībai. Bet ne tikai materiālie līdzekļi nepieciešami cilvēka vajadzību apmierināšanai — tas tāpat nevar iztikt arī bez dažādiem citu cilvēku pakalpojumiem. Nerunājot jau par maza bērna, slimības vai cita nespēka stāvokli, kur nebūtu nemaz iespējams dzīvot bez citu cilvēku pakalpojumiem, tie tagadējā sabiedrībā nepieciešami ikvienam, lai tas būtu kas būdams. Arī šos pakalpojumus lielākā daļā neiegūstam par brīvu, bez pretekvivalenta, bez tiešām vai netiešām pūlēm.

Tā tad cilvēka labklājībai vajadzīgi materiāli līdzekļi un pakalpojumi. Tos vienā vārdā mēdz saukt par labumiem. Šo labumu pieplūduma daudzums, atskaitot attiecīgā labuma gūšanas izmaksas, zinamā laika sprīdī var raksturot cilvēka labklājības stāvokli. Tāpēc šādam personas labumu pieplūdamam arī piegriežam sevišķu vērību un nosaucam īpašā vārdā par personas ienākumu.

Materielle Wohlfahrt oder Wohlstand ist jener dauernde Zustand menschlichen Wohlseins oder irdischer Vollkommenheit, in welchem dem Menschen zur Befriedigung seiner wirklichen, vernunftgemäßen, durch Natur und Kultur, Stand und Lebenshaltung (allgemeine Lebensgewohnheiten des Standes) bestimmten Bedürfnisse ausreichende materielle Mittel zur Verfügung stehen" (Heinrich Pesch, Lehrbuch der Nationalökonomie, II. B., 1920, pp. 285, 287).

2. Ienākuma jēdziens pirmajā brīdī liekas diezgan vienkāršs un skaidrs. Piem., strādnieks nodarbināts fabrikā un par savu darbu saņem atlīdzību naudā; šī atlīdzība ir strādnieka ienākums, kas viņam noder uztura, drēbju u. t. t. iegūšanai. Kāds ierēdnis strādā valsts iestādē, kas tam izmaksā atlīdzību par darbu pa daļai naudā, pa daļai brīva dzīvokļa, tā apsildīšanas un apgaismošanas veidā; ierēdņa ienākums sastādas no naudas atalgojuma un naudas vienības aprēķinamas dzīvokļa vērtības. Kāds laukstrādnieks nolīdzis ar lauksaimnieku darbu, par ko saņem brīvu uzturu, mitekli ar apsildīšanu un apgaismošanu, darba drēbes un apavus, 1 svētdienas uzvalku, 1 pāri kurpju, bez tam noteiktu atalgojumu naudā. Šinī gadījumā laukstrādnieka ienākums ir visa minētā atlīdzība *in natura*, ko var pārvērtēt vai vismaz pārrēķināt naudā, un naudas atalgojums. Minētajos piemēros ienākuma jēdziens liekas pietiekami precīzs un šie ienākumi viegli salīdzināmi savā starpā.

Bet no cilvēka labklājības viedokļa nozīmīgi visi labumi, visi līdzekļi cilvēka vajadzību apmierināšanai, un labklājības raksturošanai tie visi jāņem vērā, citiem vārdiem, jāņem vērā visu labumu pieplūdums zināmā laika sprīdī, kas, kā minējam, sastāda cilvēka ienākumu vārda plašā nozīmē.

Ienākumu daļu parasti iegūstam no sava darba vai mantas vai abiem kopā, daudz retāk no citu cilvēku labdarības, piem., dāvanu veidā. Ka cilvēka darbs — tiklab fizisks, kā garīgs — ir ārkārtīgi svarīgs ienākuma avots, par to nepastāv domu starpību ne ikdienas dzīvē, ne zinātnē. Kas zīmējas uz mantu, tad ekonomiskā zinātnē jau kopš klasiskā laikmeta mēdz atšķirt zemi (dabu) un kapitalu, redzot atšķirību galvenoties tanī apstākļi, ka zeme, vispār ņemot, ir nepavairojams vai gandrīz nepavairojams faktors, kapitāls turpretim pavairojams ļoti plašos apmēros. Mūsu turpmākam iztīrījumam šī atšķirība ir nenozīmīga. Tāpēc, runājot par ienākumu avotiem, minēsim tikai šos divi galvenos — darbu un mantu.

Tīri dabiski, ka tomēr mazāku vērtību piegriežam tai ienākuma daļai, ko vēlamā daudzumā varam saņemt bez pūlēm vai vispār bez tieša pretekvivalenta, jo par šo labumu iegūšanu nav nemaz jā rūpējas. Sašaurināsim tāpēc ienākuma jēdzienu, izslēdzot no tā to brīvo labumu pieplūdumu, kas mums gan nepieciešami un ko arī lietojam vai patērējam, bet par ko nekādu ekvivalentu pretī nedodam. Tomēr paliek vēl viena ienākumu daļa, ko arī samērā mazāk ievadam mūsu parastajos aprēķinos. Tie ir labumi, ko varam baudīt

kā zināmas sabiedrības locekļi, parasti kā zināmas tautas vai kādas valsts piederīgie, un par ko tiešu pilnīgu pretekvivalentu vai arī noteikti aprēķinamu pretekvivalentu nedodam (vispār šo ekvivalentu dodam nodokļu vai citu pienākumu pildīšanas veidā). Tā, piem., Latvijā strādnieks un ierēdnis var izlietot ārsta pakalpojumus, zāles u. tml., nedodot pilnīgu pretekvivalentu; visiem ir iespēja sūtīt savus bērnus bezmaksas pamatskolā, lietot par brīvu publiskās bibliotēkas, publiskos parkus un apstādījumus, baudīt miera un kārtības apsardzību u. tml. Šādus labumus samērā mazāk apzināties, pirmkārt, tāpēc, ka par tiem nav jādod vismaz tūlītējs pilns ekvivalents un, otrkārt, tāpēc, ka tos varam pēc patikas izmantot vai arī neizmantot — tas atkarājas no mums. Tie sastāda, varētu teikt, ienākumu potenciālo daļu, no kuras īstenībā efektīvi viens izlieto vairāk, otrs mazāk, kaut arī iespējas būtu vienādas. Šo ienākuma daļu tāpēc saukšim par personas potenciālo ienākumu. Šā ienākuma pilnu efektīvu vērtību grūti aprēķināt, bet pa daļai tas tomēr iespējams.

Atliek ienākumu pēdējā daļa — efektīvais ienākums, par kura iegūšanu dodam noteiktu pretekvivalentu, un kas tāpēc visvairāk pievelk mūsu vērību, jo tas saistīts ar zināmu upuru nešanu, un tā vērtība samērā viegli aprēķināma. Tā tad atkarībā no tā, kādā sakarā labumu pieplūdums stāv ar pretekvivalentu, varam runāt par brīvo, potenciālo un efektīvo ienākumu, piegriežot izcilāku vērtību pēdējam.

Tālāk, runājot par ienākumiem, jāatšķir bruto ienākumi no neto ienākumiem kā tās ienākumu daļas ko var izlietot tieši pēc sava prāta vajadzību apmierināšanai pašreizējā brīdī. Ja ierēdnis pēc attiecīgas algu kategorijas saņem, piem., Ls 200,— mēnesī, tad tas ir viņa bruto ienākums no algas; no šā ienākuma piespiedu veidā atvelk iemaksas vecuma pensijai, dažādus nodokļus un nodevas, pieņemsim, kopsummā Ls 10,—. Tādā gadījumā neto ienākums ir tikai Ls 190,—. Šinī gadījumā neto ienākuma aprēķināšana pavisam vienkārša. Grūtāka tā ienākumu guvējam no patstāvīga darba. Tomēr neto ienākuma jēdziens tanī ziņā svarīgs, ka tas dod pilnīgāku priekšstatu par ienākumu kā līdzekli nodrošināt labklājību — pašreizējo vai nākamo.

Ienākums rodas vai nu tieši vai netieši izlietojamu labumu veidā. Tāds netiešs labums visbiežāk ir nauda, ar ko kā ar maiņas līdzekli var iegūt tieši lietojamus labumus. Lauksaimniekam, rūpniekam viņu darba augļi parādas ražojumu veidā, ko tikai pa daļai — bieži sa-

mērā necīgai — var izlietot tieši paši ražotāji. Šie ražojumi apmaiņas ceļā ar naudas starpniecību vai bez tās dod citus tieši lietojamus labumus. Bet, kā zinams, naudas pirkšanas spējas mainas, un tāpēc par vienu un to pašu naudas daudzumu visos laikos vienā vietā un visās vietās vienā laikā (protams, arī dažādos laikos) nevar iegūt viena un tā paša daudzuma labumu. Mainas arī atsevišķo labumu cenas. Tāpēc no cilvēka labklājības viedokļa svarīga nozīme ne labumu pieplūdumam zināmā laikā resp. ienākumam pašam par sevi, bet gan tam, ko un cik daudz var par šo ienākumu iegūt apmaiņā pret tieši lietojamiem labumiem. Tā rodas jēdziens par nominālo ienākumu atšķirībā no reālā ienākuma. Ja ar N apzīmēsim nominālo ienākumu naudas vienībās, ar $p_1, p_2, \dots, p_k$ attiecīgo iegūstamo labumu vienības cenas, tad reālais ienākums R izteiksies tā:

$$R = \frac{n_1}{p_1} + \frac{n_2}{p_2} + \dots + \frac{n_k}{p_k}, \text{ kur } n_1 + n_2 + \dots + n_k = N$$

vai, īsāk, apzīmējot ar P vispārīgo cenu līmeni,

$$R = \frac{N}{P}.$$

Ja ienākums vispirms parādas *in natura*, tad $N = g_1 p_1 + g_2 p_2 + \dots + g_s p_s$, kur $g_1, g_2, \dots, g_s$ ienākuma vienību daudzums *in natura* un $p_1, p_2, \dots, p_s$ šo vienību cenas. Tie labumi, kas sastāda ienākuma daļu *in natura* un ko tieši izlietojam, ir ienākuma nominali-reālā daļa, piem., brīvs dzīvoklis ar apgaismošanu un apsildīšanu, ko kāds saņem kā ienākuma daļu.

Parasti visvairāk uzmanības piegriež atsevišķas personas nominalajam ienākumam efektīvo ienākumu novadā, kaut gan no labklājības viedokļa lielāka nozīme reālajam ienākumam kā pareizākam labklājības rādītājam. Stabils saimnieciskos apstākļos zināmā apgabalā nodibinas noteikta atbilstība starp nominālo un reālo ienākumu. Tāpēc pēc pirmā var spriest arī par pēdējo. Bet strauju pārmaiņu laikā, piem., naudas inflācijas laikā, šī atbilstība tiek traucēta, un pie tam samērā ātri mainas, tā kā nominalais ienākums pats par sevi vēl neko neraksturo. Tomēr reālo ienākumu aprēķināšana strauju pārmaiņu laikos stipri grūta, tāpēc pa lielākai daļai tomēr uzmanības centrā paliek personas nominalais ienākums.

Ir vēl viena ienākuma daļa, kurai, vērtējot ienākumu, maz piegriežam vērības. Šo daļu sastāda labumi, ko katrs sagādā tieši sev

(vai, plašāk, savai mājturībai). Ja kāda algotā darbinieka mājas-māte pašuj sev un bērniem drēbes, pagatavo ēdienus, uzkopj dzīvokli u. t. t., ja ierēdnis pats sev skuj bārdū, izdara sīkus remontus u. tml., tad šādai mājturībai būs lielāks labumu pieplūdums nekā darbiniekam, kas saņem tādu pašu algu, bet kas visus nule minētos darbus liek izdarīt svešām personām pret atlīdzību, pie kam ne mājas-māte, ne pats darbinieks negūst nekādus citus ienākumus. Pirmā darbinieka netiešā atlīdzība par paša veikto darbu savā mājturībā izpaužas ietaupījumā, ko var agrāk vai vēlāk izlietot citu labumu gūšanai. Līdzīgs stāvoklis ir ar agrāk iegūto mantu lietošanu: kam ir sava ģimenes māja resp. savs dzīvoklis, tam nav jāmaksā par dzīvokli; kam ir savs zemes stūrītis, var audzēt tiešam patēriņam vajadzīgos produktus u. t. t.

Visi šādi pakalpojumi sev vai savējiem, labumi, ko dod savas mantas lietošana, ir tanī ziņā īpatnēji, ka tie, vispār ņemot, vairo līdzīgos apstākļos labklājību un atšķiras no pārējiem ienākumiem ar to, ka tie nav domāti citu labumu iegūšanai, nav maiņas objekti. Tāpēc arī tos grūtāk objektīvi novērot un novērtēt un aplikt ar nodokļiem; tā tas ir, piem., ar pieminētiem mājas-mātes (saimnieces) ienākumiem mājturībā, vispār savā saimniecībā. Minējām, ka tie vairo labklājību vispār ņemot, jo var būt arī izņēmumi tanī ziņā, ka labklājība vairojas taisni ar to, ka minētos pakalpojumus sev neizdara tāpēc, ka tie ļoti nepatīkami vai arī grūti; tomēr šādi gadījumi uzlūkojami tikai par izņēmumu.

Lielākā daļa cilvēku dzīvo ģimenēs. Ģimenē parasti ieiet bērni, kas vēl nespēj sagādāt līdzekļus savu vajadzību apmierināšanai, ieiet arī veci cilvēki, kas vairs nevar sagādāt šos līdzekļus, un tad spēka gados esošie, kas rūpējas par vajadzīgo līdzekļu sagādāšanu — kas gūst ienākumus. Šāda ģimene izlieto savu locekļu ienākumus kopīgo ģimenes un tās atsevišķo locekļu vajadzību apmierināšanai. Skaidra lieta, ka šīs vajadzības varēs apmierināt labāk gadījumā, kur caurmēra ienākums uz vienu ģimenes locekli *ceteris paribus* būs lielāks. Tāpēc, raksturojot ienākumus no labklājības viedokļa, nevar apmierināties tikai ar ienākuma konstatējumu, ko saņem kāda persona, bet jāņem vērā arī tas, cik ģimenes locekļu no šā ienākuma jāuztur. Ja personas ienākumu, kas to var izlietot tikai savu vajadzību apmierināšanai, apzīmēsim ar *a*, un ja otrai personai ir tāds pats ienākums, bet tai jāuztur vēl viena persona pilnīgi vai pa daļai,

tad šīs personas ienākums no tās labklājības, vismaz no tās saimnieciskās labklājības viedokļa nebūs vis a , bet vai nu

$$\frac{1}{2}a, \frac{2}{3}a, \frac{3}{4}a \text{ u. taml., vispār } \theta a, \text{ kur } \theta < 1.$$

Protams, labklājība nav atkarīga tikai no saimnieciskā ienākuma, bet arī no citām lietām, vispirmā kārtā no šā ienākuma psihiskā vērtējuma un tad no šī ienākuma racionālas izlietošanas. Piem., gadījumā, kur ģimenē daudz bērnu un tāpēc pieminētais ienākums a , ko gūst tēvs (pie kam ģimenei citu ienākuma guvēju nav), jāņem ar mazu koeficientu, vispārīgā labklājība (labsajūta, dzīves prieks) var būt daudz lielāka nekā kādam vecpuišim, kam nav jāuztur neviena persona vai arī kura ienākuma neliela daļa aiziet alimentiem.

Kā zināms, šo apstākli arī ņem vērā, uzliekot ienākuma nodokli: pēc 1935. g. *Pārgrozījumiem un papildinājumiem Nodokļu nolikumā* no ienākuma, kā apliekamu ar nodokli, daļu atvelk — uzturamo ģimenes locekļu uztura minima daļu Ls 240,— par katru ģimenes locekli, ja maksātāja ar nodokli apliekamais ienākums nepārsniedz Ls 7200,—, neatskaitot ģimenes uztura minima kopsummu. Protams, ilgstošu labsajūtu nevar radīt tāda ienākumu izlietošana, kur, piem., vienā vakarā nodzer, nospēlē vai citādi notriec visas nedēļas vai pat mēneša ienākumu. Šo pēdējo apstākli novērtēt grūti, tāpēc par to arī turpmāk nerunāsim.

3. Bet kas zīmējas uz ienākuma psihisko vērtējumu, tad tam ir ne tikai liela nozīme ilgstošas labsajūtas nodibināšanai, bet to var arī noteiktāk vērtēt. Šādu iespēju dod *W e b e r'a-F e c h n e r'a* psycho-fiziskais likums, kura saturs tas, ka ar kairinājumu pieaugumu sajūtas, ko rada šie kairinājumi, it kā notrulinas: jo lielāks jau pastāvošais kairinājums, jo lielāks vajadzīgs kairinājuma pieaugums, lai sajūtu šo pieaugumu. Tā, piem., ja tumšā istabā ienesta viena svece, tad vēl vienas sveces gaismā jūtami palielina gaismas efektu resp. mūsu gaismas sajūtu. Bet ja istabā ir kādas 20 sveces, tad vēl vienās divdesmit pirmās sveces piedeva vairs nebūs manama, jūtami nepavairošai gaišumu. Citādi to var izteikt tā, ka katrs jaunas sveces pielikums ir ar mazāku iedarbību, mazāku sajūtāmību. Arī otrādi — jo vairāk sveču istabā, jo mazāk sajūtīsim (lielam daudzumam pastāvēt, nemaz nesajūtīsim) vienas sveces atņemšanu. Cits piemērs: ja turēsim 1 kg smagu svaru, tad smaguma palielināšanu sajūtīsim tikai tad, ja pieliksīm ne mazāk par, piem., 10 g. Bet ja

turēsim rokā 2 kg smagu svaru, tad vajadzēs jau 20 g, lai sajustu svara pieaugumu u. t. t. Ja pieņemsim tikko manamu sajūtas (gaismas sajūtas, muskuļu sajūtas u. tml.) pārmaiņu — sajūtas pieaugumu vai pamazinājumu par vienību, tad no pieredzes datiem izriet, ka, piem., pie 1 kg jāpieliek 10 g jeb 0,01 kg, lai smaguma sajūta pieaugtu par 1 vienību, pie 2 kg jāpieliek 0,02 kg, lai sajūta pieaugtu par vienu vienību u. t. t. Citiem vārdiem, ja pilnīgu iepriekšējo sajūtu rada 1 kg, tad jaunu sajūtas vienību dod 0,01 kg, bet ja iepriekšējo sajūtu rada 2 kg, tad jaunu sajūtas vienību dod 0,02 kg u. t. t. Ja apzīmēsim kairinājuma (gaismas, svara u. t. t.) vienību skaitu ar x , kairinājuma pieaugumu ar Δx , tad nule minētos pieredzes datus var izteikt vēl arī tā, ka jauna sajūtas vienība atkarīga ne tikai no Δx , bet arī no x : jo lielāks x , jo lielākam jābūt arī Δx , lai radītu jaunu sajūtas vienību. Tā kā pieņemtā sajūtas vienība samērā nenoteikta un pie tam derīga tikai zināmās robežās, tad precīzi konstatējumi te grūti izdarāmi, bet tomēr minētā sakarība, kā liekas, tuva proporcionalitātei: jaunas sajūtas vienības radīšanai Δx aug proporcionali ar x . Tā kā par sajūtas vienību pieņemta tikko manama sajūtas pārmaiņa, tad mazākas par vienību sajūtas pārmaiņas konstatēt nevaram. Bet ja arī zīmējoties uz mazākām par vienību sajūtas pārmaiņām pieņemsim to pašu likumību un apzīmēsim sajūtas lielumu attiecīgās sajūtas vienībās ar y , sajūtas pieaugumu ar Δy , tad sakars Δy un Δx starpā, saskaņā ar iepriekš minēto, izteiksies matemātiski šādā veidā:

$$\Delta y = \frac{a \Delta x}{x} \dots \dots \dots (1)$$

kur a ir koeficients, kas atkarīgs no pieņemtajām mēru vienībām. Šīs vienības var izvēlēties tā, lai $a=1$; tad

$$\Delta y = \frac{\Delta x}{x} \dots \dots \dots (2)$$

Ja x palielināsim vai pamazināsim vienmēr par vienību, kādās mērits x , tad $\Delta x=1$ un (2) sakarība pieņem šādu veidu:

$$\Delta y = \frac{1}{x} \dots \dots \dots (3)$$

Vārdos to var izteikt tā: sajūtas pieaugums, pieaugot kairinājumam par 1 vienību, apgriezti proporcionāls jau pastāvošam kairinājumam. Grafiski šī sakarība attēlojas vienādsānu hiperbolas veidā (1. zīm.), ja par abscisām pieņemsim x un par ordinātām Δy .

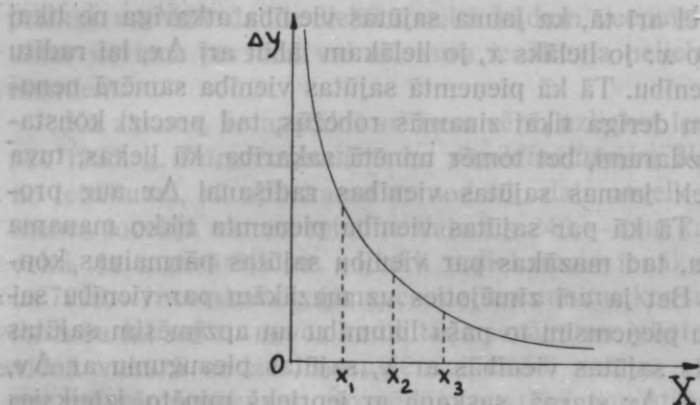
Katrai abscisai $x_1, x_2, x_3, \dots$ jeb pastāvošam kairinājumam atbilst ordināta $\Delta y_1, \Delta y_2, \Delta y_3, \dots$ jeb kairinājuma pieaugumam par vienību atbilstošs šīnī vietā sajūtas pieaugums attiecīgās sajūtas vienībās.

Ja (1) sakarību izteiksim citādā veidā, ņemot Δy un Δx vietā attiecīgos diferencius dy un dx , tad

$$dy = \frac{adx}{x},$$

jeb iekārtojoties, lai $a=1$,

$$dy = \frac{dx}{x} \dots \dots \dots (4)$$

1. zīm.

Integrējot šo diferencialvienādojumu, dabūjam, ka $y = \ln x + C$, kur y tagad izteic pilnas sajūtas skaitlisko lielumu, ko var vārdos izteikt tā, ka dažiem jutekliskiem kairinājumiem sajūta zinamās robežās mainas proporcionāli ar kairinājuma logaritma maiņu. Sajūtas pieaugums, ja x mainas no x_1 līdz x_2 , izteiksies kā

$$\int_{x_1}^{x_2} \frac{dx}{x};$$

tā kā

$$\int_{x_1}^{x_2} \frac{dx}{x} = \left[\ln x + C \right]_{x_1}^{x_2} = \ln x_2 - \ln x_1 = \ln \frac{x_2}{x_1}, \text{ tad } \int_{x_1}^{x_2} \frac{dx}{x} = \ln \frac{x_2}{x_1}.$$

Pašnovērojumi rāda, ka līdzīga sakarība pastāv arī starp ienākumu un labsajūtu, patikas sajūtu, ko dod ienākums, vai pareizāk: starp labsajūtas pieaugumu un ienākuma pieaugumu, t. i. labsajūtas pieaugums, ko dod viena lata liels ienākuma pieaugums, apgriezti proporcionāls ar jau pastāvošo ienākumu. Ja apzīmēsim ienākumu ar x , ienākuma pieaugumu ar Δx , labsajūtas pieaugumu ar Δy , tad tāpat kā agrāk (301. lpp.)

$$\Delta y = \frac{a \Delta x}{x};$$

izvēloties mēra vienības, lai $a=1$, un pieņemot $\Delta x=1$, bez tam ievēdot kādu pastāvīgu c tā, lai pie $x=0$ Δy nebūtu bezgalīgi liels, dabūjam

$$\Delta y = \frac{1}{x+c} \dots \dots \dots (5)$$

atbilstoša sakarībai (4) forma diferencielos būs

$$dy = \frac{dx}{x+c} \dots \dots \dots (6)$$

Uz šādu likumību aizrādījis jau Daniel's Bernoulli savā darbā *Specimen theoriae novae de mensura sortis* (1738): esot lielā mērā varbūtīgi, ka katrs kaut cik mazs ieguvums radot labumu, kas apgriezti proporcionāls ar jau esošo mantu⁸. To pašu, kaut arī ne tik noteiktā veidā, izsaka Bentham's: ja eksistences minimis pieaugot kādā noteiktā attiecībā, tad *ceteris paribus* zināmās robežās augot arī ienākuma guvēja laime (primaro vērtību summa), bet ne tādā pašā attiecībā — tā augot lēnāk⁹.

Tāda pati likumība pastāv, ja katram ienākumam x piekārto zināmu apmierināmu vajadzību daudzumu. Eksistences minimam atbilst vienkāršākās un nepieciešamākās barības, tādas pašas apģērba un dzīvokļa vajadzības; šo vajadzību pakāpe jeb intensitāte stipri augsta, un katra pārmaiņa ap šo robežu stipri sajūtama. Ja ienākums pārsniedz eksistences minimu, tad bez pastāvošām vajadzībām nāk klāt citas, kas pa daļai ir iepriekšējo paplašinājums, pa daļai pavisam jaunas. Tomēr šo vajadzību intensitāte arvien vairāk mazinas, jo tās vairs nav nepieciešamas, bet tikai vēlamas. Tas it sevišķi sa-

⁸ Citēts pēc R. Kaulla, *Die geschichtliche Entwicklung der modernen Werttheorien*, Tübingen 1906, p. 145.

⁹ Oskar Kraus, *Zur Theorie des Wertes*, Halle a. S. 1902, p. 41.

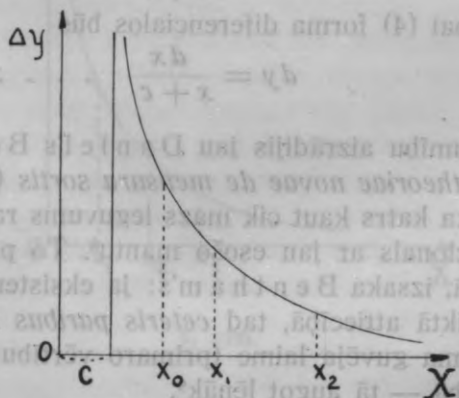
kams par to stāvokli, kur ienākums sasniedz dzīves standarta vajadzības; tad tālākais ienākuma pieaugums atbilst vajadzībām ar ātri dilstošu intensitāti. Tā tad arī tādā interpretējumā minētā likumība, ja apzīmēsim ar x ienākuma lielumu, ar Δx — ienākuma pieaugumu par 1 vienību, ar Δy vajadzības intensitāti, ko apmierinās Δx , izteiksies kā

$$\Delta y = \frac{1}{x+c}.$$

Grafiski šī sakarība attēlojas līdzīgi iepriekšējam attēlam (2. zīm.). Atbilstoša izteiksme diferencialvienādojuma veidā būs

$$dy = \frac{dx}{x+c},$$

kas dod, ka $y = \ln(x+c) + C$.

2. zīm.

4. Tā tad ienākumu var saprast plašākā un šaurākā nozīmē. Bet ja to ņemtu pat visšaurākā nozīmē, šā jēdziena apjoms var ar laiku mainīties atkarībā no jauniem ienākumu veidiem. Visā tautsaimniecības un sevišķi finanču zinātnes literatūrā sastopamā diskusija par ienākuma jēdzienu aplūkojamā jautājumā mūs interesē patlaban tikai tiktāl, kā šo jēdzienu saprot likums par ienākuma nodokli, jo no tādas izpratnes atkarīgi mūsu rīcībā esošie statistiskie dati, un vai šī izpratne resp. noteikumi, ko uzlūkot par deklarējamo ienākumu, uzrāda analogiju dažādās zemēs un dažādos laikos, ja grib attiecīgos datus salīdzināt.

1920. g. 20. apr. *Noteikumi par progresīvo ienākuma nodokli* paredz ienākumus no: 1) kapitāla, 2) nekustama īpašuma, 3) tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumiem, 4) darba algas, 5) nodarbošanās ar brīvām profesijām, 6) dažādiem citiem avotiem. Par ienākumu no kapitāla uzlūkojami ienākumi no kapitāla ieguldīšanas visādos veidos, atskaitot izdevumus par kapitāla glabāšanu, apdrošināšanu u. t. t. Par ienākumu no neizrentētiem resp. neizīrētiem nekustamiem īpašumiem skaitams ieņēmums no zemes, mežiem, ēkām, zvejas u. t. t., atskaitot izdevumus: lauku apstrādāšanai, ražoto produktu nogādāšanai, pārvaldei un kalpotāju algām, ēku remontam, apdrošināšanai un aptīrīšanai, normalai ēku un inventāra vērtības dzēšanai un uz īpašuma esošo parādu procentu samaksai, nodokļiem un pārējiem izdevumiem, kas tieši saistīti ar nekustamu īpašumu. Uz laukiem pie nekustama īpašuma ienākuma pieskaitāma visu maksātāja un viņa ģimenes locekļu uzturam izlietoto produktu vērtība. Par ienākumu no izrentētiem resp. izīrētiem nekustamiem īpašumiem uzlūkojama saņemtā rentes vai īres nauda, atskaitot: procentus par parādiem, kuri ir uz īpašuma, normalo procentu ēku un līdzizrentētā inventāra dzēšanai, kā arī to daļu no iepriekšējā pantā minētiem izdevumiem, kurus pēc līguma īpašnieks uzņēmis uz sevi. Par ienākumu no rentēta resp. īrēta nekustama īpašuma uzlūkojami iepriekš minētie ienākumi no neizrentētiem resp. neizīrētiem nekustamiem īpašumiem, atskaitot rentes resp. īres naudu, normalo procentu no rentniekam resp. īrniekam piederošā inventāra vērtības un to daļu no minētajiem izdevumiem, kas pēc līguma uzlikti rentniekam resp. īrniekam.

Par ienākumu no tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumiem uzlūkojami ienākumi par pārdotām, kā arī parādā izdotām precēm, pieskaitot arī to no uzņēmuma ņemto preču vērtību, kas izlietotas maksātāja un viņa ģimenes vajadzībām, un atskaitot visus ar uzņēmumu tieši saistītus izdevumus un zaudējumus. Pie uzņēmuma izdevumiem nevar pieskaitīt procentus par paša īpašnieka uzņēmumā ieguldīto kapitālu, kā arī īri par īpašniekam piederošā uzņēmuma telpām un algu īpašniekam kā uzņēmuma vadītājam.

Par ienākumu no darba algas uzlūkojams: atalgojums maksātājam par kalpošanu, tiklab valsts un komūnālietādēs, kā arī privatuzņēmumos, pie kam vienalga, vai tas atalgojumu saņem skaidrā naudā vai produktos. Tāpat arī pie atalgojuma summas pieskaitāma dzīvokļa īres nauda, ja maksātājs saņem no iestādes vai uzņēmuma

brīvu dzīvokli. No ienākuma summas atskaitāmi ar likumu vai kontraktu noteikti maksājumi pensiju kasēs un apdrošināšanai pret nelaimes gadījumiem un darba nespēju.

Par ienākumu no nodarbošanās ar brīvām profesijām uzlūkojami ieņēmumi no brīvi praktizējošo ārstu, skolotāju, advokatu un citu prakses, tāpat arī peļņas, ko rakstnieki, mākslinieki un zinātnieki saņem par saviem rakstnieciskiem un mākslas darbiem, kā arī atalgojumi par mācības pasniegšanu un audzināšanu, atskaitot izdevumus, kas tieši saistīti ar viņu profesionālo nodarbošanos. Par ienākumu no dažāda veida citiem avotiem uzlūkojami: pensijas un pabalsti, periodiski atkārtoto apdrošināšanas summu un dažādu dāvinājumu izmaksas, mantinieku ienākumi par testatoru autoru tiesībām un citi gadījuma ienākumi.

Turpmākie grozījumi un papildinājumi šinīs noteikumos ir ienesuši dažus pārļobojumus un precizējumus arī minētajos ienākuma definējumos. Tā 1935. g. *Pārgrozījumi un papildinājumi Nodokļu nolikumā* nerunā vairs vienkārši par ienākumu, bet par apliekamo ienākumu, kaut gan tāds domāts arī 1920. g. *Noteikumos*, un attiecīgos pantus izteic šādā veidā. Par apliekamo ienākumu no kapitāla skaitas ieņēmumi no kapitāla ieguldījumiem, noguldījumiem un aizdevumiem visādos veidos, atskaitot izdevumus par kapitāla glabāšanu, apdrošināšanu un nodokli no naudas kapitāliem. Par apliekamo ienākumu no pilsētu nekustamas mantas uzlūkojams ieņēmums no īrēm par ēkām, telpām, centralapkurināšanu, lifta lietošanu un gruntsgabaliem, atskaitot ar nekustamu mantu saistītus izdevumus pārvaldībai, kalpotāju algām, ēku tekošiem remontiem, apdrošināšanai, aptīrīšanai, ēku vērtības dzēšanai, nodokļiem, apkurināšanai un pārējām vajadzībām, kā arī parādu renšu nomaksai; ja nekustamu mantu vai tās daļu lieto īpašnieks vai tā izdota bezmaksas lietošanā citiem, kā arī, ja īpašnieks to izdevis lietošanā citiem par pazeminātu maksu, tādās nekustamas mantas vai tās daļas ieņēmumus novērtē samērīgi ar citām tās pašas vai tai ienesīguma ziņā līdzīgas nekustamas mantas faktiskām īrēm.

Par apliekamo ienākumu no lauku nekustamas mantas uzskatāma tikai tā ieņēmumu daļa, ko dod ēkas vai to daļas, kas nav saistītas ar lauksaimniecības un tās nozaru tiešām vajadzībām, kā arī nomu nesēji nomas laukumi un visāda veida zemes bagātības, ja tās netiek lietotas lauksaimniecības un tās nozaru vajadzībām.

Par apliekamo ienākumu no tirdzniecības un rūpniecības uzņē-

mumiem ienākuma nodokļa noteikšanai uzlūkojama uzņēmuma peļņa pēc grāmatām. Ja tās neved, vai noraidītas, vai nav pieteiktas, vai nav skatītas cauri tirdzniecības un rūpniecības nodokļa komisijā, par apliekamo ienākumu tāpat pieņem tirdzniecības un rūpniecības nodokļa komisijā pieņemto uzņēmuma peļņu.

Par apliekamo ienākumu no darba algas uzlūkojama iepriekš noteikta atlīdzība maksātājam par kalpošanu valsts, pašvaldības un privatās iestādēs un uzņēmumos, kā arī pie citām personām, pie kam vienalga, vai viņš to saņem skaidrā naudā vai naturalijās. Atalgojumu summām pieskaitama dzīvokļa nauda, ja maksātājs saņem brīvu dzīvokli, pie kam brīva dzīvokļa vērtību novērtē nodokļa komisijas. No ienākuma summas atskaitāmi ar likumu noteiktie dažādi atskaitījumi pensiju kasēs, slimo kasēs, apdrošināšanai pret nelaimes gadījumiem un darba nespēku un citi ar speciāliem likumiem noteiktie atskaitījumi no darba algām, pie kam šie pēdējie atskaitījumi izdarāmi pirms 40% atvilkšanas. Par ienākumu no nodarbošanās ar brīvām profesijām uzlūkojami ieņēmumi no brīvi praktizējošo ārstu, advokatu, mācītāju, skolotāju, arhitektu, inženieru, mērnieku, mākslinieku, dažādu ekspertu (speciāli atalgojumi par ekspertizēm), vecmāšu, masieru, dažādu mākleri un citiem tiem līdzīgiem darbības veidiem. Par apliekamo ienākumu no nodarbošanās ar brīvām profesijām uzlūkojami arī slimo kasu, apdrošināšanas biedrību pret nelaimes gadījumiem un valsts darbinieku ārstu un pārējā medicīniskā personāla honorāri, kā arī zinātnieku, rakstnieku, gleznotāju, komponistu, artistu, aktieru un žurnālistu honorāri. Par apliekamo ienākumu no dažāda veida citiem ienākumu avotiem jāpieņem gratifikācijas, tantjemas, komisijas naudas, provizijas, dažādu aģentu ienākumi, alimenti, kustamas mantas īre, pensijas, pabalsti, periodiski saņemamās apdrošināšanas un dāvinājumu summas, mantinieku ienākumi no testatoru autoru tiesībām un citi gadījuma rakstura ienākumi, izņemot mantojumus, pūra naudas, apdrošināšanas summu izmaksas, loteriju vinnestus, atradumus un godalgas, ja vien pēdējās nav izmaksātas dienesta atstāšanas gadījumā.

Minētie ienākuma jēdziena precizējumi rāda, kādas grūtības daudzos gadījumos rodas ienākuma konstatēšanā, sevišķi vēl tad, ja ienākuma guvējam ir tieksme savu ienākumu parādīt mazāku. Tāpēc tad arī dati, ko dod nodokļu maksātāju deklarācijas, pat nodokļu komisijas koriģēti, tikai aptuveni atspoguļo daudzus ienākumus. Ne par velti Valsts statistiskā pārvalde raksta: „Vēl lielu ie-

spaidu uz skaitļiem, kas raksturo ienākuma nodokli, un sevišķi uz maksātāju skaitu atstāj nodokļa uzlikšanas un aprēķināšanas prakse. Pie mums tā nav pilnīgi stabila, un, piem., personu ar vienādiem ienākumiem vienu gadu neapliek, bet otru tā pati persona tanī pat nodokļu iecirknī aplikta¹⁰. Labākā stāvoklī šinī ziņā ir dati, kas zīmējas uz ienākumiem no darba algas, ko daudz vieglāk konstatēt. Visgrūtāk aprēķinams ienākums no lauksaimniecības, ko gan Latvijā ar ienākuma nodokli neapliek, un tāpēc šie ienākumi attiecīgos statistiskos datos beidzamos gados neietilpst, bet daudzās citās zemēs, kur pastāv ienākuma nodoklis, arī šos ienākumus apliek ar ienākuma nodokli.

Salīdzinājumam minēsim ienākuma jēdziena izpratni pēc 1934. g. likuma par Vācijas valsts ienākuma nodokli.

Par ienākumu (Einkommen) tiek uzlūkota visu ieņēmumu (Einkünfte) kopsomma, kas rodas no noteiktiem ienākuma gūšanas veidiem pēc izlīdzinājuma un zaudējumiem, kas rodas no atsevišķiem ienākuma veidiem, un pēc atsevišķo izdevumu atvilkšanas. Likums izšķir 7 ienākuma gūšanas veidus: 1. Ienākumi no lauksaimniecības un mežsaimniecības, ieskaitot dārzkopību un citus zemes apsaimniekošanas veidus, kam nav rūpniecības rakstura. 2. Ienākumi no rūpniecības un tirdzniecības, ieskaitot ienākumus no kalnrūpniecības un komanditsabiedrību, kā arī atklātu tirdzniecības sabiedrību biedru ienākumus, tāpat ienākumus no tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmuma atsavināšanas. 3. Ienākumi no patstāvīga darba, t. i. no brīvām profesijām, pie kurām pieder it īpaši zinātnieku, mākslinieku, rakstnieku, skolotāju vai audzinātāju profesija, tāpat profesionālais ārsts, advokatu, notaru, inženieru, architektu, tirdzniecības ķīmiķu, zobārstu, mērnieku u. c. līdzīgu arodu darbs. 4. Ienākumi no nepatstāvīga darba (darba algas un atalgojumi, pensijas u. tml.). 5. Ienākumi no kapitaliem (visāda veida dividendes un augļi, akciju izmantošana, ienākumi no klusās līdzdalības tirdzniecības uzņēmumā). 6. Ienākumi no izīrēšanas un izrentēšanas (nekustama īpašuma, tiesību, kuģu, lauksaimnieciska inventara u. c., ieskaitot dzīvokļa īres vērtību savā mājā). 7. Citi atkārtotie ieguvumi (it īpaši mantotās rentes, mūža un laika rentes, spekulācijas peļņas). Ienākumi, kas nepieder ne pie viena no minētajiem 7 veidiem, ar nodokli nav aplikami.

¹⁰ Valsts statistiskās pārvaldes mēneša biļetens, 1931, Nr. 12, p. 885.

— Par ienākumu 1.—3. ienākumu gūšanas veidā saprot peļņu, 4.—7. — ieņēmumu pārpalikumu par gūšanas izdevumiem.

Ar peļņu saprotama starpība starp uzņēmuma mantu saimniecības gada beigās un mantu iepriekšējā saimniecības gada beigās, pavairota par izņemtām un pamazinot par ieguldītām vērtībām. Kā izņemtās vērtības uzlūkojami visi saimnieciskie labumi (nauda, preces, ražojumi, pakalpojumi), ko ienākuma guvējs saimniecības gadā paņēmis sev, savai mājsaimniecībai vai uzņēmumam svešiem mērķiem. Kā ieguldījumi uzlūkojami visi saimnieciskie labumi, ko ienākuma guvējs saimniecības gadā pielicis uzņēmumam.

Ar gūšanas izdevumiem saprot izdevumus, kas saistīti ar ienākuma gūšanu, nodrošināšanu un uzturēšanu. Tie atvelkami no to ienākuma gūšanas veidiem, kur tie radušies. Tādi gūšanas izdevumi starp citu ir arī: parādu augļi un uz īpašiem saistību pamatiem dibinātas rentes un ilgstošas nastas, ciktāl tie stāv saimnieciskā sakarā ar kādu ienākuma gūšanas veidu; nekustama īpašuma nodokļi, citas publiskas nodevas un apdrošināšanas prēmijas, ciktāl tie zīmējas uz ēkām un priekšmetiem, kas guvējam der ienākuma gūšanai; braucieni starp dzīvokli un darba vietu; izdevumi par darba rīkiem un aroda valku.

Redzam lielu analogiju ienākuma jēdziena izpratnē nule aplūkotajā Vācijas likumā ar mūsu zemes attiecīgo likumu, tikai Vācijas likumā tas vairāk precizēts. Bet arī tad vēl ienākuma novērtēšanai paliek daudzos gadījumos diezgan nenoteiktas robežas, un tāpēc attiecīgie statistiskie dati vienmēr būs ar zinamiem defektiem.

2. *Dati par ienākumu sadalījumu.*

1. Mūsu rīcībā ir dati par vairāku gadu ienākuma nodokļa maksātājiem. Šie dati pa daļai publicēti Valsts statistiskās pārvaldes mēneša biļetenos (1928. g. 2. num., 85. lpp.; 1929. g. 3. num., 158. lpp.; 1930. g. 3. num., 196. lpp.; 1931. g. 12. num., 886. lpp.), pa daļai tos tieši sniegusi Valsts statistiskā pārvalde (sīkāki apstrādātus datus par 1934. g. ienākuma deklarantiem, piem., ienākuma nodokļa maksātāju sadalījumu pēc maksātāja nodarbošanās u. c.), bet galvenó tiesu datus par ienākuma nodokļa maksātājiem sniedzis Finanču ministrijas nodokļu departaments. Visi dati par ienākuma nodokļa maksātāju sadalījumu pēc ienākumu grupām redzami I tabulā (pielikumā). Pie šīs tabulas jāpiezīmē, ka 1924. g. un 1925. gadā redza-

mas ienākumu grupas, sākot ar Ls 1200,—, tad, no 1926. g. ienākuma grupas, sākot ar Ls 1300,—, un no 1928. gada un turpmāk ienākumu grupas, sākot ar Ls 2000,—. Tas stāv sakarā ar attiecīgiem likuma grozījumiem.

1920. g. 20. apr. *Noteikumi par progresīvo ienākuma nodokli* paredzēja ņemt ienākuma nodokli, sākot ar L. r. 8000. Tā tad ienākuma minimums noteikts uz L. r. 8000. 1921. g. Satversmes sapulces pieņemtie *Papildinājumi un pārgrozījumi pie 1920. g. 20. apr. noteikumiem par progresīvo ienākuma nodokli* ienākuma minimumu noteica uz 450 zelta rubļiem. 1922. g. Satversmes sapulces pieņemtie *Pārgrozījumi un papildinājumi 1920. g. 20. apr. noteikumos par progresīvo ienākuma nodokli* devuši citu apliekamo minimumu: tas ir 1200 z. fr. resp. Ls 1200,—. Ar 1927. g. pieņemtiem *Pārgrozījumiem un papildinājumiem noteikumos par ienākuma nodokli* apliekamais ar nodokli minimalais ienākums no Ls 1200,— pacelts uz Ls 1300,—, bet ar 1928. g. Saeimas pieņemtajiem *Pārgrozījumiem un papildinājumiem* ienākums, no kura sāk ņemt nodokli, pacelts no Ls 1300,— uz Ls 2000,—. Šis minimums palicis līdz pašam pēdējam laikam, katrā ziņā arī 1937. gadā, par kuru lietoti beidzami statistiskie dati. Aiz valutas maiņas pirmo gadu dati nav ņemti vērā — tie sākas tikai no 1924. g. resp. 1925./26. budžeta gada.

Vēl cita piezīme: tā kā kopš 1924. g. no darba algām tikai 60% apliek ar ienākuma nodokli, tad ienākumu guvēji, kam alga ar 40% atvilkumiem nepārsniedz apliekamā minima, parasti nemaz neiesniedz deklarāciju listes. Tāpēc ienākumu guvēju grupa, kuru ienākumi ir Ls 2000,— līdz Ls 3000,— (resp. Ls 3333,33), pēc statistiskiem datiem būs mazāka, nekā tā ir īstenībā. Protams, arī vispār šie dati, kā jau minēts, atspoguļo ienākuma nodokļa maksātāju sadalījumu pēc ienākumu grupām tikai aptuveni, jo, kā zinams, pat ar visizsmalcinātākiem līdzekļiem neizdodas pilnīgi konstatēt daudzu personu faktiskos ienākumus.

I tabulas dati labākas salīdzināšanas nolūkā pārveidoti tā, ka visiem gadiem par zemāko ieņēmumu grupu pieņemti Ls 2000,—, un viss nodokļa maksātāju skaits reducēts uz 10 000. Šie dati redzami II tabulā un kumulatīvā veidā III tabulā (nodokļu maksātāju sadalījums tādā veidā, kas rāda, cik ir nodokļu maksātāju, kuru ienākums pārsniedz Ls 2000,—, Ls 3000,— u. t. t.). Visas šīs tabulas dotas pielikumā.

3. Induktīvi konstatējamā sadalījuma likumā.

1. Jau paviršs skats II tabulā liecina par ievērojamu sadalījuma vienvēidību un stabilitāti. Kā jau minēts, pirmais, kas piegriezis sevišķu vērību šai stabilitātei, ir V. Pareto, izejot no novērojumiem par ienākuma nodokļa maksātāju sadalījumu Anglijā. V. Pareto, kā viņš pats aizrāda, tīri induktīvā ceļā mēģinājis¹¹ piešķirt šim sadalījumam analitisku formu, rīkojoties šādā veidā. Apzīmējot ienākuma augstumu ar x un personu skaitu, kam ienākums lielāks par x , ar N , Pareto meklē sakarību $lg N$ un $lg x$ starpā un atrod, ka $lg N$ ir lineāra funkcija no $lg x$. Citiem vārdiem, ja $lg x$ uzlūko par abscisām, attiecīgos $lg N$ par ordinātām, tad rodas punktu rinda, kas guļ uz taisnes vai ļoti tuvu tai. Tā tad $lg N$ un $lg x$ starpā pastāv sakarība: $lg N = a lg x + b$ jeb

$$lg N = a lg x + lg A \dots \dots \dots (7)$$

no kuras

$$N = Ax^a.$$

Izrādas, ka koeficients a ir vienmēr negatīvs lielums, tā ka to var rakstīt kā $-\alpha$, kur α kāds pozitīvs skaitlis. Tādā kārtā rodas sakarība

$$N = Ax^{-\alpha} \dots \dots \dots (8)$$

ko atradis Pareto. Pareto pielaiž varbūtību, ka sakarība N un x starpā izteicas ar vienādojumu

$$lg N = lg A - \alpha lg(a + x) - \beta x,$$

bet tikai vienā gadījumā (Oldenburgai) Pareto esot atradis lielumam β vērā nemamu nozīmi. Tāpēc esot ļoti varbūtīgi, ka vispār β esot neievērojams lielums, un ka vienkārši

$$lg N = lg A - \alpha lg(a + x).$$

Arī a , salīdzinot ar visu ienākumu, esot mazs lielums un visbiežāk tādā pašā šķiras kā novērojumu kļūdas. Ja lieta grozoties ap kustamu mantu, tad lieluma a vairs nevarot atmest, jo tādā gadījumā a varot iegūt pat diezgan ievērojamas nozīmes. Tāpēc vispār varot lietot sadalījuma likumu jau pieminētajā veidā

$$N = Ax^{-\alpha}.$$

Nebūtu nekas sevišķs, ja kādu sadalījumu izteic analitiskā vai vienkāršā grafiskā veidā, bet šinī sakarībā ievērojams tas, ka koefi-

¹¹ V. Pareto, Cours d'Économie politique professé à l'université de Lausanne, T. II, 1897, pp. 299—345.

cients pie $lg x$ sakarībā (7) jeb x 'a kāpinātājs sakarībā (8) ir ļoti stabils — gandrīz pastāvīgs, kā to domāja P a r e t o, visām tautām visos laikos¹². Tiešām, pats P a r e t o bija atradis, ka kāpinātāja α lielums maz atšķiras no 1,5.

Vēlāk arī citi varēja konstatēt to pašu. Piem., Austrijas ienākumu sadalījums¹³ pēc statistikas par 1910. g. izteicas ar vienādojumu $lg N = -1,53 lg x + 10,80$. Tā tad koeficients α tuvs 1,5. S a b ū r o S h i o m i¹⁴ pētījis tautas ienākumu sadalījumu (pēc ienākuma nodokļa maksātāju statistikas) Japānā 1903.—1919. un atradis, ka α ir mainījies šinī laika sprīdī no 1,92 (1903. g.) līdz 1,61 (1919. g.).

P a r e t o bija tanī pārliecībā, ka koeficients α der arī par ienākuma sadalījuma nevienlīdzības mēru: jo lielāks pēc absolutās nozīmes α , jo lielāka nevienlīdzība ienākumu sadalījumā. Pie jautājuma par ienākumu sadalījuma nevienlīdzību atgriezīsimies vēlāk; tad aplūkosim tuvāk arī koeficienta α kā nevienlīdzības mēra derīgumu. Lai arī P a r e t o uzskats par to, ka viņa formula izteic ienākumu sadalījumu visās zemēs un visos laikos pilnīgi neattaisnots, tad katrā ziņā šā sadalījuma liela vienveidība un stabilitāte nenoliedzama. Tas liek domāt, ka šai parādībai ir kādi pastāvīgi cēloņi resp. iepriekšējie nosacījumi. P a r e t o šinī jautājumā bija tanīs domās, ka pirmā acu uzmetienā gan ienākumu sadalījuma līkne līdzinoties varbūtību līknei, kas labi pazīstama ar nosaukumu „klūdu līkne“. Tāpēc varētu domāt, ka ienākumu sadalījums būtu vienkārši nejaušības efekts — bagātiem it kā būtu krituši lielie vinnesti, tomēr nesot nekā tamlīdzīga. Tālāk viņš saka: „Bagātību sadalījums var atkarāties no cilvēku dabas, kuri sastāda sabiedrību, tās organizācijas un arī no nejaušības, t. i. no tās nezināmo cēloņu kopības, kas

¹² „L'expérience nous a révélé un fait assez singulier, c'est que la courbe de répartition des revenus varie peu en moyenne, soit dans l'espace, soit dans le temps pour les peuples civilisés sur lesquels la statistique nous fournit des renseignements“ (V. Pareto, Cours d'Économie politique, V. II, 1897, p. 408).

„La statistique nous apprend que la courbe varie très peu dans l'espace et dans le temps: des peuples différents et à des époques différentes donnent des courbes très semblables. Il y a donc une stabilité remarquable dans la forme de cette courbe“ (V. Pareto, Manuel d'Économie politique, 1927, p. 385).

¹³ P. Lorenz, Höhere Mathematik für Volkswirte und Naturwissenschaftler, Leipzig, 1929, p. 53—55.

¹⁴ Die Entwicklung des Volkseinkommens in Japan in den Jahren 1903—1919. Von Saburo Shiomí. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 53. B. pp. 141—185.

iedarbojas te vienā, te otrā virzienā un kam savā to istās dabas nezināšanā piešķiram nosaukumu nejaušība. Tikai novērojumi var mūs mācīt, kāda loma piekrīt šiem cēloņiem bagātību sadalījumā¹⁵.”

2. Mēģināsim tagad attiecināt Pareto formulu uz ienākumu sadalījumu Latvijā. Šinī nolūkā ņemsim vispirms vidējo sadalījumu par 14 gadiem — sākot ar 1924. un beidzot ar 1937. gadu (katrai ienākumu grupai atbilstošais maksātāju skaits 14 gadu laikā summēts un dalīts ar 14), lai tādā kārtā kompensētu gadījuma svārstības. Sadalījums, ja to reducē uz 10 000 nodokļa maksātājiem, iznāk šāds:

Ienākumu grupas		Maksātāju skaits
Ls		n
2 000 —	3 000	5 237
3 000 —	4 000	1 781
4 000 —	6 000	1 501
6 000 —	8 000	593
8 000 —	10 000	300
10 000 —	20 000	437
20 000 —	30 000	87
30 000 —	40 000	29
40 000 —	50 000	13
50 000 —	100 000	18
100 000 —	200 000	3
Pāri par 200 000		1
		10 000

Šo sadalījumu pārveidosim tā, lai varētu lietot Pareto formulu, t. i. uzrakstīsim šo sadalījumu tādā veidā:

¹⁵ „La répartition de la richesse peut dépendre de la nature des hommes dont se compose la société, de l'organisation de celle-ci et aussi du hasard, c'est-à-dire de cet ensemble de causes inconnues agissant tantôt dans un sens, tantôt dans un autre, auxquelles dans notre ignorance, de leur vraie nature, nous donnons le nom de hasard. C'est à l'observation de nous renseigner sur la part qu'ont réellement ces causes dans la répartition de la richesse.” Pareto. Cours etc., Nr. 957.

Ienākums x Ls	Personu skaits N , kam ienākums lielāks par x	lgx	lgN
2 000	10 000	3,3010	4,0000
3 000	4 763	3,4771	3,6779
4 000	2 982	3,6021	3,4745
6 000	1 481	3,7782	3,1706
8 000	888	3,9031	2,9484
10 000	588	4,0000	2,7694
20 000	151	4,3010	2,1790
30 000	64	4,4771	1,8062
40 000	35	4,6021	1,5441
50 000	22	4,6990	1,3424
100 000	4	5,0000	0,6021
200 000	1	5,3010	0,0000

Ja $lgx = \xi$ pieņemsim par abscisām un $lgN = \eta$ par ordinātām, tad veidosies 3. zīm. redzamā punktu rinda, kas tuvu pieiet noteiktas taisnes stāvoklim.

Lai precizāk izteiktu šīs taisnes vienādojuma $\eta = \alpha\xi + b$ koeficientus α un b , izlietosim mazāko kvadrātu metodi, t. i. sastādīsim un atrisināsim vienādojumu sistemu:

$$nb + \alpha \Sigma \xi = \Sigma \eta$$

$$b \Sigma \xi + \alpha \Sigma \xi^2 = \Sigma \xi \eta.$$

Šinī gadījumā, ieliekot sistemā $n=12$, $\Sigma \xi=50,4417$, $\Sigma \eta=27,5146$, $\Sigma \xi^2 = 216,374$ un $\Sigma \xi \eta = 106,956$ nozīmes, dabūjam

$$12b + 50,4417\alpha = 27,5146$$

$$50,4417b + 216,374\alpha = 106,956.$$

Atrisinot šo sistemu, redzam, ka $\alpha = -2,0031$ un $b = 10,7129$.

Tāpēc $\eta = -2,0031\xi + 10,7129$ jeb $lgN = -2,0031lgx + lg 5163 \cdot 10^7$ jeb Pareto formulas veidā

$$N = \frac{5163 \cdot 10^7}{x^{2,0031}}.$$

Var meklēt koeficientus α un b vienādojumam $\eta = \alpha\xi + b$ pēc mazāko kvadrātu metodes ar A. Markova paņēmieni, kas vispār vienkāršāks, jo dod meklējamo vienādojumu šādā veidā:

$$\eta - \bar{\eta} = \frac{\Sigma (\xi - \bar{\xi})(\eta - \bar{\eta})}{\Sigma (\xi - \bar{\xi})^2} (\xi - \bar{\xi}),$$

kur $\bar{\eta}$ vidējais aritmetiskais lielumiem η , t. i.

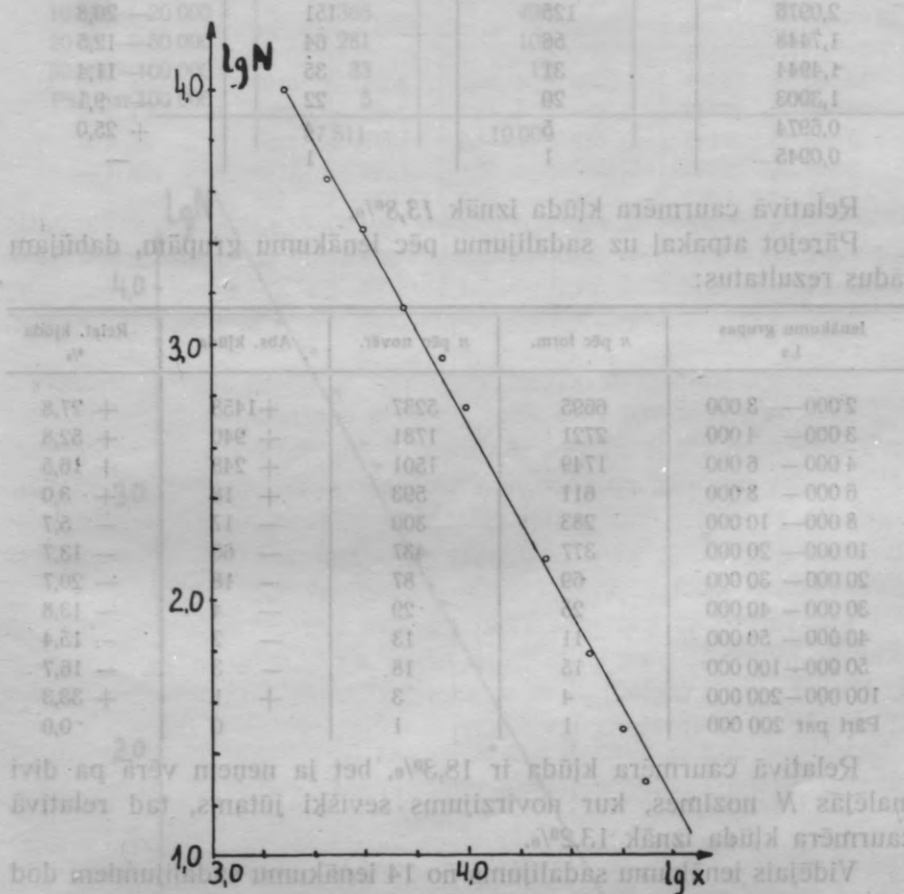
$$\bar{\eta} = \frac{\Sigma \eta}{n} \text{ un } \bar{\xi} = \frac{\Sigma \xi}{n}.$$

Ar šo paņēmieni atrodam, ka $\eta = 2,2929$, $\xi = 4,2035$, $\Sigma(\xi - \bar{\xi})(\eta - \bar{\eta}) = -8,7014$, $\Sigma(\xi - \bar{\xi})^2 = 4,3441$; vienādojums iznāk $\eta - 2,2929 = -2,0031(\xi - 4,2035)$ jeb

$$\eta = -2,0031 \xi + 10,7129,$$

t. i. tāds pats, kā ar iepriekšējo paņēmieni, kas līdz ar to rāda aprēķinu pareizību (sk. pielikumā aprēķinu paraugus).

3. zīm.

Salīdzināsim tagad rezultātus, ko dod dabūtā P a r e t o formula, ar faktiskajiem datiem, t. i. salīdzināsim N , ko dod formula, ar N , ko dod novērojuma dati.

$lg N$ pēc form.	N pēc form.	N pēc novēr.	Relatīvā kļūda %
4,1007	12 561	10 000	+ 25,6
3,7479	5 886	4 763	+ 23,2
3,4975	3 145	2 982	+ 5,5
3,1448	1 396	1 481	- 5,7
2,8946	785	888	- 11,6
2,7005	502	588	- 14,6
2,0976	125	151	- 20,8
1,7448	56	64	- 12,5
1,4944	31	35	- 11,4
1,3003	20	22	- 9,1
0,6974	5	4	+ 25,0
0,0945	1	1	-

Relatīvā caurmēra kļūda iznāk 13,8%.

Pārejot atpakaļ uz sadalījumu pēc ienākumu grupām, dabūjam šādus rezultātus:

Ienākumu grupas L_s	n pēc form.	n pēc novēr.	Abs. kļūda	Relat. kļūda %
2 000 — 3 000	6695	5237	+1458	+ 27,8
3 000 — 4 000	2721	1781	+ 940	+ 52,8
4 000 — 6 000	1749	1501	+ 248	+ 16,5
6 000 — 8 000	611	593	+ 18	+ 3,0
8 000 — 10 000	283	300	- 17	- 5,7
10 000 — 20 000	377	437	- 60	- 13,7
20 000 — 30 000	69	87	- 18	- 20,7
30 000 — 40 000	25	29	- 4	- 13,8
40 000 — 50 000	11	13	- 2	- 15,4
50 000 — 100 000	15	18	- 3	- 16,7
100 000 — 200 000	4	3	+ 1	+ 33,3
Pārī par 200 000	1	1	0	0,0

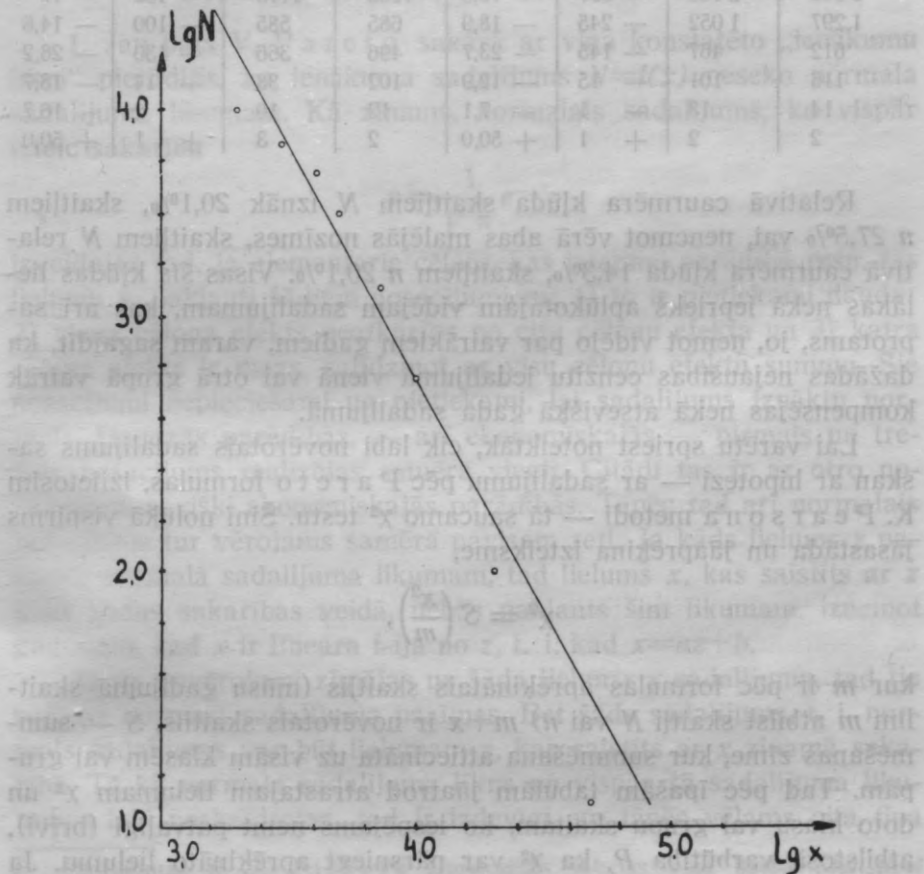
Relatīvā caurmēra kļūda ir 18,3%, bet ja ņem vērā pa divi malējās N nozīmes, kur novirzījums sevišķi jūtams, tad relatīvā caurmēra kļūda iznāk 13,2%.

Vidējais ienākumu sadalījums no 14 ienākumu sadalījumiem dod samērā labu saskaņu starp aprēķinātiem un no novērojumiem ņemtajiem skaitļiem.

Ja ņemam tieši kāda gada sadalījumu, piem., sadalījumu, kas atbilst 1934. gada ienākumiem un ko Valsts statistiskā pārvalde koriģējusi (sk. 309. lpp.), tad saskaņa nav tik laba, ko rāda jau lgx un lgN attēls (4. zīm.).

Ienākumi par 1934. g.

Ienākumu grupas Ls	Maksāt. skaits	Maksāt. sk., reduc. uz 10 000	Maksāt. sk. N, kuru ienāk. grupas zemāko robežu
2 000— 3 000	10 857	3946	10 000
3 000— 4 000	5 955	2165	6 054
4 000— 5 000	3650	1327	3 889
5 000— 7 000	3481	1265	2 562
7 000— 10 000	1884	685	1 297
10 000— 20 000	1365	496	612
20 000— 50 000	281	102	116
50 000—100 000	33	12	14
Pārī par 100 000	5	2	2
	27 511	10 000	—

4. zīm.

Attiecīgās taisnes vienādojums ir

$$\eta - 2,6880 = -2,2128 (\xi - 3,9916)$$

jeb

$$\eta = -2,2128 \xi + 11,5206.$$

Pareto formula

$$N = \frac{3316 \cdot 10^8}{x^{2,2128}} = 3316 \cdot 10^8 \cdot x^{-2,2128}$$

<i>N</i> pēc nov.	<i>N</i> pēc form.	Abs. kj.	Relat. kj. %	<i>n</i> pēc nov.	<i>n</i> pēc form.	Abs. kj.	Relat. kj. %
10 000	13 060	+3060	+ 30,6	3946	6197	+2251	+ 57,0
6 054	6 863	+ 809	+ 13,4	2165	3316	+1151	+ 53,2
3 889	3 547	- 342	- 8,8	1327	1382	+ 55	+ 4,1
2 562	2 165	- 397	- 15,5	1265	1113	- 152	- 12
1 297	1 052	- 245	- 18,9	685	585	- 100	- 14,6
612	467	- 145	- 23,7	496	366	- 130	- 26,2
116	101	- 15	- 12,9	102	88	- 14	- 13,7
14	13	- 1	- 7,1	12	10	- 2	- 16,7
2	2	+ 1	+ 50,0	2	3	+ 1	+ 50,0

Relatīvā caurmēra kļūda skaitļiem *N* iznāk 20,1%, skaitļiem *n* 27,5% vai, ņemot vērā abas malējās nozīmes, skaitļiem *N* relatīvā caurmēra kļūda 14,3%, skaitļiem *n* 20,1%. Visas šīs kļūdas lielākas nekā iepriekš aplūkotajam vidējam sadalījumam, kas arī saprotams, jo, ņemot vidējo par vairākiem gadiem, varam sagaidīt, ka dažādas nejaušības cenzitu iedalījumā vienā vai otrā grupā vairāk kompensējas nekā atsevišķā gada sadalījumā.

Laī varētu spriest noteiktāk, cik labi novērotais sadalījums saskan ar hipotezi — ar sadalījumu pēc Pareto formulas, izlietosim K. P e a r s o n'a metodi — tā saucamo χ^2 testu. Šinī nolūkā vispirms jāastāda un jāaprēķina izteiksme,

$$\chi^2 = S \left(\frac{x^2}{m} \right),$$

kur *m* ir pēc formulas aprēķinātais skaitlis (mūsu gadījumā skaitlim *m* atbilst skaitļi *N* vai *n*) *m*+*x* ir novērotais skaitlis, *S* — summēšanas zīme, kur summēšana attiecināta uz visām klasēm vai grupām. Tad pēc īpašām tabulām jāatrod atrastajam lielumam χ^2 un doto klasu vai grupu skaitam, ko iespējams ņemt patvaļīgi (brīvi), atbilstošā varbūtība *P*, ka χ^2 var pārsniegt aprēķināto lielumu. Ja šī varbūtība ir starp 0,1 un 0,9, tad nav iemesla apšaubīt pieņemto

hipotezi. Ja turpretim P ir zem 0,05, tad jau ar lielu pārliecību var teikt, ka starp pieņemto hipotezi un novērojumiem pastāv reāla diverģence.

Aprēķinot χ^2 lielumus sadalījumiem, ko dod P a r e t o formula aplūkotajos gadījumos, dabūjam tos tik lielus vai citādi, P nozīmes tik mazas, ka tās nemaz nav ievietotas tabulās¹⁶.

Tas rāda, ka tiem sadalījumiem, ko dod mūsu statistiskie dati (vidējais sadalījums par 14 gadiem un 1934. g. sadalījums), P a r e t o formula dod novirzījumus, kas nav izskaidrojami ar nejaušību, bet vai nu ar statistisko datu nepilnību, vai arī to nesekošanu P a r e t o formulai.

4. Deduktīvi konstatējamā sadalījuma likumība.

1. Jau pats $V. P$ a r e t o sakarā ar viņa konstatēto „ienākumu likni“ pierādījis, ka ienākuma sadalījums $N=f(x)$ neseko normala sadalījuma likumam. Kā zināms, normalais sadalījums, ko vispār izteic sakarība

$$y = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-x^2},$$

izveidojas tad, ja elementarie cēloņi, kas ietekmē parādību resp. tās lielumu x , pakļauti šādiem nosacījumiem: 1) to ir pietiekami daudz; 2) viena cēloņa efekts neatkarīgs no citu cēloņu efekta un 3) katra cēloņa efekts ir mazs, salīdzinot ar visu cēloņu efektu summu. Šie nosacījumi nepieciešami un pietiekami, lai sadalījums iznāktu normalšais. Daudzās parādībās, — arī ekonomiskajās — pirmais un trešais nosacījums realizējas samērā viegli. Citādi tas ir ar otro nosacījumu, sevišķi ekonomiskajās parādībās. Tāpēc tad arī normalais sadalījums tur vērojams samērā pavisam reti. Ja kāds lielums z pakļauts normalā sadalījuma likumam, tad lielums x , kas saistīts ar z kaut kādas sakarības veidā, nebūs pakļauts šim likumam, izņemot gadījumu, kad x ir lineara f-ija no z , t. i. kad $x=az+b$.

Ja nu novērojumi zīmējas uz šāda lieluma x sadalījumu, tad tie nerādīs normalā sadalījuma pazīmes. Bet šāds sadalījums, t. i. normalais sadalījums var būt lielumam z , kas saistīts ar x zināmā sakarībā. Tā kā normala sadalījuma līkne un vispār šā sadalījuma likumības labi noskaidrotas, tad ir izdevīgi, un tāpēc vēlams cita tipa

¹⁶ Lietotas R. A. Fisher'a konstruētās tabulas viņa darbā *Statistical Methods for Research Workers*, 1936, pp. 118—119.

sadalījumus reducēt uz normalo. Šāda reducēšana, vismaz netieša, iespējama tādējādi, ka atrod sakarību starp novērojamo lielumu x un lielumu z , kas pakļauts normalā sadalījuma likumam. Šim jautājumam pirmais piegriezis izcilāku vērību J. C. K a p t e y n's¹⁷ un pārādijis, ka katru sadalījumu $y=f(x)$ var pārveidot normalajā sadalījumā

$$y = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2},$$

ja vien attiecīgi izvēlas z kā x 'a f-iju, t. i. atrod attiecīgo $z=\varphi(x)$, kuras attēls būs kaut kāda līkne. Ja cēloņa efektu apzīmē ar η , tad sakarība $\eta=\psi(x)$ starp η un x izteiksies grafiski ar citu līkni. F-iju $\eta=\psi(x)$ mēdz saukt par reakcijas f-iju un attiecīgo līkni par reakcijas līkni. Uzdevums tad nu ir — no novērojumos dabūtās frekvenču tabulas atrast sakarību (vai attiecīgo līkni) $z=\varphi(x)$ un no tās reakcijas funkciju (vai līkni) $\eta=\psi(x)$.

Sakarībai starp z un x jābūt tādai, lai

$$\frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2} dz = f(x) dx,$$

pie kam z atbilst x un $z+dz$ atbilst $x+dx$. No šā diferencialvienādojuma, teoretiski ņemot, var atrast z kā $\varphi(x)$ un līdz ar to normalvienādojumu

$$y = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2}.$$

Parasti rīkojas tā.

Varam pieņemt, ka f-ija $y=f(x)$ ir dota analitiskā veidā, un tā tad varam aprēķināt y jebkurai x nozīmei. Tomēr visbiežāk funkcijas analitiskais veids nav zinams, bet dotas tikai $f(x)$ atsevišķas nozīmes.

Ja no $f(x)$ zinam tikai atsevišķas nozīmes, tad aprēķinam $P(x_i)$ no novērojumu datiem. Pēc tam atrodam $P(x_i)$ nozīmēm atbilstošās z_i nozīmes pēc formulas

$$P(x_i) = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{z_i} e^{-z^2} dz.$$

¹⁷ Dr. J. C. Kapteyn and Dr. M. J. Van Uven, Skew Frequency Curves in Biology and Statistics, 2nd paper, Groningen, 1918.

jeb attiecīgām tabulām un meklējam f-iju $z = \varphi(x)$ tādu, lai $x_1, z_1; x_2, z_2; \dots; x_n, z_n$ būtu šīs f-ijas saknes. To var vienkāršāk izdarīt, attēlojot x_i kā abscisas un z_i kā ordinatas, dabūtos punktus savienojot ar līkni un atrodot attiecīgās līknes vienādojumu $z = \varphi(x)$.

Reakcijas f-ija $\eta = \psi(x)$ atkarībā no f-ijas $\varphi(x)$ izteicas¹⁸ tā:

$$\eta = \frac{1}{\varphi'(x)} = \frac{dx}{dz}.$$

Tāpēc, ja zinam sakarību $z = \varphi(x)$, tad var viegli atrast η , un ja zinam $\eta = \psi(x)$, viegli var atrast $z = \varphi(x)$, jo tad

$$\frac{dx}{dz} = \psi(x) \quad \text{jeb} \quad dz = \frac{dx}{\psi(x)}.$$

Zīmējoties uz ienākumu sadalījumu, varam viegli konstatēt reakcijas funkciju. Tiešām, kā tad mainas ienākumi atkarībā no cēloņiem, kas ietekmē ienākumus? Ņemsim vispirms ienākumus no naudas kapitaliem. Tie mainas atkarībā no procentu likmes maiņas kā tuvākā cēloņa, un šinī gadījumā ienākuma maiņa būs proporcionāla līdzšinējam ienākumam. Tāpat, piem., namsaimnieku ienākumi parasti mainas proporcionāli ieguldītajam kapitalam. Ja kādā namā 100 dzīvojamu istabu, citā turpretim tikai 50, tad īres paaugstinājums resp. pazeminājums par Ls 1,— uz katras istabas cels ienākumu no pirmā nama par Ls 1200,—, bet no otra tikai par Ls 600,—. Tirgotāju un rūpnieku peļņa parasti izteicas procentos no apgrozījuma. Pieaugot vai pamazinoties apgrozījumam, ja peļņas procents tas pats, arī ienākums mainīsies proporcionāli līdzšinējam. Bieži vien arī algu palielinājums vai pamazinājums notiek procentos no iepriekšējās algas. Mazāk pamatoti to var apgalvot par brīvo profesiju darbiniekiem, bet līdzīga tendence manama arī tur. Šie apsvērumi ļauj izteikt hipotezi, ka to cēloņu — visu vai dažu — efekti, kas ietekmē ienākumus, ir proporcionāli ar pastāvošo ienākumu vai tā daļu.

Pieņemot šo hipotezi, dabūjam reakcijas funkciju tādā veidā: $\eta = m(x - x_0)$, kur m — proporcionalitātes koeficients, x — ienākums, x_0 — pastāvīgs lielums (parasti minimalais vai tam tuvs ienākums). Ja reakcijas f-ija pieņemta šādā veidā, tad viegli atrast arī f-iju $z = \varphi(x)$, kas doto sadalījumu pārvērš normalajā.

¹⁸ J. C. Kapteyn etc., op. cit., p. 35.

Tiešām, tā ka

$$dz = \frac{dx}{m(x-x_0)},$$

tad, integrējot šo diferencialvienādojumu, dabūjam, ka $z = alg(x-x_0) + b$, kur

$$a = \frac{1}{mlge}$$

un b integrēšanas konstante. Tā tad iznāk, ka šinī gadījumā $z = \varphi(x)$ izteicas tā: $z = alg(x-x_0) + b$.

Ja pieņemtā hipotezē par reakcijas f-iju pareiza, tad sadalījumam $y=f(z)$ jeb $N=f(z)$ jābūt normalam.

Ja $z = \varphi(x)$ pieņemam jau kā zinamu f-iju, tad tikai jāpārbauda, vai skaitļu pāri $x_1, z_1; x_2, z_2; \dots; x_n, z_n$, kas atrasti, kā jau minēts, der šai funkcijai par saknēm. Ja tie der par saknēm, tad $z = \varphi(x)$ pārvērš sadalījumu $y=f(x)$ normalsadalījumā

$$y = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2}$$

vai citādi, ienākumu sadalījums izteicas ar šādām formulām resp. formulu:

$$\left. \begin{aligned} N &= \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2} \\ z &= alg(x-x_0) + b \end{aligned} \right\} \dots \dots \dots (9)$$

Šo formulu, ar mazliet citādu pieeju, dod arī R. Gibrat¹⁹. Šinī formulā, kā jau minēts, x_0 ir kāda x skaitliska vērtība, kas nevar būt mazāka par minimalo deklarējamo ienākumu un ir vienlīdzīga ar to vai parasti tuva tam, a un b kādi pastāvīgi lielumi, kas atkarīgi no dotā sadalījuma. Izlietosim šo formulu to pašu gadījumu aplūkošanai, kurus esam izteikuši ar Pareto formulu.

Lai pēc nule minētās schemas vieglāk atrastu vērtībām $P(x_i)$ atbilstošās z_i nozīmes, R. Gibrat pārveidojis parastās tabulas, kas dod $P(z_i)$ nozīmes robežās no $-\infty$ līdz z , tabulās, kas dod $P(z_i)$ nozīmes robežās no z līdz ∞ , t. i. dod vērtības

$$P(z_i) = \int_z^{\infty} e^{-z^2} dz = R(z);$$

¹⁹ R. Gibrat, Les Inégalités économiques, Paris, 1931, pp. 64, 262.

ērtības dēļ šīs $P(z_i) = R(z)$ vērtības tabulās dotas reizinātas ar 10000. Šīs tabulas atrodamas pieminētā R. Gibrat darba 283. lpp. un arī šā darba pielikumā.

2. Tā tad vispirms jāņem vērā $P(x_i)$ vērtības, tas ir varbūtības, ka ienākums lielāks par $x_0, x_1, x_2, \dots, x_n$, kuras dabūjam no tiešiem datiem par nodokļu maksātāju sadalījumu pēc ienākuma grupām. Ja visu nodokļu maksātāju skaitu reducēsim uz 10000 (sk. 310. lpp.) un ņemsim vērā skaitļus N , tad attiecīgo skaitļu dalījumi ar 10000 dos meklējamās varbūtības: 1; 0,4763; 0,2982; 0,1481; 0,0888; ... 0,0001, pēc kurām minētajās tabulās jāmeklē attiecīgās z_i nozīmes; tā kā tabulās dotas vērtības 10000 $P(x_i)$, tad dalīšana ar 10000 atkrīt, un tieši varam pēc minētajām N nozīmēm meklēt attiecīgas z_i nozīmes; dabūjam šādus skaitļus:

x	N	z	$lg(x-2000)$
2 000	10 000	—	—
3 000	4 763	0,043	3,000
4 000	2 982	0,375	3,301
6 000	1 481	0,739	3,602
8 000	888	0,954	3,778
10 000	588	1,106	3,903
20 000	151	1,533	4,255
30 000	64	1,759	4,447
40 000	35	1,907	4,580
50 000	22	2,015	4,681
100 000	4	2,375	4,991
200 000	1	2,645	5,297

Tā kā esam pieņēmuši, ka $z = alg(x-x_0) + b$, tad, pieņemot $x_0=2000$, meklēsim $lg(x-2000)$; šie skaitļi ievietoti ceturtajā kolonnā. Ja tagad pieņemsim $lg(x-2000)$ par abscisām un attiecīgās z vērtības par ordinātām, tad pavisam skaidri iezīmējas taisne (5. zīm.), kas rāda, ka z ir tiešām lineara funkcija no $lg(x-x_0)$. Meklējot pēc mazāko kvadrātu metodes ar Markova paņēmieni šīs taisnes vienādojumu, atrodam, ka $z-1,405=1,159$ (š—4,167) jeb $z=1,159 lg(x-2000) - 3,425$. Aprēķinot no šīs sakarības z nozīmes un atrodot pēc Gibrat tabulām atbilstošās N nozīmes, no kurām viegli dabūt n nozīmes, dabūjam šādus skaitļus:

z aprēķ.	N novēr.	N aprēķ.	Absol. kj.	Relat. kj. %
—	10 000	—	—	—
0,051	4 763	4 705	— 58	— 1,2
0,400	2 982	2 855	— 127	— 4,3
0,750	1 481	1 445	— 36	— 2,4
0,954	888	888	—	—
1,099	588	600	+ 12	+ 2,1
1,508	151	164	+ 13	+ 8,5
1,731	64	73	+ 9	+ 14,1
1,885	35	38	+ 3	+ 8,6
2,003	22	23	+ 1	+ 4,5
2,363	4	4	—	—
2,718	1	1	—	—

n novēr.	n aprēķ.	Absol. kj.	Relat. kj. %
5 237	(5 295)	+ 58	+ 1,1
1 781	1 850	+ 69	+ 3,9
1 501	1 410	— 90	— 6,0
593	557	— 26	— 4,4
300	288	— 12	— 4,0
437	436	— 1	— 0,2
87	91	+ 4	+ 4,6
29	35	+ 6	+ 20,7
13	15	+ 2	+ 16,2
18	19	+ 1	+ 5,6
3	3	—	—
1	1	—	—

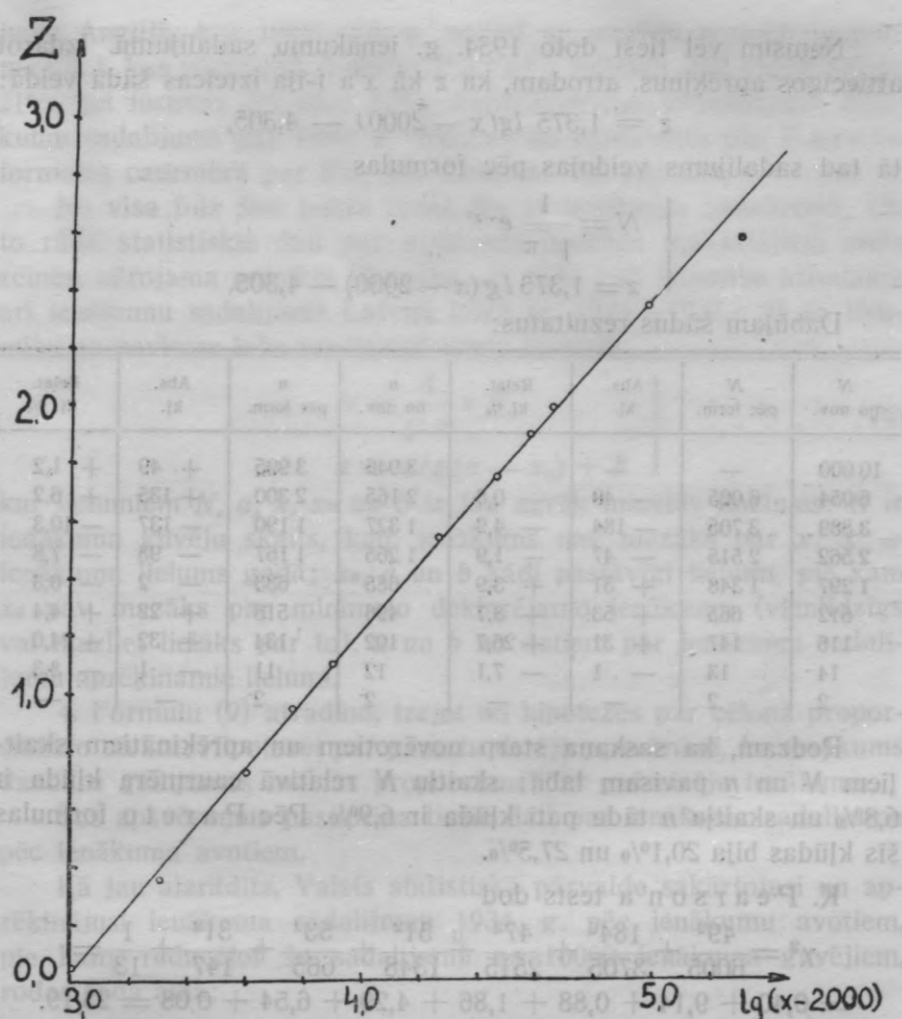
Redzam daudz labāku saskaņu nekā lietojot P a r e t o formulu: skaitļiem N relatīvā caurmēra kļūda ir tikai 4,2%, skaitļiem n šī kļūda ir 5,6%. Pēc P a r e t o formulas attiecīgas kļūdas bija 13,8% un 18,3% (sk. pielikumā aprēķinu paraugus).

K. P e a r s o n'a tests dod šādus rezultātus. Zīmējoties uz skaitļiem N ,

$$\chi^2 = \frac{58^2}{4705} + \frac{127^2}{2855} + \frac{36^2}{1445} + \frac{12^2}{600} + \frac{13^2}{164} + \frac{9^2}{73} + \frac{3^2}{38} + \frac{1}{23} =$$

$$= 0,71 + 5,65 + 0,89 + 0,24 + 1,03 + 1,11 + 0,24 + 0,04 = 9,91;$$

klasu skaits ir 11; šiem skaitļiem atbilst pēc jau minētajām F i s h e r'a tabulām $P=0,54$. Šis rezultāts rāda, ka pieņemtā hipoteze var tikt uzlūkota par attaisnotu.

5. zīm.

Līdzīgā kārtā, zīmējoties uz skaitļiem n , dabūsim

$$\begin{aligned} \chi^2 &= \frac{58^2}{5295} + \frac{69^2}{1850} + \frac{90^2}{1410} + \frac{26^2}{557} + \frac{12^2}{288} + \frac{1}{436} + \frac{4^2}{91} + \frac{6^2}{35} + \frac{2^2}{15} + \frac{1}{19} \\ &= 0,64 + 2,58 + 5,75 + 1,21 + 0,50 + 0,00 + 0,18 + 1,03 + 0,27 + 0,06 \\ &= 12,32; \end{aligned}$$

attiecīgais $P=0,35$ — rezultāts, kas arī apstiprina teoretisko sadalījumu resp. pieņemto hipotezi.

Ņemsim vēl tieši doto 1934. g. ienākumu sadalījumu. Izdarot attiecīgos aprēķinus, atrodam, ka z kā x 'a f -ija izteicas šādā veidā:

$$z = 1,375 \lg(x - 2000) - 4,305,$$

tā tad sadalījums veidojas pēc formulas

$$\left\{ \begin{array}{l} N = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2} \\ z = 1,375 \lg(x - 2000) - 4,305. \end{array} \right.$$

Dabūjam šādus rezultātus:

N no nov.	N pēc form.	Abs. kl.	Relat. kl. %	n no nov.	n pēc form.	Abs. kl.	Relat. kl. %
10 000	—	—	—	3 946	3 995	+ 49	+ 1,2
6 054	6 005	— 49	— 0,8	2 165	2 300	+ 135	+ 6,2
3 889	3 705	— 184	— 4,9	1 327	1 190	— 137	— 10,3
2 562	2 515	— 47	— 1,9	1 265	1 167	— 98	— 7,8
1 297	1 348	+ 51	+ 3,9	685	683	— 2	— 0,3
612	665	+ 53	+ 8,7	496	518	+ 22	+ 4,4
116	147	+ 31	+ 26,7	102	134	+ 32	+ 24,0
14	13	— 1	— 7,1	12	11	— 1	— 8,3
2	2	—	—	2	2	—	—

Redzam, ka saskaņa starp novērotiem un aprēķinātiem skaitļiem N un n pavisam laba; skaitļu N relatīvā caurmēra kļūda ir 6,8% un skaitļu n tāda pati kļūda ir 6,9%. Pēc *Pareto* formulas šīs kļūdas bija 20,1% un 27,5%.

K. Pearson'a tests dod

$$\chi^2 = \frac{49^2}{6005} + \frac{184^2}{3705} + \frac{47^2}{2515} + \frac{51^2}{1348} + \frac{53^2}{665} + \frac{31^2}{147} + \frac{1}{13} =$$

$$= 0,40 + 9,14 + 0,88 + 1,86 + 4,29 + 6,54 + 0,08 = 23,19.$$

Šai χ^2 nozīmei un attiecīgajam klasu skaitam atbilstošais P ir zem 0,01, tā tad novirzījumi no teoretiskā sadalījuma nav izskaidrojami ar nejaušību vien.

3. *R. Gibrat* ir attiecinājis²⁰ šo formulu un *Pareto* formulu uz dažiem ienākumu sadalījumiem un salīdzinājis rezultātus. Tā konstatētais ienākumu sadalījums Anglijā par 1893.—94. g. pēc *D* listes, salīdzinot ar aprēķināto pēc *Pareto* formulas, dod vidējo relatīvo kļūdu 5,5%, bet salīdzinot ar aprēķināto pēc form. (9), dod vidējo relatīvo kļūdu tikai 1,8%. Otrs piemērs — ienākumu sadali-

²⁰ *R. Gibrat*, op. cit., pp. 73, 124.

jums Anglijā, kas 1911.—12. g. aplikti ar papildu nodokli (super-tax), t. i. kas pārsniedz £ 5000; P a r e t o formula dod vidējo kļūdu 21%, bet formula (9) tikai 2,5%. Lielhercogistes Oldenburgas ienākumu sadalījums par 1890. g. atšķiras no aprēķinātā pēc P a r e t o formulas caurmērā par 8%, pēc formulas (9) par 2%.

No visa līdz šim teiktā izriet, ka 1) ienākumu sadalījumā, cik to rāda statistiskie dati par ienākuma nodokļa maksātājiem citās zemēs, vērojama noteikta likumība; 2) tāda pati likumība atrodama arī ienākumu sadalījumā Latvijā laikā no 1924.—1937.; 3) šo likumību ar pavisam labu precizitāti izteic formula

$$\left. \begin{aligned} N &= \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2} \\ z &= a \lg(x - x_0) + b \end{aligned} \right\} \dots \dots \dots (9)$$

kur lielumiem N , a , x , x_0 un b ir jau agrāk minētās nozīmes: N ir ienākuma guvēju skaits, kam ienākums nav mazāks par x ; x — ienākuma lielums gadā; x_0 , a un b kādi pastāvīgi lielumi, pie kam x_0 nav mazāks par minimālo deklarējamo ienākumu (vienlīdzīgs vai mazliet lielāks par to), a un b no datiem par ienākumu sadalījumu aprēķināmie lielumi.

4. Formulu (9) atradām, izejot no hipotēzes par cēloņa proporcionālo efektu. Hipotēzei par pamatu derēja apsvērumi, ka ienākums daudzos gadījumos mainas proporcionāli ar pašreizējo ienākumu.

Šos apsvērumus pastiprina tiešie dati par ienākuma sadalījumu pēc ienākuma avotiem.

Kā jau aizrādīts, Valsts statistiskā pārvalde sakārtojusi un aprēķinājusi ienākuma sadalījumu 1934. g. pēc ienākumu avotiem, pie kam, reducējot šo sadalījumu uz 10000 ienākuma guvējiem, rodas šāda aina:

Ienākumu grupas Ls	Namsaimn.	Rūpn.	Tirgot.	Alg. darb.	Brīv. prof.	Visp. sad.
2 000 — 3 000	5 530	5 150	5 310	5 620	2 230	3 946
3 000 — 4 000	1 540	1 410	1 640		1 990	2 165
4 000 — 5 000	870	930	950	1 720	1 550	1 327
5 000 — 7 000	840	930	870	1 490	1 890	1 265
7 000 — 10 000	610	680	530	700	1 200	685
10 000 — 20 000	460	630	460	400	1 010	496
20 000 — 50 000	140	200	120	60	120	102
50 000 — 100 000	10	60	10	10	10	12
Pāri par 100 000	—	10	—	—	—	2

Redzam, ka namsaimnieku, rūpnieku un tirgotāju ienākumu sadalījums stipri analogisks, algoto darbinieku ienākumu sadalījumā samērā lielākas grupas, kuru ienākumi ir starp Ls 4000 un Ls 7000, bet brīvo profesiju darbinieku sadalījumā vēl nāk klāt samērā lielākas grupas ar ienākumu starp Ls 7000,— un Ls 20000,—. Visvairāk novirzas no vispārīgā sadalījuma brīvo profesiju ienākumu sadalījums, kam, kā minējām, mazāk pamata sekot proporcionālā pieauguma tendencei. Tāpēc varam jau bez sevišķiem aprēķiniem paredzēt lielākas relatīvas kļūdas, lietojot kādu sadalījuma formulu. Tiešām (9) formula dod z un x starpā sakarību

$$z = 1,669 \lg(x - 2000) - 5,618$$

un šādus aprēķinu rezultātus:

n pēc form.	n no novēr.	Abs. kļ.	Relat. kļ. %
1 935	2 330	- 295	- 13,2
2 455	1 990	+ 465	+ 23,4
1 645	1 550	+ 95	+ 6,1
1 810	1 890	- 80	- 4,2
1 135	1 200	- 65	- 5,4
846	1 010	- 164	- 16,2
169	120	+ 49	+ 40,8
10	10	—	—

Relatīvā čaurmēra kļūda iznāk 13,7%, turpretim vispārīgām 1934. g. ienākumu sadalījumam tā, kā redzējām, bija tikai 6,9%.

5. Formulas (9) atrašanai izgājām no pieminētās hipotezes, tā tad no reakcijas funkcijas $\eta = m(x - x_0)$ un nonācām pie sakarības $z = a \lg(x - x_0) + b$. Var rīkoties arī citādi: iziet no sakarības $z = a \lg(x - x_0) + b$.

Minējām, kādi nosacījumi nepieciešami un pietiekami, lai sadalījums iznāktu normals. Otro nosacījumu — cēloņu efektu neatkarību — var izteikt tā: elementarais cēlonis, kas iedarbojas uz parādību x resp. tās dažādiem lielumiem $x_1, x_2, x_3, \dots$, dod vienu un to pašu elementaru modifikāciju dx , vai citādi: efekts dx ir neatkarīgs no x . Ja turpretim šis efekts ir atkarīgs no x , piem., proporcionāls kādai x 'a f-ijai $f(x)$, t. i. $dx = \varepsilon f(x)$, kur ε atkarājas vienīgi

no cēloņa, taļ sadalijums nebūs normals. Bet šinī gadījumā neatkarīga no x 'a būs modifikacija

$$\frac{dx}{f(x)}$$

Ja var atrast z kā x 'a f-iju tādu, lai

$$\frac{dx}{f(x)} = dz,$$

taļ $dz = \epsilon$, t. i. dz būs neatkarīgs no x , un, zīmējoties uz z , būs izpildīts otrais nosacījums. Ja nu pastāv arī pirmais un trešais nosacījums, taļ lieluma z sadalijums būs normals.

Redzējām, ka sadalijums izrādas normals, ja pieņem, ka $z = alg(x - x_0) + b$. Tas nozīmē, ka $dz = \epsilon$. Diferencējot sakarību $z = alg(x - x_0) + b$, dabūjam, ka

$$dz = \frac{alg \, dx}{x - x_0} \text{ jeb } dz = k \frac{dx}{x - x_0} = \epsilon,$$

tā taļ

$$dx = \frac{\epsilon}{k} (x - x_0) = \epsilon_1 (x - x_0),$$

kur ϵ_1 pastāvīgs lielums. Tā taļ izrādas, ka gadījumā, ja $z = alg(x - x_0) + b$, kāda elementara cēloņa efekts ir proporcionāls ar $x - x_0$, kur lielumiem x un x_0 ir jau agrāk minētās nozīmes, vai citādi: cēloņu relatīvie efekti ir pastāvīgi lielumi.

II. IENĀKUMU SADALIJUMA NEVIENLĪDZĪBA.

1. Dažādi nevienlīdzības mēri.

1. Kā redzējām, ienākumu sadalijums vispirmā kārtā raksturīgs ar šā sadalijuma nevienlīdzību, ko *a priori* varam domāt lielāku un mazāku. Sadalijuma nevienlīdzības jautājumam ir ne tikai liela teoretiska, bet arī ļoti svarīga praktiska interese: no vienas puses, sociāla līdzsvara stāvoklis var tikt apdraudēts, ja šī nevienlīdzība kļūst ļoti liela; no otras puses, par daudz liela piespiesta vienlīdzība var būt par cēloni saimnieciskās dzīves stagnacijai. Sakarā ar to izvirzas svarīga problema, kā un par cik iespējams šo nevienlīdzību grozīt uz vienu vai otru pusi ar cilvēku rīcības aktiem.

Lai varētu tuvāk pieiet nule izvirzīto jautājumu aplūkošanai, jāatrod iespēja salīdzināt nevienlīdzību pakāpes, jāatrod nevienlīdzības mērs.

Par sadalījumu nevienlīdzības mēru pastāv jau plaša literatura. Par to rakstījuši: M. O. Lorenz's²¹, E. J. Gumbel's²², Corrado Gini²³, Vilfredo Pareto²⁴, A. N. Kiaer's²⁵, S. N. Prokopovičs²⁶, L. v. Bortkiewicz's, R. Gibrat²⁷, H. Dalton's²⁸ u. c.

L. v. Bortkiewicz's ir iesniedzis specialu pētījumu par šo jautājumu Starptautiskā statistikas instituta 19. sesijai 1930. g. Tokijā, kur kritiski aplūko pirms Bortkiewicz'a minēto autoru priekšlikumus par sadalījuma nevienlīdzības mēru²⁹. Bortkiewicz's aizrāda, ka jau labi sen mēdzot ienākuma sadalījuma nevienlīdzību raksturot ar divi relatīviem skaitļiem, nostādot tos vienu otram pretī. Viens skaitlis rādot, kādu daļu no visiem ienākumu guvējiem sastādot tie, kuru ienākums pārsniedz vai nesaņiedz zinamu ienākuma summu. Otrs skaitlis rādot, cik lielu visa kopienākuma daļu saņem šie ienākuma guvēji.

Ja apzīmēsim ar x ienākumu summu, ar $n(x)$ ienākuma guvēju skaitu, kuru ienākums pārsniedz x , ar N — visu ienākuma guvēju skaitu, tad pirmais skaitlis izteicas kā

$$\frac{n(x)}{N}$$

(pārsniedz x) vai

$$\frac{N-n(x)}{N}$$

²¹ M. O. Lorenz, Methods of measuring the concentration of Wealth (Publications of the American Statistical Association, 1905, vol. IX, pp. 209. etc.).

²² E. J. Gumbel, Das Konzentrationsmaß. Allg. Statist. Archiv, 1928, 18. Bd., pp. 279—300.

²³ Corrado Gini, Sulla misura della concentrazione e della variabilità dei caratteri. Atti del R. Istituto Veneto dei scienze, lettere ed arti, 1913—1914. T. LXXIII, p. II, pp. 1203—1248.

²⁴ V. Pareto, op. cit.

²⁵ A. N. Kiaer, La Répartition sociale des Revenus (Bulletin de l'Institut international de Statistique, XVIII, 2, pp. 118—130).

²⁶ S. Prokopovič, Raspredeļenije narodnago dochoda (Russkij ekonomičeskij sbornik, III, 1925, pp. 65—95).

²⁷ R. Gibrat, op. cit.

²⁸ Hugh Dalton, Some Aspects of the Inequality of Incomes in Modern Communities, London 1935. Appendix.

²⁹ L. v. Bortkiewicz, Die Disparitätsmaße der Einkommensstatistik, La Haye, 1930.

(nepārsniedz x). Ja tālāk ar X apzīmēsim visu kopienākumu un ar $s(x)$ ienākumu, ko saņem $n(x)$, tad otrs skaitlis izteiksies kā

$$\frac{s(x)}{X}$$

vai attiecīgi

$$\frac{X-s(x)}{X}.$$

Tā, piem., ja pieņemsim, ka $x = \text{Ls } 10000$, tad 1929. g. Latvijā $n(x)=1629$, $N=27530$, $s(x)=\text{Ls } 30,318$ milj., $X=\text{Ls } 119,54$ milj.; attiecīgie skaitļi ir

$$\frac{1629}{27530} \approx 5,9\% \approx \frac{1}{17} \quad \text{un} \quad \frac{30,318}{119,54} \approx 25,4\% \approx \frac{1}{4}.$$

Tā tad 5,9% jeb vienai septiņpadsmitai daļai no visiem ienākuma guvējiem ienākumi pārsniedz Ls 10000, un to ienākumi kopā sastāda 25,4% no visiem ienākumiem. Par 1928. g. analogiskie skaitļi ir

$$5,5\% \approx \frac{1}{18} \quad \text{un} \quad 24,4\% \approx \frac{1}{4}.$$

Nevienlīdzību raksturo, vispār ņemot, tas, par cik atšķiras minētie skaitļi viens no otra: jo mazāka daļa bauda kopienākuma lielāko daļu, jo nevienlīdzība lielāka. Ja 1928. g. starpība ir $24,4\% - 5,5\% = 18,9\%$, bet 1929. g. $25,4\% - 5,9\% = 19,5\%$, tad beidzamajā gadā nevienlīdzība lielāka, ņemot par pamatu Ls 10000 lielu ienākumu.

Šā nevienlīdzības mēra trūkums tas, ka te x pilnīgi patvaļīgs skaitlis un ka nevienlīdzības raksturojumam dabūtie skaitļi nedod norādījuma par to, cik liela nevienlīdzība sadalījumā zem un virs skaitļa x .

2. Bieži par sadalījuma dispersijas mēru, kas var derēt arī par nevienlīdzības mērauklu, pieņem relatīvo vidējo novirzienu. Pieņemsim, ka n personu ienākumi ir $x_1, x_2, \dots, x_n$; skaitļu $x_1, x_2, \dots, x_n$ vidējais aritmetiskais ir $\bar{x}$. Tad relatīvais vidējais novirzījums ϑ izteiksies tā:

$$\vartheta = \frac{|x_1 - \bar{x}| + |x_2 - \bar{x}| + \dots + |x_n - \bar{x}|}{n \bar{x}} = \frac{\sum |x_i - \bar{x}|}{n \bar{x}}.$$

Ja $x_k < \bar{x} \leq x_{k+1}$, tad

$$\begin{aligned} \vartheta &= \frac{1}{nx} \left[\sum_{i=1}^k (\bar{x} - x_i) + \sum_{i=k+1}^n (x_i - \bar{x}) \right] = \frac{1}{nx} [k\bar{x} - s_k + s - s_k - (n-k)\bar{x}] = \\ &= \frac{1}{nx} [k\bar{x} - 2s_k + s - n\bar{x} + k\bar{x}] = \frac{1}{nx} [2k\bar{x} - 2s_k + s - s] = \\ &= \frac{2}{nx} (k\bar{x} - s_k) = 2 \left(\frac{k}{n} - \frac{s_k}{s} \right), \end{aligned}$$

kur

$$s_k = x_1 + x_2 + \dots + x_k; \quad s = x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n.$$

Šī ϑ izteiksme rāda, ka ienākumu pārbīdījums no vienas personas resp. grupas uz otru, ja vien tie neiet pāri ienākuma robežai x no augšas uz apakšu vai apakšas uz augšu, neietekmē mainīgos lielumus ϑ izteiksmē, t. i. neietekmē lielumus k un s_k , un tāpēc ϑ negrozās. Līdz ar to var secināt, ka ϑ nav pietiekami jūtīgs mērs, kas visos gadījumos rādītu ienākumu pārgrupējumus.

Tas pats sakams par relatīvo kvadrātnovirzījumu.

3. Jūtīgāks mērs rodas tā, ka meklē vidējo *spraigumu*. Pie tā nonākam šādā ceļā.

Ja ir tikai divi personas ar saviem ienākumiem x_1 un x_2 , tad skaidra lieta, ka ienākumu nevienlīdzība būs jo lielāka, jo lielāka starpība starp abiem ienākumiem, t. i. starpība $|x_1 - x_2|$. Ja ņemsim trīs personas ar ienākumiem x_1, x_2, x_3 , tad starpības jeb spraigumus ienākumu starpā izteiks starpības $|x_1 - x_2|, |x_1 - x_3|$ un $|x_2 - x_3|$ un vidējo spraigumu izteiks šo spraigumu vidējais aritmetiskais skaitlis

$$\frac{|x_1 - x_2| + |x_1 - x_3| + |x_2 - x_3|}{3}.$$

Piemēram, ja ņemsim trīs personas ar ienākumu katrai Ls 1000,—, tad nekādas nevienlīdzības nebūs. Ja tagad šo vienlīdzību pārvērtīsim nevienlīdzībā tā, ka pirmā persona atdos pārējām pa Ls 250,—, tad ienākumi izteiksies kā Ls 500,—, Ls 1250,—, Ls 1250,—. Attiecīgie spraigumi būs Ls 750,—, Ls 750,— un 0; vidējais spraigums

$$\frac{\text{Ls } 750 + 750 + 0}{3} = \text{Ls } 500.$$

Palielināsim nevienlīdzību tā, ka otra persona atdod trešajai Ls 500,—; tad ienākumi izteiksies kā Ls 500,—, Ls 750,— un Ls 1750,—;

spraigumi izteiksies kā Ls 250,—, Ls 1250,— un Ls 1000,—; vidējais spraigums $(Ls\ 250 + Ls\ 1250 + Ls\ 1000) : 3 = Ls\ 833$.

Nemot n personas ar attiecīgiem ienākumiem $x_1, x_2, \dots, x_n$, vidējais spraigums u kā nevienlīdzības mērs izteiksies tā:

$$u = \frac{|x_1 - x_2| + |x_1 - x_3| + \dots + |x_1 - x_n| + \dots + |x_{n-1} - x_n|}{C_n^2}$$

kur C_n^2 ir kombināciju skaits no n elementiem pa divi, t. i.

$$C_n^2 = \frac{n(n-1)}{2 \cdot 1}$$

Lai padarītu šo nevienlīdzības mēru neatkarīgu no ienākuma lieluma, absolūtais vidējais spraigums jāpārvērš *relatīvā vidējā spraigumā*, dalot u ar vidējo ienākumu $\bar{x}$. Apzīmēsim relatīvo vidējo spraigumu ar η ; tad

$$\eta = \frac{u}{\bar{x}}$$

Doma lietot η par ienākumu nevienlīdzības mēru nāk no V. Furlan'a Par šo mēru sevišķi iestājies C. Gini³⁰. Ja sakārtosim lielumus x_i tā, lai $x_1 \leq x_2 \leq x_3 \dots x_{n-1} \leq x_n$, un apzīmēsim $x_1 + x_2 + \dots + x_i$ ar s_i un $x_1 + x_2 + \dots + x_n$ ar s , tad atsevišķo spraigumu summu var izteikt tā:

$$x_2 - x_1 + \begin{vmatrix} x_3 - x_1 + & x_4 - x_1 + \dots + & x_n - x_1 \\ x_3 - x_2 & x_4 - x_2 & x_n - x_2 \\ & x_4 - x_3 & \dots \\ & & x_n - x_{n-1} \end{vmatrix} =$$

$= (x_2 - s_1) + (2x_3 - s_2) + (3x_4 - s_3) + \dots + [(n-1)x_n - s_{n-1}]$;
tā kā šādu starpību būs

$$C_n^2 = \frac{n(n-1)}{2 \cdot 1},$$

tad absolūtais vidējais spraigums u izteiksies šādā veidā:

$$u = \frac{2 \{ (x_2 - s_1) + (2x_3 - s_2) + \dots + [(n-1)x_n - s_{n-1}] \}}{n(n-1)}$$

³⁰ L. v. Bortkiewicz, op. cit., p. 10.

Figuriekavās stāvošo izteiksmi var pārveidot vēl tā:

$$\begin{aligned} x_2 - s_1 + (2x_3 - s_2) + \dots + [(n-1)x_n - s_{n-1}] &= x_2 + 2x_3 + 3x_4 + \dots + \\ &+ (n-1)x_n - (s_1 + s_2 + \dots + s_{n-1}); \quad x_2 + 2x_3 + \dots + (n-1)x_n = \\ &= x_2 + x_3 + x_4 + \dots + x_n \left| \begin{array}{l} + x_3 + x_4 + \dots + x_n \\ + x_4 + \dots + x_n \\ \dots \dots \dots \\ + x_n \end{array} \right. = \\ &= (s - s_1) + (s - s_2) + (s - s_3) + \dots + (s - s_{n-1}) = \\ &= (n-1)s - (s_1 + s_2 + \dots + s_{n-1}), \end{aligned}$$

tā tad

$$\begin{aligned} u &= \frac{2}{n(n-1)} [(n-1)s - 2(s_1 + s_2 + \dots + s_{n-1})] = \\ &= \frac{4s}{n(n-1)} \left[\frac{n-1}{2} - \frac{s_1 + s_2 + \dots + s_{n-1}}{s} \right], \end{aligned}$$

tā kā

$$\eta = \frac{u}{x}, \quad \text{kur } \bar{x} = \frac{s}{n},$$

tad

$$\eta = \frac{4}{n-1} \left(\frac{n-1}{2} - \frac{\sum_{i=1}^{n-1} s_i}{s} \right) = 2 \left[1 - \frac{2}{(n-1)s} \sum_{i=1}^{n-1} s_i \right].$$

Šā mēra vājā pusē tā, ka tas nav pietiekami parocīgs aprēķiniem, ja lieto parastos statistiskos datus. Gan var izteikt η vēl citādi:

$$\eta = 4 \left(\int_0^1 y dz - \frac{1}{2} \right),$$

kur integrāls $\int_0^1 y dz$ jāaprēķina ar parastajiem tuvinājuma paņēmieniem, pie kam z un y ir ar nozīmēm, par kurām runāsim tālāk. Bet arī šādā veidā aprēķini ir diezgan sarežģīti.

4. Pareto, konstatēdams ienākuma sadalījuma likumības un atrazdams sakarību

$$N = \frac{A}{x^\alpha}$$

domāja, ka koeficients α der par sadalījuma nevienlīdzības mēru: ar tā pieaugšanu pieaugot nevienlīdzība un ar koeficienta pamazinā-

šanos mazinoties nevienlīdzība. Nevienlīdzību Pareto raksturo šādā kārtā: „Vispār, kad personu skaits, kam ienākums mazāks par x , dilst attiecībā pret personu skaitu, kam ienākums lielāks par x , mēs teiksim, ka ienākumu nevienlīdzība mazinās³¹.”

Tā tad, pieņemot jau lietotos apzīmējumus, pēc Pareto attiecība

$$\frac{n(x)}{n - n(x)}$$

raksturo nevienlīdzību; šī attiecība pamazinas, ja $n(x)$ pamazinas jeb, citādi, ja $n - n(x)$ pieaug. Tā kā $n - n(x)$ ir Pareto apzīmējumā N un

$$N = \frac{A}{x^\alpha},$$

tad, izejot no kāda dotā x , N mazināsies, ja α pēc absolūtā lieluma pieaugs (A dotajam sadalījumam pastāvīgs lielums).

Savu nevienlīdzības mēru Pareto motivē ar to, ka, mazinoties minētajai attiecībai, nabago skaits mazināsies samērā ar bagāto skaitu. Šis motivējums tomēr vēl neko nenoskaidro un, galvenais, neraksturo nevienlīdzības, jo var jau teikt arī tā, ka, samazinoties $n(x)$, pieaug bagāto šķira, kas nospiež nabagos, un tā tad, mazinoties lielumam $n(x)$, nevienlīdzība pieaug. Taisni šādu nozīmi minētajai attiecībai piešķirušī daži citi autori (piem., Benini un Bres-

³¹ „En général, lorsque le nombre de personnes ayant un revenu inférieur à x diminue par rapport au nombre des personnes ayant un revenu supérieur à x , nous dirons que l'inégalité des revenus diminue“ (V. Pareto, Cours etc. v. II, p. 320). Jāpiezīmē, ka minētajā Cours d'Économie politique attiecīgajā vietā lasām: „... un revenu inférieur à x augmente...“ Savā Manuel d'Économie politique V. Pareto piezīmē: „Dans le Cours, § 964, on lit: augmente. C'est une faute d'impression, que nous avons relevée immédiatement après la publication du Cours“ (Manuel, p. 390). Šī iespaiduma kļūda pašā Cours palikusi neizlabota un devusi tāpēc pārpratumu iespēju. Tā, piem., R. Gibrat jau pieminētajā darbā *Les inégalités etc.* saskata pretrunas Pareto nevienlīdzības definīcijās: „Il est difficile de ne pas trouver ces deux définitions contradictoires, car les „pauvres“ sont certainement les personnes de „revenu inférieur à x “ et les „riches“ de revenu supérieur. Quand nous avons lu cela, nous nous sommes précipités aux Errata, il n'y a rien“ (R. Gibrat, Les inégalités économiques, p. 83).

Bez tam Pareto savā Manuel pieminētajā nevienlīdzības definīcijā iesprauž vārdus „de la proportion“: „... que l'inégalité de la proportion des revenus diminue“.

c i a n i). Katrā ziņā nevienlīdzības raksturojumam būtu jāizvēlas noteiktāks formulējums.

Lai varētu konkrētā gadījumā spriest, kā mainas koeficients α ar nevienlīdzības pieaugumu, ņemsim izdomātu piemēru, kur par nevienlīdzības pakāpi vispirms var spriest bez sevišķiem aprēķiniem, un tad aprēķināsim koeficientu α . Pieņemsim, ka Ls 200 000,— liels ienākums sadalīts 2000 personu starpā šādā veidā (skaitļi, kur vajadzīgs, noapaļoti līdz Ls 1,—):

1. sadalījums:				2. sadalījums:			
pa Ls	50 saņem	1000 pers.		pa Ls	33 saņem	1500 pers.	
" "	100	" 500	" "	" "	167	" 300	" "
" "	167	" 300	" "	" "	278	" 180	" "
" "	250	" 200	" "	" "	2500	" 20	" "

Otrā sadalījumā, salīdzinot ar pirmo, mazākus ienākumus saņem lielāks personu skaits un lielākus mazāks personu skaits; pirmajā sadalījumā katrs ienākums daudz tuvāks vidējam ienākumam (apm. Ls 100,—), otrā tie stāv daudz tālāk no vidējā ienākuma; no tā var pamatoti secināt, ka otrā sadalījumā nevienlīdzība lielāka. Vēl skaidrāk šo secinājumu dabūsim, ja spriedīsim tā. Ja ir tikai četras personas un to ienākumi šādi:

1. sadalījums:		2. sadalījums:	
Ls	50	Ls	33
"	100	"	167
"	167	"	278
"	250	"	2500

taid pirmā sadalījumā vidējais relatīvais spraugums ir 0,8 un otrā 1,7; tāpēc otra sadalījuma nevienlīdzība lielāka. Ja tagad attiecināsim mazākos ienākumus otrā sadalījumā uz lielāku personu skaitu un lielākus uz mazāku, tad ar to nevienlīdzība tikai pieaugs.

Aprēķinot šiem sadalījumiem koeficientus α , dabūjam, ka pirmajam $\alpha=1,40$, otram iznāk $\alpha=1,08$.

Tīri teoretiski B o r t k i e w i c z's pierāda³², ka starp agrāk minēto relatīvo vidējo spraugumu η un α pastāv sakarība

$$\eta = \frac{2}{2\alpha - 1},$$

³² L. v. Bortkiewicz, op. cit., p. 35.

ja vien sadalījums seko Pareto likumam. Šī sakarība rāda, ka tiešām α , ja to lieto nevienlīdzības raksturojumam, mainas pretēji nevienlīdzības maiņai: ar nevienlīdzības palielināšanos koeficients α pamazinas un otrādi. Šis koeficients būtu tā tad tomēr lietojams par nevienlīdzības mēru, kaut arī citādā nozīmē nekā to bija domājis Pareto, ja vien sadalījums labāk sekotu Pareto formulai vai arī otrādi — ja Pareto formula labāk saskanētu ar reālo sadalījumu.

5. Pareto koeficients α ir zināmā mērā ģeometrisks nevienlīdzības mērs, jo α ir attiecīgās taisnes leņķa koeficients, kas raksturo taisnes noliekumu pret abscisu asi. Ģeometrisku nevienlīdzības mēru ir devis arī M. O. Lorenz's³³. Šo mēru dabū tā, ka taisnleņķa koordinātu sistēmā uz horizontalās ass atzīmē kā abscisas lielumus

$$z = \frac{X - s(x)}{X}$$

un uz vertikālās kā ordinatas lielumus

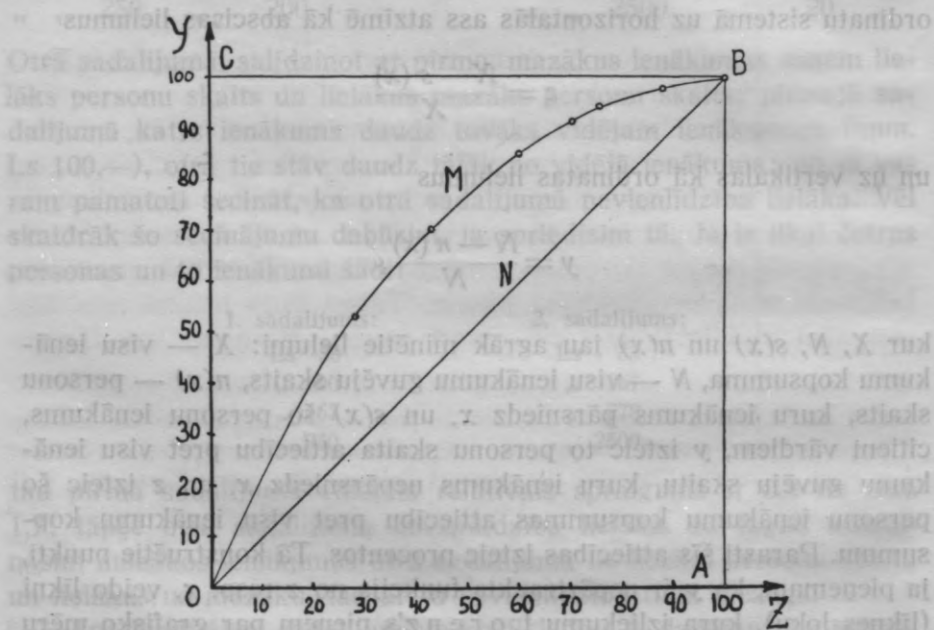
$$y = \frac{N - n(x)}{N},$$

kur X , N , $s(x)$ un $n(x)$ jau agrāk minētie lielumi: X — visu ienākumu kopsumma, N — visu ienākumu guvēju skaits, $n(x)$ — personu skaits, kuru ienākums pārsniedz x , un $s(x)$ šo personu ienākums, citiem vārdiem, y izteic to personu skaita attiecību pret visu ienākumu guvēju skaitu, kuru ienākums nepārsniedz x , un z izteic šo personu ienākumu kopsummas attiecību pret visu ienākumu kopsummu. Parasti šīs attiecības izteic procentos. Tā konstruētie punkti, ja pieņemam, ka y ir nepārtraukta funkcija no z resp. x , veido likni (līknes loku), kura izliekumu Lorenz's pieņem par grafisko mēru un sauc to par nevienlīdzības grafisko mēru. Tā, piem., 1929. g. Latvijā personu skaits, kuru ienākums nepārsniedz Ls 3000,—, ir 14 477 jeb 53% no visu ienākumu guvēju skaita un to ienākumu kopsumma Ls 33,843 milj. sastāda 28% no visu ienākumu kopsummas; līdzīgā kārtā personu skaits, kuru ienākums nepārsniedz Ls 4000,—,

³³ M. O. Lorenz, Methods of measuring the concentration of wealth (Publications of the American Statistical Association, 1905, vol. IX).

ir 70%, bet viņu ienākumu kopsumma sastāda 42%; tāpat tālāk, personu skaits, kuru

ienākums nepārsniedz Ls	%	ienākumu kopsumma %
6 000	85	60
8 000	91	70
10 000	94	75
20 000	97	88
30 000	98	93
40 000	99	96
100 000	99	99
200 000	100	100

6. zīm.

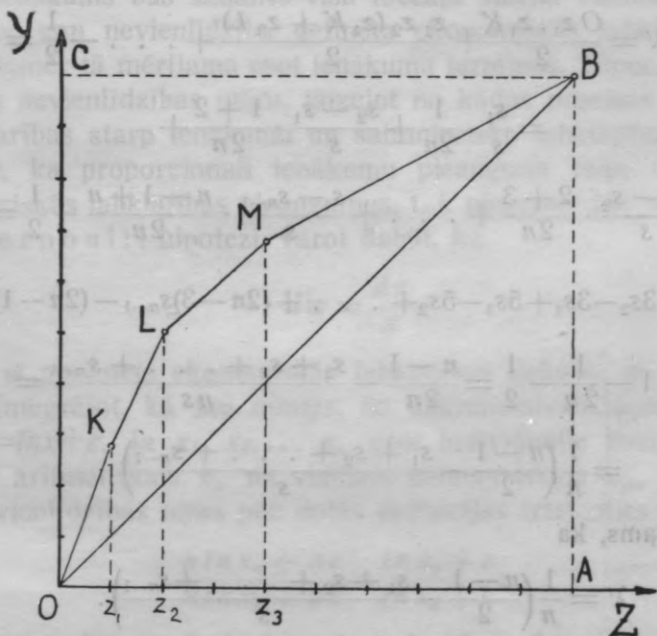
Attēlojot šos datus grafiski, dabūjam 6. zīm. redzamu liknes loku *OMB*, kura izliekums der par ienākumu sadalījuma nevienlīdzības mēru, jo loks kļūst par diagonāli *ONB*, ja visi ienākumi viendzīgi lieli: šādā gadījumā visas abscisas viendzīgas ar attiecīgām ordinātām.

Šā mēra trūkums tas, ka mērs nav izteikts skaitliski un izliekumu salīdzināšana reizēm stipri grūta, pat neiespējama, jo loki krustojas. Tāpēc radās domas ņemt par nevienlīdzības mēru segmenta OMB laukumu. Ja to apzīmēsim ar λ , tad

$$\lambda = \int_0^1 (y - z) dz,$$

bet tā aprēķināšana sagādā ievērojamas grūtības.

7. zīm.

Parastie statistiskie dati dod pārtrauktu lielumu rindu, kāpēc loka OMB (6. zīm.) vietā jāņem lauztā līnija $OKLMB$, kā tas redzams, piem., 7. zīm. Paturot tos pašus apzīmējumus, kādus lietojam relatīva vidējā spraiguma η izteiksmes atrašanai, varam teikt, ka

$$z_1 = \frac{s_1}{s}, \quad y_1 = \frac{1}{n}$$

$$z_2 = \frac{s_2}{s}, \quad y_2 = \frac{2}{n}$$

$$z_n = \frac{s_n}{s} = 1; y_n = \frac{n}{n} = 1,$$

kur $s_1 = x_1$, $s_2 = x_1 + x_2$; vispār $s_i = x_1 + x_2 + \dots + x_i$, $s = s_n$; n — ienākuma guvēju skaits. Tad laukums, ko veido lauztā līnija $OKLMB$ un diagonale OB , derēs par nevienlīdzības mēru. Šo laukumu, ko apzīmēsim ar λ' , varam aprēķināt, saskaitot trijstūra OKz_1 un trapezu z_1KLz_2 , $z_2LMz_3 \dots$ laukumus un atņemot trijstūra OBA laukumu. Ja $OA=OC=1$, tad trijstūra OBA laukums ir $1/2$, un

$$\begin{aligned} \lambda' &= \frac{Oz_1 \cdot z_1K}{2} + \frac{z_1z_2(z_1K + z_2L)}{2} + \dots - \frac{1}{2} = \\ &= \frac{s_1}{s} \cdot \frac{1}{2n} + \frac{s_2 - s_1}{s} \cdot \frac{1+2}{2n} + \\ &+ \frac{s_3 - s_2}{s} \cdot \frac{2+3}{2n} + \dots + \frac{s - s_{n-1}}{s} \cdot \frac{n-1+n}{2n} - \frac{1}{2} = \\ &= \frac{1}{2ns} [s_1 + 3s_2 - 3s_1 + 5s_3 - 5s_2 + \dots + (2n-3)s_{n-1} - (2n-1)s_{n-1}] + \\ &+ 1 - \frac{1}{2n} - \frac{1}{2} = \frac{n-1}{2n} - \frac{s_1 + s_2 + \dots + s_{n-1}}{ns} = \\ &= \frac{1}{n} \left(\frac{n-1}{2} - \frac{s_1 + s_2 + \dots + s_{n-1}}{s} \right). \end{aligned}$$

Tā tad redzams, ka

$$\lambda' = \frac{1}{n} \left(\frac{n-1}{2} - \frac{s_1 + s_2 + \dots + s_{n-1}}{s} \right).$$

Salīdzinot šo izteiksmi ar agrāk dabūto η izteiksmi, redzam, ka λ' gandrīz četrreiz pārsniedz η . Tā tad šis mērs nekā jauna nedod, salīdzinot ar η , un arī uz to zīmējas teiktais par η kā nevienlīdzības mēra noderību.

6. Īpatnēji pieiet nevienlīdzības mēra jautājumam H u g h's D a l t o n's³⁴. Viņš saka, ka ekonomistu vispirms interesējot ienākumu sadalījums nevis kā tāds, bet gan ienākumu sadalījuma efekts uz saimnieciskās labklājības sadalījumu un tās kopsummu, kas atvasinama no ienākuma, līdzīgi tam, kā zemkopim svarīga lieta esot nevis lietūs kā tāds, bet gan lietūs efekts uz labības augšanu.

³⁴ Hugh Dalton, op. cit., Appendix, pp. 1—5.

Tāpēc Dalton's par nevienlīdzības mēru pieņem attiecību starp visu ekonomisko labklājību, kas sasniedzama ar vienlīdzīgu sadalījumu, un visu ekonomisko labklājību, kas sasniedzama ar doto sadalījumu. Šai definīcijai pamatos pieņēmumi, ka 1) dažādu personu saimniecisko labklājību var summēt, 2) ka ienākuma relācija pret saimniecisko labklājību ir tā pati visiem sabiedrības locekļiem un 3) atsevišķam loceklim galējā labklājība mazinās līdz ar ienākuma augšanu. Bez tam, kā acīm redzamu patiesību Dalton's pielaiž apgalvojumu, ka saimnieciskā labklājība būs vislielākā, ja dotais ienākums būs sadalīts visu locekļu starpā vienlīdzīgi.

Kaut gan nevienlīdzība definēta ekonomiskās labklājības terminos, tomēr tā mērijama esot ienākuma terminos. Tāpēc, lai dabūtu noteiktu nevienlīdzības mēru, jāizejot no kādas precīzas funkcionālas sakarības starp ienākumu un saimniecisko labklājību. Pieņemot hipotēzi, ka proporcionāli ienākumu pieaugumi rada vienlīdzīgus saimnieciskās labklājības pieaugumus, t. i. pieņemot jau minēto (303. lpp.) Bernoulli hipotēzi, varot dabūt, ka

$$dw = \frac{dx}{x},$$

kur ar w apzīmēts ekonomiskās labklājības lielums, ar x — ienākums. Integrējot, kā jau minēts, šo diferencialvienādojumu, dabūjam $w = \ln x + c$. Ja $x_1, x_2, \dots, x_n$ esot individualie ienākumi, kuru vidējais aritmetiskais x_a un vidējais ģeometriskais x_g , tad attiecīgais nevienlīdzības mērs pēc dotās definīcijas izteicoties kā

$$\frac{n \ln x_a + nc}{n \ln x_g + nc} = \frac{\ln x_a + c}{\ln x_g + c},$$

ja pieņemot, ka $w=0$, kad $x=1$, tad arī $c=0$, un nevienlīdzības mērs pieņemot veidu:

$$\frac{\ln x_a}{\ln x_g} = \frac{\lg x_a \lg e}{\lg x_g \lg e} = \frac{\lg x_a}{\lg x_g}.$$

Ši izteiksme vienlīdzīga ar 1, ja visi ienākumi vienlīdzīgi, un lielāka par 1, ja pastāv sadalījuma nevienlīdzība: jo tā lielāka, jo vairāk izteiksme pārsniedz 1.

Bet, piemēta tālāk Dalton's, minētā hipotēze (Bernoulli hipot.) varbūt neesot pietiekama. Lai tuvotos vairāk realitātei, formulai, kas saistot ienākumu ar ekonomisko labklājību, jāpildot šādi nosacījumi:

1) Vienlīdzīgiem ekonomiskās labklājības pieaugumiem jāatbilstot vairāk nekā proporcionāliem ienākuma pieaugumiem, ja vien ienākums pārsniedzot noteiktu summu, 2) ekonomiskajai labklājībai jātiecoties uz galīgu robežu, ja ienākums augot neaprobežoti, un 3) ekonomiskajai labklājībai jābūtot nullei, pastāvot zināmam ienākumam, un negatīvai, ja ienākums mazāks par šo summu. Šie nosacījumi tiek piepildīti, ja pieņemot, ka starp labklājību un ienākumu pastāvot sakarība.

$$d\omega = \frac{dx}{x^2},$$

no kuras, to integrējot, rodas

$$\omega = c - \frac{1}{x},$$

kur c kāds pastāvīgs lielums. Pēc šīs sakarības labklājība, lai cik liels x , nevar pārsniegt c , un ja x ir mazāks par $\frac{1}{c}$, tad labklājība negatīva. Pieņemot šo sakarību, nevienlīdzības mērs izteicoties kā

$$\frac{nc - \frac{n}{x_a}}{nc - \frac{n}{x_h}} = \frac{c - \frac{1}{x_a}}{c - \frac{1}{x_h}},$$

kur x_h individuālo ienākumu vidējais harmoniskais skaitlis un c ir tā minimalā ienākuma apgriezts skaitlis, kas vēl dod pozitīvu ekonomisku labklājību.

Ja ņemsim kādu vienkāršu gadījumu, kur nevienlīdzību viegli konstatēt tīri intuitīvi, piem., Ls 2000,— lielas summas sadalījumu 4 personu starpā tā:

1. sadal. Ls	2. sadal. Ls	3. sadal. Ls
500	200	50
500	300	150
500	500	300
500	1 000	1 500

tad 3. sadalījums liekas mazāk vienlīdzīgs nekā 2. sadalījums. D a l t o n'a nevienlīdzības mēri, zīmējoties uz 2. un 3. sadalījumu, dod šādus skaitļus:

2. sadal.

3. sadal.

$$\frac{\lg x_a}{\lg x_g} \cdot \frac{\lg 500}{\lg 416} = \frac{2,6990}{2,6193} = 1,03; \quad \frac{\lg 500}{\lg 241} = \frac{2,6990}{2,3821} = 1,13;$$

$$\frac{c - \frac{1}{x_a}}{c - \frac{1}{x_h}} \cdot \frac{0,02 - 0,002}{0,02 - 0,003} = 1,06; \quad \frac{0,02 - 0,002}{0,02 - 0,007} = 1,38;$$

par minimālo ienākumu, kas vēl dod pozitīvu ekonomisko labklājību, pieņemts

$$x = \text{Ls } 50 \quad \left(c = \frac{1}{50} = 0,02 \right).$$

Par šiem nevienlīdzības mēriem pats Dalton's izsakas, ka vidējais aritmetiskais skaitlis aprēķinams samērā vienkārši, „but the corresponding means are very laborious when the number of individual incomes is large, and the corresponding approximations, especially for the harmonic mean are *practically impossible* (pasv. mans. L. A.) where the statistics show more than a small degree of imperfection“. Bez tam pirmais mērs implicējot tāda ienākuma novērtējumu, kas nepieciešams „kailai eksistencei“ un otrs — minimālo ienākumu, kas vēl sagādā pozitīvu ekonomisko labklājību. Neviens no šiem vērtējumiem neesot viegli izdarams. Neesot arī īstenībā precīzu zināšanu par funkcionālo sakarību starp ienākumu un ekonomisko labklājību. Aiz minētiem iemesliem, kaut arī šie mēri ir pēc savas izteiksmes vienkārši un esot ar savu teoretisku eleganci, tie tomēr mazāk noderīgi praktiski.

Tāpēc arī mēs tos nelietosim.

7. Izejot no formulas, kas vislabāk izteic ienākumu sadalījumu, t. i. no formulas

$$\left. \begin{aligned} y &= \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2} \\ z &= a \lg(x - x_0) + b \end{aligned} \right\} \dots \dots \dots (9)$$

Gibrat proponē par nevienlīdzības mēru jeb indeku pieņemt koeficienta a apgriezto lielumu $\frac{1}{a}$, vai ērtākas izteiksmes dēļ $\frac{100}{a}$, ko Gibrat apzīmē ar C , t. i. pieņem

$$C = \frac{100}{a}.$$

Šim mēram daudzas priekšrocības: 1) tas samērā viegli aprēķinams, lietojot tieši statistiskos datus ar necīgiem pārveidojumiem; ja sadalījumu izteicam ar minētās formulas palīdzību, tad koeficients a jau ar to tiek aprēķināts; 2) šis koeficients a un līdz ar to C tiek aprēķināti no visiem statistiskiem datiem resp. tā lielumu noteic visi attiecīgās liknes punkti, un tāpēc katrai pārmaiņai sadalījumā jāatsaucas uz a un uz C ; tā tad C pietiekami jūtīgs; 3) tas mainas vienā virzienā ar nevienlīdzības maiņu, t. i. C pieaug līdz ar nevienlīdzības pieaugšanu.

Pirmās divi priekšrocības neprasa īpašu pamatojumu; kas zīmējas uz trešo, tad arī to viegli pamatot.

Ja ņemsim atsevišķus sadalījuma piemērus, kādi bija minēti sakarā ar Pareto koeficienta α analīzi, tad dabūjam koeficientam a šādas nozīmes:

ienākums latos	ienāk. guv. skaits
50	1 000
100	500
167	300
250	200

$$z = 1,424 \lg(x - 50) - 2,433;$$

$$a = 1,424; C = 70.$$

2. sadalījums, kur tā pati kopsomma sadalīta tā paša personu skaita starpā, nevienlīdzīgāks:

ienākums latos	ienāk. guvēju skaits
33	1 500
167	300
278	180
2 500	20

$$z = 0,851 \lg(x - 50) - 1,221;$$

$$a = 0,851; C = 117.$$

Neatkarīgi no šā piemēra, sadalījuma nevienlīdzību vispār varētu starp citu raksturot ar kvartilū attiecību

$$\frac{Q_3}{Q_1};$$

jo lielāka šī attiecība, jo lielāka dispersija. Nav grūti parādīt, ka nevienlīdzības mērs mainas vienā virzienā ar šo kvartilu attiecību. Tiešām, tā kā kvartili Q_1 un Q_3 atbilst z lielumiem, kas vienlīdzīgi varbūtīgiem novirzījumiem $\pm 0,477$, tad, apzīmējot $|\pm 0,477|$ ar r , dabūjam šādas sakarības:

$$-r = a \lg Q_1 + b \text{ un } r = a \lg Q_3 + b,$$

no kurām

$$\lg Q_1 = -\frac{r+b}{a} \text{ un } \lg Q_3 = \frac{r+b}{a};$$

atņemot dabūtās vienlīdzības, nonākam pie šādas izteiksmes:

$$\lg Q_3 - \lg Q_1 = \frac{2r}{a} \text{ jeb } \lg \frac{Q_3}{Q_1} = \frac{2 \cdot 0,477}{a} = \frac{0,954}{a} = \frac{C}{105};$$

tā tad

$$C = 105 \lg \frac{Q_3}{Q_1},$$

t. i. C mainas vienādā virzienā ar kvartilu attiecības maiņu.

Aiz šiem apsvērumiem ienākumu sadalījumu Latvijā mērisim ar indeku C .

2. Ienākumu sadalījuma nevienlīdzība Latvijā.

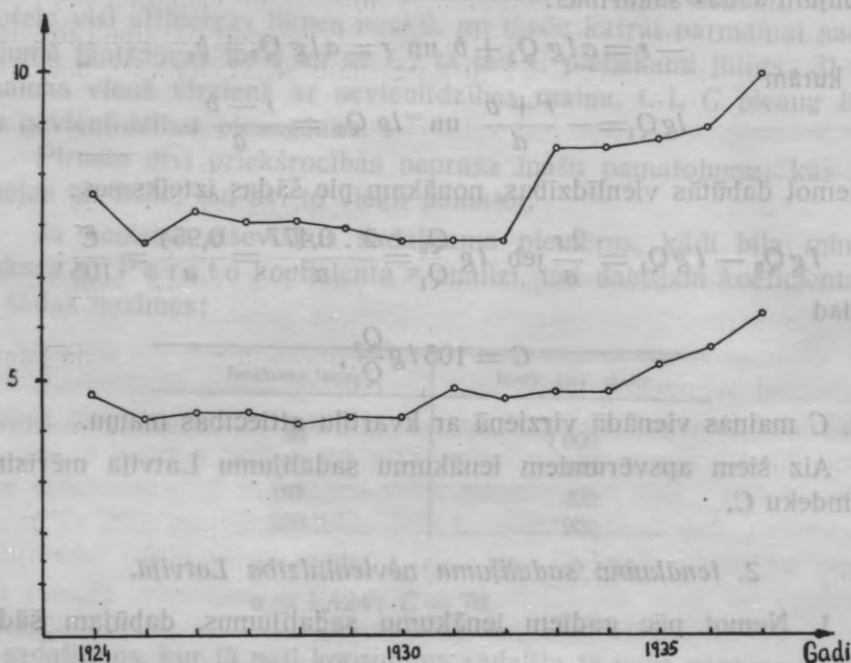
1. Ņemot pēc gadiem ienākumu sadalījumus, dabūjam šādu ainu:

Gadi	Nevienl. indeks	Gadi	Nevienl. indeks
1924.	86	1931.	78
1925.	77	1932.	78
1926.	83	1933.	86
1927.	81	1934.	73 ³⁵
1928.	81	1935.	87
1929.	80	1936.	90
1930.	78	1937.	101

Redzam, ka no gadu gadā lielumu C svārstība maza, tā tad skaitlis C pietiekami stabils, tomēr savas zināmas cikliskās svārstības tas uzrāda diezgan skaidri, kā tas vieglāk saskatams grafiskajā

³⁵ Pēc koriģētiem Valsts statistiskās pārvaldes datiem; pēc nekoriģētiem datiem indeks iznāk lielāks — tas ir 86.

attēlā (8. zīm.). Šīs svārstības atgādina vispārīgās saimnieciskās dzīves svārstības un izrāda zinamu paralelismu — krīzes laikos nevienlīdzība mazinas, uzplaukuma laikos pieaug. Šā apgalvojuma pilnīgākai drošībai vēl vajadzīgi papildu pētījumi.

8. zīm.

Diezgan labu paralelismu uzrāda nevienlīdzības indekss ar vidējo gada ienākumu, kā to rāda 8. zīm. apakšējā punktu rinda, kur šo punktu ordinātas proporcionālas vidējam ienākumam attiecīgā gadā.

Vidējie ienākumi atsevišķos gados izteicas tā:

Gadi	Vid. ienākums	Gadi	Vid. ienākums
1924.	4586	1931.	4968
1925.	4328	1932.	4625
1926.	4402	1933.	4689
1927.	4416	1934.	4821
1928.	4248	1935.	5376
1929.	4339	1936.	5631
1930.	4337	1937.	6418

Jāpiezīmē, ka par gadiem 1924.—1927. vidējais ienākums aprēķināts tikai par tiem, kam ienākums pārsniedz Ls 2000,—. Kā jau minēts, vēlākie dati sākas ar Ls 2000,— lielu ienākumu.

2. Salīdzinot sadalījuma nevienlīdzību Latvijā un citās zemēs, nākam pie secinājuma, ka sadalījums mūsu zemē vienlīdzīgāks nekā daudzās citās Eiropas valstīs. Tā, piem., ja ņemam par apm. to pašu laika sprīdi Franciju, tad, kā to aprēķinājis R. Gibrat³⁶, nevienlīdzības mērs C izteicas šādā veidā:

Gadi	Nevienlīdz. indeks	Gadi	Nevienlīdz. indeks
1919.	96	1924.	94
1920.	102	1925.	97
1921.	102	1926.	103
1922.	100	1927.	102
1923.	100	—	—

Redzam 1) vispār lielāku sadalījuma nevienlīdzību, 2) sadalījuma nevienlīdzības svārstību.

Laikā priekš 1914. g. pasaules kara citās zemēs sastopam šādus nevienlīdzības indeksus³⁷:

Valsts	Gads	Nevienlīdz. indeks
Dānija	1870.	141
	1903.	125
	1908.	120
Norvēģija	1895.	100
	1900.	103
	1903.	99
Anglija	1876.	130
	1879.	126
	1893.	132
Prūsija	1886.	135
	1892.	148
	1893.	132
	1894.	136
	1901.	144
	1911.	136
Saksija	1886.	100
	1888.	98
	1898.	100
	1904.	104
	1910.	98

³⁶ R. Gibrat, op. cit., p. 125.

³⁷ R. Gibrat, op. cit., p. 137.

Redzam, ka Norveģijā un Saksijā nevienlīdzības indekss turas tādā pašā līmenī kā Francijā (gan citā laikmetā), tāpat savukārt Dānijā, Anglijā un Prūsijā, kur tas ievērojami augstāks. Latvijā nevienlīdzības indekss jūtami zemāks par visām minētajām valstīm.

Ja $C=100$, tad ir darīšana ar tādu ienākumu sadalījumu, kur pusi no visiem ienākumiem saņem 5,2% resp. 94,8% no visiem ienākumu guvējiem. Ceturto daļu no visiem ienākumiem bauda 1,07% lielāko ienākumu un 81,7% mazāko ienākumu saņēmēju.

3. Vērtējot ienākumu sadalījuma nevienlīdzību, jāņem vērā vēl dažas lietas: vispirms tie ienākumu veidi, kas stāv ārpus deklarācijas parādamiem (sk. iepr. nodaļu), un tad — ienākumu psihiskais vērtējums. Tā, piem., potenciālais ienākums brīvas ārstēšanas veidā palielina galveno tiesu zemāko ienākumu guvēju ienākumus, jo augstāko ienākumu guvējiem vai nu tiesību uz brīvu ārstēšanos nav, vai arī tie šīs tiesības parasti neizlieto. Tāpat zemāku ienākumu grupas papildina savus ienākumus ar pašu veicamiem darbiem savās māsaimniecībās.

Kas zīmējas uz ienākumu psihisko vērtējumu, tad, pieņemot Bernoulli hipotezi, redzējām, ka ienākuma sagādājamā labklājība aug proporcionāli ar ienākuma logaritmiem. Bet tā kā skaitļu logaritmi aug daudz lēnāk nekā paši skaitļi (ja skaitļi aug ģeometriskā, tad to logaritmi aug aritmetiskā progresijā), tad varam secināt, ka labklājības izjūtu nevienlīdzība ir jūtami mazāka nekā ienākumu nevienlīdzība. Bet labklājības izjūta jau ir galvenā lieta.

Nule teiktais par ienākumu sadalījuma nevienlīdzības vērtēšanu zīmējas ne tikai uz ienākumiem, par ko jāmaksā ienākuma nodoklis, bet arī uz visiem pārējiem — uz visu tautas ienākumu sadalījuma nevienlīdzību: tā īstenībā izlīdzinas daudz vairāk nekā to varētu domāt, spriežot pēc efektīvā ienākuma.

4. Piegriežoties ienākumu sadalījuma nevienlīdzības sīkākam raksturojumam, varam operēt tikai ar datiem par 1934. g. ienākumiem, ko šķirojusi un apstrādājusi Valsts statistiskā pārvalde. Tos tad arī te ar laipnu atļauju izlietojam. Piezīmēsim, ka runa ir tikai par ienākumu, kas pārsniedz Ls 2000,— gadā.

Šķirojot ienākumus pēc ienākumu guvēju nodarbošanās, novērojams, ka daudziem ir vairāki ienākumu avoti, dažos gadījumos pat nevar noteikt galveno ienākuma avotu. Tādēļ arī atsevišķi ienākuma avoti sadalas starp dažādiem nodarbošanās veidiem.

Ienākumi no darba algām ir ne tikai algotiem darbiniekiem, bet

arī citās nozarēs nodarbinātām personām. Darba algas dod Ls 54,7 milj. lielus ienākumus; no šīs summas algotie darbinieki saņēmuši Ls 45,6 milj. (83,4%), bet Ls 9,1 milj. (16,6%) nodarbinātie citos arodos, pie kam Ls 5,9 milj. (10,9%) ieņēmuši brīvo profesiju darbinieki.

Ienākumu no tirdzniecības ir Ls 33,6 milj., no tiem tirgotāji ieņēmuši Ls 31,1 milj. (92,6%), bet pārējos Ls 2,5 milj. (7,4%) algotie darbinieki u. c.

Ienākumu no rūpniecības ir Ls 12,6 milj., pie kam lielāko daļu — Ls 11,1 milj. (88,0%) saņēmuši rūpnieki, bet pārējo — tirgotāji, algotie darbinieki, namsaimnieki u. c.

Ienākums no nekustamiem īpašumiem pilsētās (ienākuma nodokļa maksātājiem) ir Ls 12,7 milj., no nekustamiem īpašumiem visvairāk ieņēmuši namsaimnieki — Ls 6,8 milj. (53,4%); tomēr arī pārējo nodarbju grupas (nodokļu maksātāji) no nekustamiem īpašumiem pilsētās ieņēmuši lielākas summas: tirgotāji Ls 2,6 milj. (20,2%), algotie darbinieki Ls 1,46 milj. (11,6%) un rūpnieki Ls 1,1 milj. (8,9%).

Ienākumus no brīvām profesijām un honorarus visvairāk saņēmuši brīvās profesijās nodarbinātie ienākuma nodokļa maksātāji, tomēr tos saņēmušas arī citos arodos nodarbinātās personas, piem., algotie darbinieki. Tantjemas, gratifikācijas un provizijas visvairāk saņem algotie darbinieki un tirgotāji.

Starp dažādām nodarbēm lielāka ienākumu kopsomma ir algotiem darbiniekiem — Ls 51,5 milj., pie kam visvairāk tie ieņēmuši no darba algām — 88,6% no savu ienākumu kopsomas; pārējie ienākumu avoti algotiem darbiniekiem dod Ls 5,9 milj. (11,4%), pie kam nekustami īpašumi — 2,8%, tantjemas, gratifikācijas un provizijas — 2,5% un tirdzniecība — 2,2%, bet pārējie ienākumu avoti dod samērā mazāku daļu. Algoto darbinieku starpā visvairāk ienākuma nodokļa maksātāju — 40,5% no visiem ienākuma nodokļa maksātājiem.

Tirgotāju ienākumi ir Ls 37,2 milj.; no tirdzniecības tie ieņēmuši Ls 31,1 milj. (83,7%), bet no pārējiem ienākumu avotiem — Ls 6,1 milj. (16,3%), pie kam no nekustamiem īpašumiem — 6,9%, darba algām — 3,4%, rūpniecības — 2,6%. Pēc skaita tirgotāji, kas maksā ienākuma nodokli, ieņem otro vietu; to ir 31,0%.

Rūpnieku ienākumi ir Ls 14,0 milj.: no rūpniecības Ls 11,1 milj. (79,1%), bet pārējie ienākumu avoti tiem dod Ls 2,9 milj. (20,9%), pie kam nekustami īpašumi — 8,1%, tirdzniecība — 5,1%, darba

algas — 5,0% u. c. Tirgotāji un rūpnieki ir vēl bieži valdes locekļi dažādās kredītiestādēs, akciju sabiedrībās un citur, kur saņem noteiktu mēnešalgu; rūpniekiem un tirgotājiem arī pieder nekustami īpašumi pilsētās, un tādēļ starp rūpnieku un tirgotāju ienākumu avotiem ir samērā liela nozīme darba algām un peļņai no namsaimniecības. Rūpnieku — nodokļu maksātāju 9,6%.

Brīvo profesiju darbinieku ienākumi ir kopsummā Ls 14,6 milj., no tiem darba algas — 40,6%, ienākumu no brīvām profesijām — 35,3%, honorara — 15,9%, no namsaimniecības — 4,1%. Ienākuma nodokļa maksātāju skaits ir 9,2% no visiem maksātājiem.

Rūpnieku ienākumus, grupētus pēc ienākumu lieluma, rāda sekojoša tabula:

Rūpnieki.

Viena maksātāja ienākumi Ls	Maksātāju skaits %	Ienākumi %
2 000 — 3 000	51,5	23,0
3 000 — 4 000	14,1	9,2
4 000 — 5 000	9,3	7,9
5 000 — 7 000	9,3	10,3
7 000 — 10 000	6,8	10,9
10 000 — 20 000	6,3	16,7
20 000 — 50 000	2,0	11,4
50 000 — 100 000	0,6	7,0
Pāri par 100 000	0,1	3,6
	100,0	100,0

Lielākai daļai rūpnieku ienākumi svārstas no Ls 2000,— līdz Ls 3000,—; ar Ls 2000,— līdz Ls 4000,— lieliem ienākumiem ir 1736 rūpnieki (65,6% no visiem), pie kam to ienākumu kopsumma ir Ls 4,5 milj. (32,2%).

Ar gada ienākumiem pāri par Ls 10 000,— ir 238 rūpn. (9,0% no visiem), ar Ls 5,4 milj. (38,7%) lielu ienākumu kopsummu. Aprēķinot nevienlīdzības indeku pēc (9) form., dabūjam, ka rūpniekiem $C=88$.

Attiecīgais vienādojums ir $z=1,135 \lg(x-2000) - 3,496$. Sadalījums pietiekami labi seko (9) formulai.

Tirgotāju ienākumu sadalījumu tabula šāda:

Tirgotāji.

Viena maksātāja ienākumi Ls	Maksātāju skaits %	Ienākumi %
2 000 — 3 000	53,1	28,6
3 000 — 4 000	16,4	13,1
4 000 — 5 000	9,5	9,7
5 000 — 7 000	9,8	13,2
7 000 — 10 000	5,3	10,2
10 000 — 20 000	4,6	17,2
20 000 — 50 000	1,2	7,6
50 000 — 100 000	0,1	1,6
Pāri par 100 000	...	1,8

Arī lielākai daļai tirgotāju ienākumi svārstas no Ls 2000,— līdz Ls 3000,—, un to ir vairāk nekā puse no visiem tirgotājiem, kas maksā ienākuma nodokli. Ar Ls 2000,— līdz Ls 4000,— lieliem ienākumiem ir 5928 (69,5%) tirgotāju, un to ienākumu kopsumma Ls 15,5 milj. (41,7%). Tirgotāju skaits, kuru ienākumi pārsniedz Ls 10 000,—, ir 502 (5,9%), ar Ls 9,4 milj. (25,2%).

Nevienlīdzības indekss $C=78$. Attiecīgais vienādojums

$$z=1,279 \lg(x-2000)-3,848.$$

Sadalījumu var izteikt diezgan labi ar (9) formulu.

Nodokļu maksātāju namsaimnieku ienākumu sadalījums šāds:

Viena maksātāja ienākumi Ls	Maksātāju skaits %	Ienākumi %
2 000 — 3 000	55,3	30,4
3 000 — 4 000	15,4	12,5
4 000 — 5 000	8,7	9,1
5 000 — 7 000	8,4	11,4
7 000 — 10 000	6,1	11,9
10 000 — 20 000	4,6	14,8
20 000 — 50 000	1,4	9,1
50 000 — 100 000	0,1	0,8
Pāri par 100 000	—	—
	100,0	100,0

No 1938. ienākuma nodokļa maksātājiem namsaimniekiem 1072 (55,2%) ienākumi nepārsniedz Ls 3000; no Ls 2000 līdz Ls 4000 lieli ienākumi ir 1370 (70,7%) namsaimniekiem, un to ienākumu kopsumma ir Ls 3,56 milj. Pāri par Ls 10 000 lieli ienākumi ir 119 nam-

saimniekam (6,1%) ar Ls 2,05 milj. lielu ienākumu kopsummu (24,7%). Nevienlīdzības indekss $C=71$.

Attiecīgais vienādojums $z=1,240 \lg(x-2000)-3,702$.

Brīvo profesiju darbinieku (ienākuma nodokļa maksātāju) ieņēmumu sadalījums redzams sekojošā tabulā.

Brīvās profesijas.

Viena maksātāja ienākums Ls	Maksātāju skaits %	Ienākumi %
2 000 — 3 000	22,3	9,6
3 000 — 4 000	19,9	12,1
4 000 — 5 000	15,5	12,0
5 000 — 7 000	18,9	19,4
7 000 — 10 000	12,0	17,1
10 000 — 20 000	10,1	22,8
20 000 — 50 000	1,2	5,9
50 000 — 100 000	0,1	1,1
Pāri par 100 000	—	—
	100,0	100,0

Starp brīvo profesiju darbiniekiem tikai 567 personām (22,3%) ienākumi svārstas no Ls 2000 līdz Ls 3000; no Ls 2000 līdz Ls 4000 lieli ienākumi ir 1073 darbiniekiem (42,2%) ar Ls 3,2 milj. (21,7%) lielu ienākumu kopsummu. Ar pāri par Ls 10 000 lieliem ienākumiem ir 288 brīvo profesiju darbinieki. Brīvo profesiju ienākumu sadalījuma nevienlīdzības indekss $C=60$. Attiecīgais vienādojums

$z=1,669 \lg(x-2000)-5,618$ (sal. 328. lpp.).

Lai gan ienākuma nodokli maksā tikai tie algotie darbinieki, kuru ienākumi pārsniedz Ls 3333,33 (šai savilkumā skaitīti arī tie algotie darbinieki, kas iesnieguši nodokļu inspektoriem paziņojumu par saviem ienākumiem, lai gan tie nenasniedz Ls 3334), tomēr tie ir lielākā ienākuma nodokļu maksātāju grupa. Algoto darbinieku skaits ar Ls 2000 līdz Ls 4000 lieliem ienākumiem ir procentuāli mazāks (56,2%) nekā pārējās maksātāju grupas, bet arī maksātāju grupā ar pāri par Ls 10 000 lieliem ienākumiem tas ir procentuāli mazāks (4,7%) nekā starp tirgotājiem, rūpniekiem un citiem ienākuma nodokļa maksātājiem.

Sadalījumu rāda sekojošā tabula.

Algotie darbinieki.

Viena maksātāja ienākumi Ls	Maksātāju skaits %	Ienākumi %
2 000 — 3 000 } 3 000 — 4 000 }	56,2	36,6
4 000 — 5 000		
5 000 — 7 000	17,2	16,6
7 000 — 10 000	14,9	18,9
10 000 — 20 000	7,0	12,4
20 000 — 50 000	4,0	11,1
50 000 — 100 000	0,6	3,5
Pārī par 100 000	0,1	0,9
	100,0	100,0

Nevienlīdzības indekss $C=66$. Attiecīgais vienādojums

$$z=1,527 \lg(x-2000)-4,850.$$

Sakārtojot pēc nevienlīdzības indekiem dažādas nodarbjū grupas, redzam šādu ainu:

	Nevienlīdzības indekss
Brīvo profesiju darbinieki	60
Algotie darbinieki	66
Namsaimnieki	71
Tirgotāji	78
Rūpnieki	88

Vismazākais nevienlīdzības indekss ir brīvo profesiju darbiniekiem, vislielākais — rūpniekiem.

Vispārīgais nevienlīdzības indekss 1934. g. ienākumu sadalījumam ir 73. Attiecīgais vienādojums $z=1,375 \lg(x-2000)-4,305$ (sal. 326. lpp.).

5. Esam aizrādījuši, ka ienākuma sadalījuma nevienlīdzību starp citu var grozīt ienākuma guvēju ģimenes sastāvs, sevišķi apgādājamo ģimenes locekļu skaits.

Paraudzīsimies, kā 1934. g. ienākumi sadalās pēc lieluma grupām un ģimenes locekļu caurmēra skaita vienam maksātājam.

Šo sadalījumu rāda sekojošā tabula.

Ienākumu grupa Ls	Maksātāji	Ģimenes loc.	Ienākumi tūkstošos Ls	Ģimenes loc. skaits caurm. vienam maks.
2 000 — 3 000	10 857	18 823	26 096	1,73
3 000 — 4 000	5 955	11 530	20 746	1,94
4 000 — 5 000	3 650	7 399	16 292	2,03
5 000 — 7 000	3 481	7 529	20 389	2,16
7 000 — 10 000	1 884	4 201	15 589	2,23
10 000 — 20 000	1 365	3 083	18 175	2,26
20 000 — 50 000	281	619	7 895	2,20
50 000 — 100 000	33	64	2 266	1,94
Pāri par 100 000	5	11	1 162	2,20
	27 511	53 259	128 610	1,94

Pilnīgāku pārskatu par ģimenes locekļiem dod sekojošas tabulas.

Ienāk. nod. maksātāji	Maksātāji		Ģimenes loc.		Ienāk. caurm. uz 1 maksātāju Ls
	skaits	%	skaits	%	
Bez ģim. locekļiem	5 255	19,1	—	—	4 145
Ar vienu ģim. locekli	6 537	23,8	6 537	12,3	4 455
Ar diviem ģim. locekļiem . .	6 397	23,2	12 794	24,0	4 720
Ar trim ģim. locekļiem . . .	5 395	19,6	16 185	30,4	5 035
Ar četriem ģim. locekļiem . .	2 557	9,3	10 228	19,2	5 177
Ar pieciem un vairāk ģim. locekļiem	1 370	5,0	7 515	14,1	5 192
	27 511	100,0	53 259	100,0	4 675

Ienākumu grupa Ls	Ģim. loc. sk.	Jaunāki par 18 g. %	Ar patstāv. ienāk. %	Ienāk. caurm. uz 1 ģim. loc. Ls
2 000 — 3 000	18 831	39,5	5,4	755
3 001 — 4 000	11 530	41,5	8,0	1 037
4 001 — 5 000	7 398	40,9	9,7	1 320
5 001 — 7 000	7 516	40,5	11,6	1 604
7 001 — 10 000	4 204	38,7	11,1	2 077
10 001 — 50 000	3 703	38,9	11,1	2 723
50 001 — 100 000	66	39,4	10,6	7 857
Pāri par 100 000	11	45,5	18,2	34 000
	53 259	40,2	8,3	1 423

Šīs tabulas rāda, ka caurmēra ienākums uz 1 maksātāju ir vismazāks tām personām, kam nav neviena ģimenes locekļa, un tad caurmēra ienākums pieaug ar ģimenes locekļu skaita augšanu. Vismazākais caurmēra ģimenes locekļu skaits vienam maksātājam arī ir vismazāko ienākumu grupai (Ls 2000 — Ls 3000). Sīkāki dati rāda, ka no 10 853 ienākuma nodokļa maksātājiem ar Ls 2000 līdz Ls 3000 lieliem ienākumiem bez ģimenes locekļiem un ar mazām ģimenēm (ar vienu ģimenes locekli) bija 5327 maksātāji (49,1%), bet ar lielām ģimenēm (4 un vairāk ģimenes locekļi) — 1259 maksātāji (11,6%), Pārējiem šīs grupas maksātājiem bija 2 vai 3 ģimenes locekļi. Pieminētie dati liek secināt, ka ienākumu sadalījuma nevienlīdzība mainas ģimenes locekļu sadalījuma dēļ. Bet, no otras puses, šo nevienlīdzību palielina tas apstāklis, ka lielāku ienākumu grupām ir procentuali vairāk ģimenes locekļu ar patstāvīgiem ienākumiem un pie tam samērā prāviem. Kurš no šiem ietekmētājiem apstākļiem gūst virsroku, t. i. vai ģimenes locekļu skaita sadalījums un to patstāvīgie ienākumi palielina vai pamazina ienākumu sadalījuma nevienlīdzību, nav nosakams bez papildu datiem, bet tādu nav mūsu rīcībā.

Bet ar visu to, kā rāda nevienlīdzības indeksi, kas, izņemot 1937. g., visiem gadiem ir mazāki par 100, ienākumu sadalījuma nevienlīdzība Latvijā nav liela.

6. Līdz šim esam aplūkojuši to ienākumu sadalījumu, kuru guvējiem jāmaksā ienākuma nodoklis. Bet šo ienākumu guvēju skaits samērā mazs, salīdzinot ar visu ienākumu guvēju skaitu. Tā, piem., 1934. g. ienākuma guvēju — ienākuma nodokļa maksātāju skaits sastādīja tikai 2,3% no visām strādātājām personām. Ņemot vērā, ka lauksaimniecībā nodarbinātās personas ienākuma nodokli nemaksā, ir pareizāk ienākuma nodokļa maksātāju procentu aprēķināt no tanīs nozarēs nodarbināto personu kopskaita, kurās maksā ienākuma nodokli (no rūpniecībā, tirdzniecībā, satiksmē un transportā, valsts un pašvaldību administrācijā, brīvās profesijās un intelektuālā darbā, publiskā higiēnā un citās nozarēs nodarbinātām personām); pēc šāda aprēķina to ir 6,7%. 1934. g. vienas strādātājas personas ienākumi caurmērā bijuši Ls 840, bet viena ienākuma nodokļa maksātāja Ls 4700.

Lai arī cik svarīgi tas būtu, tomēr nevaram aplūkot visa tautas ienākuma sadalījumu attiecīgo statistisko datu trūkuma dēļ. Bet zināmu ieskatu šai sadalījumā, sevišķi sadalījuma nevienlīdzību va-

ram dabūt, aplūkojot atsevišķas ienākumu guvēju nozares un grupas. Tā, piem., mūsu rīcībā ir dati, kā sadalas pēc atalgojuma valsts civilresoru darbinieki³⁸. Sagrupējot šos datus pēc algu lieluma, dabūjam šādu tabulu:

Civilresoru darbinieku skaits algu grupās.

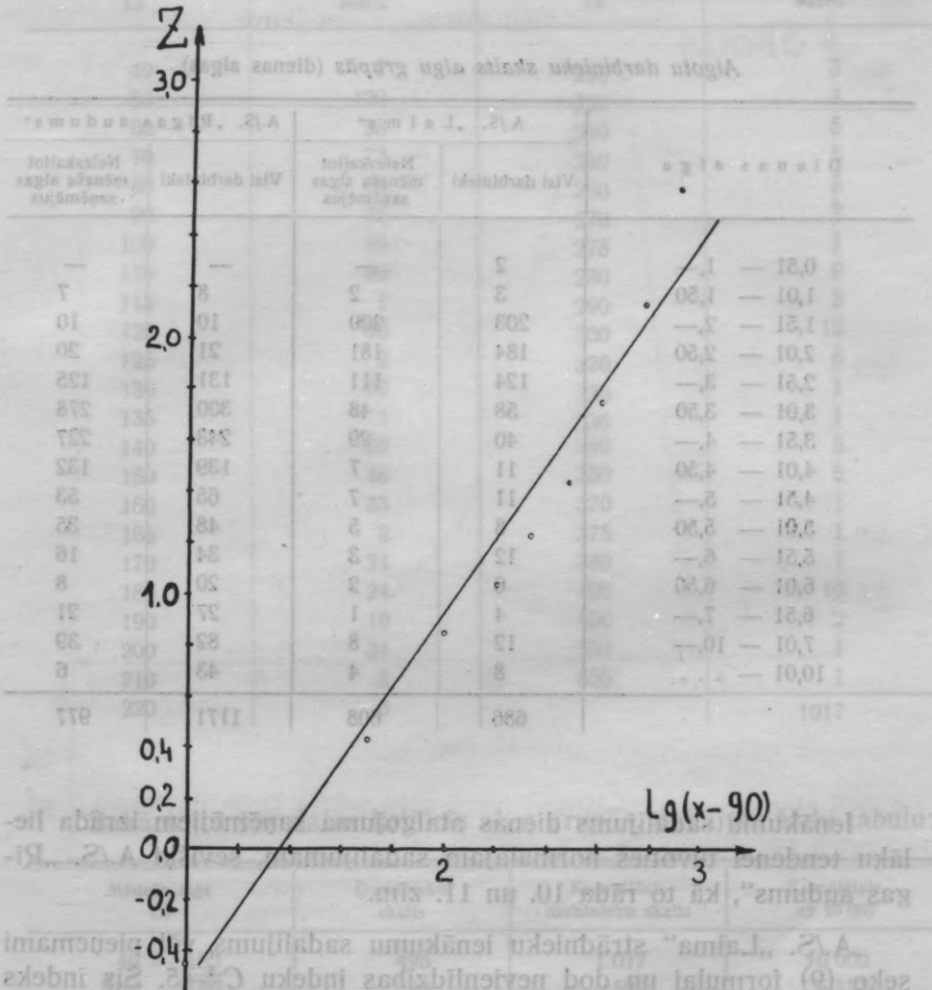
Algas mēnesī Ls	Uz 1932. g. 15. IV.	Uz 1931. g. 15. IV.
50,01 — 100	7 848	8 502
100,01 — 150	13 901	14 068
150,01 — 200	4 864	5 093
200,01 — 250	1 498	1 524
250,01 — 300	820	847
300,01 — 350	255	260
350,01 — 400	398	415
400,01 — 450	222	236
450,01 — 500	227	230
500,01 — 550	76	79
550,01 — 600	50	44
600,01 — 650	2	3
650,01 — 700	14	16
700,01 — 750	18	22
750,01 — 800	6	8
800,01 — 850	2	3
850,01 — 900	4	8
900,01 — 950	—	—
950,01 — 1 000	2	2
	30 207	31 360

No šīs tabulas var dabūt aprēķiniem parocīgākus lielākus grupējuma:

Algas mēnesī Ls	Darbinieku skaits 1. IV. 1932.	Darbinieku skaits uz 10 000
50 — 100	7 848	2 598
100 — 150	13 901	4 602
150 — 200	4 864	1 610
200 — 250	1 498	496
250 — 300	820	271
300 — 400	653	216
400 — 500	449	149
500 — 700	142	47
700 — 900	30	10
Pāri par 900	2	1
	—	10 000

³⁸ Valsts statistiskā gada grāmata, 1931, p. 411.

Izrādas, ka arī šis sadalījums seko (9) formulai, un vienādojums, kas ļauj dotu sadalījumu pārvērst normalajā, ir $z = 1,553 \lg(x - 90) - 2,235$. Attiecīgā taisne redzama 9. zīm.

9. zīm.

Nevienlīdzības indekss $C = 64$. Kā redzējām, algotiem darbiniekiem, kas maksā ienākuma nodokli, šis indekss bija 66, tā tad liela sāksa ienākumu sadalījuma nevienlīdzībā.

Tālāk sniegsim datus par divi samērā prāviem rūpniecības uzņēmumiem (pēc attiecīgo uzņēmumu algu listēm). Šie dati gan zīmējas uz 1939. g. rudeni, bet jūtamas pārmaiņas algu sadalījumā kopš 1937. g. nav notikušas.

Algotu darbinieku skaits algu grupās (dienas algas).

Dienas alga	A./S. „L a i m a“		A./S. „R ī g a s a u d u m s“	
	Visi darbinieki	Neieskaitot mēneša algas saņēmējus	Visi darbinieki	Neieskaitot mēneša algas saņēmējus
0,51 — 1,—	2	—	—	—
1,01 — 1,50	3	2	8	7
1,51 — 2,—	203	200	10	10
2,01 — 2,50	184	181	21	20
2,51 — 3,—	124	111	131	125
3,01 — 3,50	58	48	300	278
3,51 — 4,—	40	29	243	227
4,01 — 4,50	11	7	139	132
4,51 — 5,—	11	7	65	53
5,01 — 5,50	8	5	48	35
5,51 — 6,—	12	3	34	16
6,01 — 6,50	6	2	20	8
6,51 — 7,—	4	1	27	21
7,01 — 10,—	12	8	82	39
10,01 — . . .	8	4	43	6
	686	608	1171	977

Ienākumu sadalījums dienas atalgojuma saņēmējiem izrāda lielāku tendenci tuvuoties normalajam sadalījumam, sevišķi A./S. „Rīgas audums“, kā to rāda 10. un 11. zīm.

A./S. „Laima“ strādnieku ienākumu sadalījums vēl pieņemami seko (9) formulai un dod nevienlīdzības indeku $C=45$. Šis indekss daudz mazāks nekā iepriekš dabūtais valsts darbinieku ienākumu sadalījuma nevienlīdzības indekss. Attiecīgais vienādojums ir $z=2,247 \lg(x-1,3)-0,055$.

Turpretim A./S. „Rīgas audums“ jau ir tik tuvs normalajam sadalījumam, ka tas labāk seko tieši normalā sadalījuma formulai (ar zinamiem pārveidojumiem: $z=0,43x-1,98$).

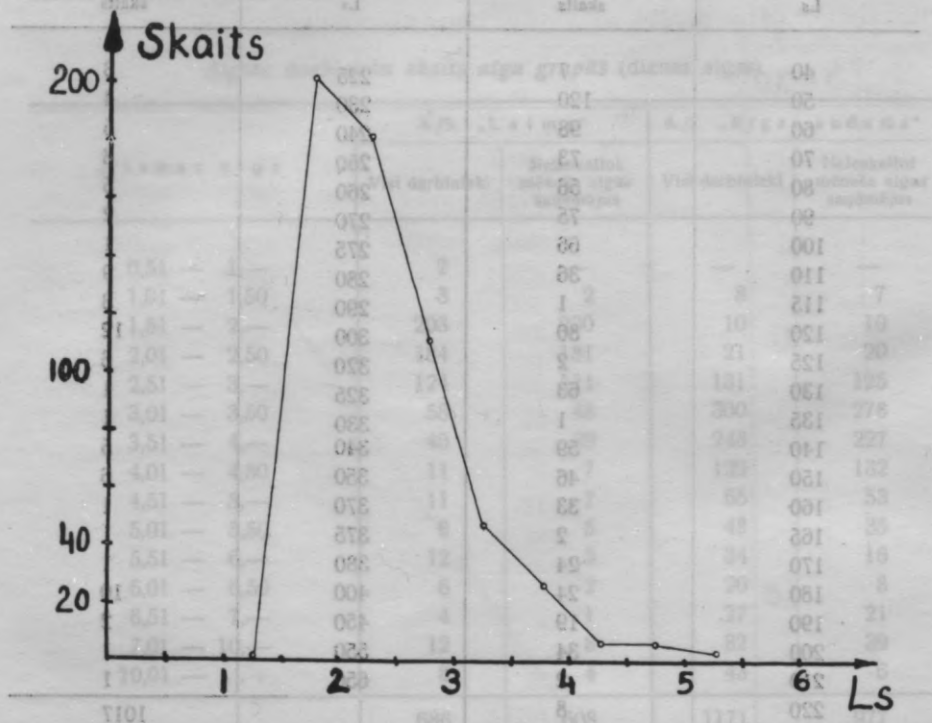
Dati par lielākā tirdzniecības uzņēmuma (Armijas ekonomiskā veikala) algām 1939. g. rudenī rāda šādu sadalījumu:

Mēneša alga Ls	Pastāvīgo darbinieku skaits	Mēneša alga Ls	Pastāvīgo darbinieku skaits
40	7	225	3
50	120	230	4
60	98	240	5
70	73	250	8
80	56	260	5
90	75	270	2
100	66	275	1
110	36	280	9
115	1	290	3
120	80	300	12
125	2	320	6
130	63	325	1
135	1	330	1
140	59	340	5
150	46	350	6
160	33	370	1
165	2	375	1
170	24	380	1
180	24	400	10
190	19	450	2
200	34	550	1
210	2	650	1
220	8		
			1017

Sakārtojot šos datus lielākās algu grupās, dabūjam šādu tabulu:

Mēneša alga Ls	Darbinieku skaits	Kumulētais darbinieku skaits	Kumulētais uz 10 000
40 — 100	495	1 017	10 000
100 — 150	288	522	5 133
150 — 200	136	234	2 301
200 — 250	30	98	838
250 — 300	32	68	669
300 — 350	19	36	354
350 — 450	15	17	167
450 — 650	2	2	20
	1 017	—	—

Arī šis sadalījums labāk pakļaujas (9) formulai. Vienādojums $z=2,132 \lg(x-50)-3,717$. Nevienādības indekss $C=47$, tā tad tuvs A./S. „Laima“ strādnieku ienākumu sadalījuma nevienlīdzības indekam.

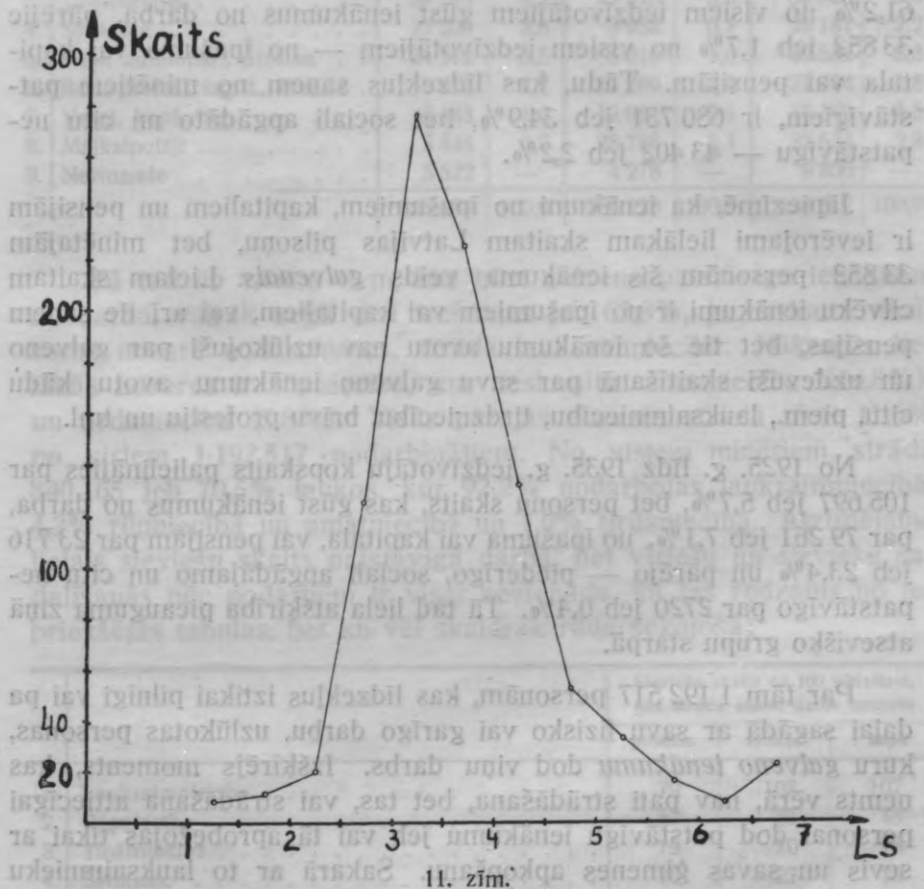

10. zīm.

Vēl piemērs no cita lauka: Nacionalā teātra štata darbinieku atalgojumu sadalījums 1939. g. rudenī.

Atalgojums mēnesī Ls	Darbinieku skaits
70 — 100	28
101 — 200	56
201 — 300	11
301 — 400	8
401 — 500	1
501 — 600	7
601 — 700	1
Kopā	112

Izmēģinot (9) formulu, dabūjam rezultātus, kas apmierina: attiecīgais vienādojums ir $z=1,315 \lg(x-70)-2,382$. Nevienlīdzības indekss izrādas diezgan augsts: $C=76$. Tas izskaidrojams ar to, ka teātra darbinieku skaitā ietilpināti visi skatuves darbinieki un ne tikai mākslinieciskais personāls vārda šaurākā nozīmē.

Kaut gan tiešu datu par šo vispārīgo ienākumu sadalījumu trūkst, tomēr zināmu ainu par to, it sevišķi par tā nevienlīdzību, dod iedzīvotāju sadalījums pēc nodarbošanās. To rāda beidzamās tautas skaitīšanas dati³⁹.

³⁹ Ceturtā tautas skaitīšana Latvijā 1935. g. VI. Nodarbošanās. Visi šās nodaļas turpmākie dati, uz kuriem nav īpaši aizrādīts, tā tad zīmējas uz 1935. g., un uz šo gadu attiecināma verbu tagadne.

No visiem 1935. g. tautas skaitīšanā konstatētiem 1 950 502 Latvijas iedzīvotājiem 1 226 369 jeb 62,9% ir patstāvīgi, t. i. tādi, kas iztikai vajadzīgos līdzekļus pilnā apmērā vai pa daļai iegūst paši ar savu fizisko vai garīgo darbu vai arī dzīvo no īpašuma ienākumiem, kapitāla vai pensijas. No šiem patstāvīgiem savukārt 1 192 517 jeb 61,2% no visiem iedzīvotājiem gūst ienākumus no darba, pārējie 33 852 jeb 1,7% no visiem iedzīvotājiem — no īpašuma vai kapitāla vai pensijām. Tādu, kas līdzekļus saņem no minētiem patstāvīgiem, ir 680 731 jeb 34,9%, bet sociāli apgādāto un citu nepatstāvīgu — 43 402 jeb 2,2%.

Jāpiezīmē, ka ienākumi no īpašumiem, kapitāliem un pensijām ir ievērojami lielākam skaitam Latvijas pilsoņu, bet minētajām 33 852 personām šis ienākuma veids *galvenais*. Lielam skaitam cilvēku ienākumi ir no īpašumiem vai kapitāliem, vai arī tie saņem pensijas, bet tie šo ienākumu avotu nav uzlūkojuši par galveno un uzdevuši skaitīšanā par savu galveno ienākumu avotu kādu citu, piem., lauksaimniecību, tirdzniecību, brīvu profesiju un tml.

No 1925. g. līdz 1935. g. iedzīvotāju kopskaits palielinājies par 105 697 jeb 5,7%, bet personu skaits, kas gūst ienākumus no darba, par 79 261 jeb 7,1%, no īpašuma vai kapitāla, vai pensijām par 23 716 jeb 23,4% un pārējo — piederīgo, sociāli apgādājamo un citu nepatstāvīgo par 2720 jeb 0,4%. Tā tad liela atšķirība pieauguma ziņā atsevišķo grupu starpā.

Par tām 1 192 517 personām, kas līdzekļus iztikai pilnīgi vai pa daļai sagādā ar savu fizisko vai garīgo darbu, uzlūkotas personas, kuru *galveno ienākumu* dod viņu darbs. Izšķirējs moments, kas ņemts vērā, nav pati strādāšana, bet tas, vai strādāšana attiecīgai personai dod patstāvīgu ienākumu jeb vai tā aprobežojas tikai ar sevis un savas ģimenes apkopšanu. Sakarā ar to lauksaimnieku sievas, kas parasti bez ģimenes apkopšanas piedalās arī lauku darbos, pieskaitītas pie ienākumu guvējiem no darba, bet pilsētnieku sievas, kas aprobežojas ar savas mājsaimniecības vadīšanu, ieskaitītas piederīgo starpā. Piederīgo skaitā ieiet arī visi tie, ko patstāvīgie pilnā mērā apgādā: bērni un citi piederīgie, kas dzīvo bez darba vai strādā savas ģimenes mājsaimniecībā.

Šās 1 192 517 personas, kas gūst patstāvīgus ienākumus no darba, pēc saimniecības nozarēm sadalās šādā veidā:

	Vīrieši		Sievietes		Kopā	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
1. Lauksaimniecība	387 024	62,4	414 539	73,7	801 563	67,8
2. Rūpniecība	117 903	19,0	56 698	10,1	174 601	14,8
3. Tirdzniecība	38 355	6,2	29 948	5,3	68 303	5,8
4. Satiksme	22 209	3,6	3 952	0,7	26 161	2,2
5. Publ. administr., drošība . .	34 272	5,5	5 310	1,0	39 582	3,3
6. Brīv. profes., izglīt., māksla .	10 415	1,7	11 289	2,0	21 704	1,8
7. Vesel. kopš., hig.	6 148	1,0	12 021	2,1	18 169	1,5
8. Mājkalpotāji	3 846	0,6	28 788	5,1	32 634	2,8
9. Nezināmie	5 522	—	4 278	—	9 800	—
	625 694	100,0	566 823	100,0	1 192 517	100,0

Tā tad no visiem tiem, kas gūst galveno patstāvīgo ienākumu no darba, vairāk nekā divi trešdaļas jeb 67,8%, ja neskaita nezināmā nozarē nodarbinātos, strādā lauksaimniecībā. Nākamās lielākās nozares ir rūpniecība, kur ieskaitīta amatniecība (14,8%), un tirdzniecība (5,8%). Visās pārējās nozarēs strādā tikai 11,6% no visiem 1 192 517 nodarbinātiem. No visiem minētiem strādā 840 165 jeb 70,5% laukos, kur 92,2% nodarbojas lauksaimniecībā, 4,2% rūpniecībā un amatniecībā un 1,0% tirdzniecībā. Atzīmējams lielais sieviešu skaits patstāvīgā darbā, bet vīriešu un sieviešu sadalīšanās pēc nodarbēm ir visai nevienāda, kā tas redzams no iepriekšējās tabulas, bet ko vēl skaidrāk rāda sekojošā:

	Sieviešu skaits uz 100 vīriešiem, kas strādā atsev. darba nozarēs		
	pilsētās	laukos	kopā
1. Lauksaimniecība	79	108	107
2. Rūpniecība	57	21	48
3. Tirdzniecība	79	70	78
4. Satiksme	16	27	18
5. Publ. admin., drošība	16	14	15
6. Brīv. profes., izglīt., māksla	95	148	108
7. Vesel. kopš., higiēna	194	204	196
8. Mājkalpotāji	684	2 869	749
	69	101	91

Pēc vecuma strādātāju starpā jaunāki par 15 gadiem sastāda 4,5%, 15—19 g. 6,5%, 20—59 g. 76,4%, 60—64 g. 5,5%, 65—69 g. 3,5%, pāri par 70 g. 3,6%. Jaunākie par 15 g. gandrīz visi — 99,2%

— strādā lauksaimniecībā. Arī no 15—19 g. veciem lauksaimniecībā strādā ļoti daudz: 81,7%, bet no 20—59 g. veciem lauksaimniecībā strādā tikai 63,2%. Tālākās vecuma grupās lauksaimniecībā nodarbināto procents atkal pieaug.

Kas zīmējas uz strādātāju piederīgiem, tad to starpā ievērojams sieviešu pārsvars — 62,4% no visu piederīgo skaita. Tas galveno tiesu tāpēc, ka sievietes, kas nodarbinātas tikai savas ģimenes mājturībā, skaitītas par piederīgām. No 360 610 strādātājiem precētiem vīriešiem 108 495 apgādā savas sievas, bet pārējiem sievas patstāvīgas vai arī saņem iztiku no citiem. Apgādāto sievu relatīvi vismazāk lauksaimniecībā, kur uz 100 strādātājiem-precētiem vīriešiem iznāk tikai 8 vīru apgādātas sievas, bet pārējās nozarēs no katriem 3 vīriem 2 apgādā sievu. Atzīmējams, ka visas apgādātās sievas nav tādas, kas nedara nekādu derīgu darbu. Lielākā daļa no tām ļoti intensīvi nodarbinātas savas ģimenes mājturībā: dzīvokļu apkopšanā, uztura gatavošanā, apģērbu sagatavošanā ģimenes vajadzībām un bērnu audzināšanā.

Piederīgo vairums ir bērni. No visiem apgādājamiem piederīgiem 62,8% jaunāki par 15 gadiem, bet 28,3% ir vecumā no 15 līdz 64 gad.

Ienākumu vērtējumam no sociālā viedokļa svarīgi atzīmēt, ka lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju sastāda īpašnieki un viņu ģimenes locekļi. Saimniecisku pasākumu īpašnieku kopā ar to apgādājamiem piederīgiem pavisam 676 915, kas sastāda vairāk nekā trešdaļu no visiem iedzīvotājiem. Tiem pieskaitāmi bez noteikta atalgojuma līdzstrādājošie īpašnieku ģimenes locekļi ar to apgādātiem piederīgiem 463 556 un personas, kas pārtiek no kapitalu un īpašumu ienākumiem 33 010. Tādā kārtā pie īpašnieku grupas pieder 1 173 481 persona, kas sastāda 60,3% no visiem valsts iedzīvotājiem. Īstenībā šī grupa vēl lielāka, jo tehnisku iemeslu dēļ valsts algotām personām pieskaitīta armija, kur vismaz divi trešdaļas jauno cilvēku nāk no īpašnieku aprindām. Bez tam personu starpā, kas savus galvenos ienākumus gūst kā algotie darbinieki, ir daudzi, kam pieder laukos vai pilsētās īpašumi. Tāpēc ir iemesls pieņemt, ka gandrīz divi trešdaļas no visiem valsts iedzīvotājiem pieder pie īpašnieku un viņu ģimenes locekļu kategorijas. Algotie darbinieki, kur ieskaitīti arī visi karavīri, ar saviem apgādājamiem piederīgiem sastāda 710 833 jeb 36,5% no iedzīvotāju kopskaita. Pilnīgāku pārskatu par šo sadalījumu dod sekojoša tabula:

Strādātāji un to pieder.	Vīrieši		Sievietes		Kopā	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
1. Īpašnieki ar algotu darba spēku	74 947	8,2	52 031	5,0	126 978	6,5
2. Īpašnieki ar līdzstr. ģimenes locekļiem	249 662	27,4	145 151	14,0	394 813	20,3
3. Īpašnieki vieninieki	74 603	8,2	80 521	7,8	155 124	8,0
4. Īpašn. ģim. loc. bez noteikta atalgojuma	143 832	15,8	319 724	30,9	463 556	23,8
5. Valsts, pašv. dien. un armija	114 325	12,6	102 434	9,9	216 759	11,1
6. Algotie priv. dienestā	216 210	23,7	277 864	26,8	494 074	25,4
7. Nezinams soc. stāvoklis	1 251	—	2 253	—	3 504	—
	874 830	95,9	979 978	94,4	1 854 808	95,1
No īpaš. vai kapit. pārticēji un to pieder.	11 687	1,3	21 323	2,0	33 010	1,7
Pensionāri un to pieder.	8 217	0,9	11 065	1,1	19 282	1,0
Sociāli apgād. un citi nepatstāv.	17 317	1,9	26 085	2,5	43 402	2,2
	912 051	100,0	1 038 451	100,0	1 950 502	100,0

Tā kā lielākā daļa cilvēku cenšas būt paši kungi savā darbā, tad šādam sadalījumam milzīga nozīme sociālās stabilitātes ziņā un arī ienākuma vērtējuma ziņā, jo no labklājības viedokļa ienākums ir visādu labumu (šā vārda plašā nozīmē) neto pieplūdums. Tāds labums ir arī apziņa, kāda piemīt īpašniekam.

Ja ņemam vērā tikai strādātājus, tad to sadalījumu pēc sociālā stāvokļa rāda šāda tabula:

	Strādātāji pēc sociālā stāvokļa	
	skaits	%
1. Īpašnieki ar algotu darba spēku	61 270	5,1
2. Īpašnieki ar līdzstrād. ģimenes locekļiem	169 665	14,2
3. Īpašnieki vieninieki	78 452	6,6
4. Īpašnieku ģimenes locekļi bez noteikta atalgojuma	443 915	37,2
5a Valsts un pašvaldības dienestā	85 431	7,2
5b Valsts drošības dienestā	23 389	2,0
6. Algoti privātā dienestā	329 802	27,7
7. Nezinams	593	—
	1 192 517	100,0

Algotie privatā dienestā darbinieki pēc atsevišķām saimniecības nozarēm sadalās šādā veidā:

1.	Lauksaimniecībā	143 526
2.	Rūpniecībā	97 529
3.	Tirdzniecībā	31 648
4.	Satiksmē	5 589
5.	Brīvās profesijās, izglītība un māksla	5 343
6.	Veselības kopšanā un higiēnā	7 237
7.	Mājkalpošanā	32 634

Tā tad lielākās grupas ir lauksaimniecībā, rūpniecībā, mājkalpošanā un tirdzniecībā.

Piegrīzīsimies tagad atsevišķām nodarbošanās nozarēm.

Lauksaimniecībā nodarbinātie pēc sava sociālā stāvokļa sadalās tā:

	Kopskaits	Virieši	Sievietes
1. Īpašnieki ar algotu darba spēku	46 832	37 553	9 279
2. Īpašnieki ar līdzstrād. ģimenes locekļiem	160 403	137 638	22 765
3. Īpašnieki vieninieki	11 531	6 457	5 074
4. Īpašnieku ģimenes locekļi bez noteikta atalgojuma	433 363	130 458	302 905
5. Valsts un pašvaldības dienestā	5 901	5 008	893
6. Algotie privatā dienestā	143 526	69 909	73 607
7. Nezināmie	7	1	6
	801 563	387 024	414 539

No šām 801 563 personām zemkopībā un lopkopībā nodarbinātas 770 394 personas (361 700 vīr. un 408 694 siev.), dārzkopībā 6336 pers. (3024 vīr. un 3312 siev.), mežkopībā 19 114 pers. (18 389 vīr. un 725 siev.) un zvejniecībā 5719 pers. (3911 vīr. un 1808 siev.).

Par visu šo personu ienākumiem var spriest tikai aptuveni. Noteiktākas ziņas iegūstamas par algotiem darbiniekiem. Tā, piem., gada puišu 1935./36. saimn. g.⁴⁰ un ⁴¹ bijis 19 713, un alga svārstīju-

⁴⁰ Valsts statistiskā pārvalde. Latvijas lauksaimniecība 1938. g. Sastādījis A. Maldups, Rīgā, 1939. g., pp. 59—69.

⁴¹ Valsts statistiskā pārvalde. Latvijas statistikas gada grāmata 1939. g., p. 225.

sies no Ls 540 līdz Ls 720 (ieskaitot dažāda veida atalgojumus un tos pārrēķinot naudā), gada meitu 28 082, un to alga svārstījies no Ls 450 līdz Ls 540, vasaras puišu bijis 20 164 ar algu no Ls 400 līdz Ls 450, vasaras meitu 25 291 ar algu no Ls 310 līdz Ls 360, ganu 39 861 ar algu no Ls 180 līdz Ls 245. Grūtāk jau spriest par mēneša un dienas strādnieku ienākumiem, jo nav zinams, cik ilgi katrs no tiem strādājis.

Otru grupu, kuras ienākumu sadalījuma vērtējumam ir zinami pieturas punkti, sastāda lauksaimniecības zemes īpašnieki. Šos punktus dod lauku īpašumu sadalījums pēc īpašuma lieluma, kā to redzam sekojošā tabulā, kuras skaitļi iegūti 1929. g. lauksaimniecības skaitīšanā⁴².

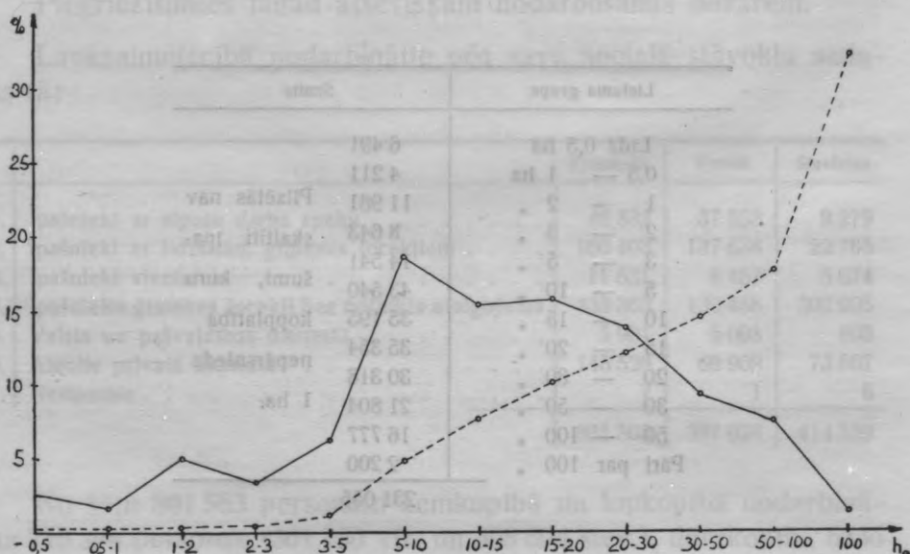
Lieluma grupa	Skaitis
Līdz 0,5 ha	6 491
0,5 — 1 ha	4 211
1 — 2 .	11 981
2 — 3 .	8 643
3 — 5 .	14 541
5 — 10 .	43 540
10 — 15 .	35 195
15 — 20 .	35 354
20 — 30 .	30 318
30 — 50 .	21 804
50 — 100 .	16 777
Pāri par 100 .	2 200
	231 055

Šās tabulas skaitļi norāda, ka zemes īpašumu sadalījumam pēc lieluma ir normalā sadalījuma tendence. To vēl skaidrāk redzam attiecīgajā grafikā (12. zīm.), kur attēloti: ar nepārtrauktu līniju dažāda lieluma īpašumu skaits un ar pārtrauktu — zemes platība procentos.

⁴² V. Salnais un A. Maldups. Lauksaimniecības skaitīšana Latvijā 1929. g. Zemes īpašumi un to izmantošana. Saimniecību skaits. Rīgā, 1930., pp. 28—30.

Līdz 1935. g., uz kuru attiecināti citi dati, šie skaitļi būs grozi-
jušies, bet ne sevišķi jūtami, kā to rāda 1935. g. konstatētais dažāda
lieluma saimniecību skaits pagastos un pilsētās⁴³:

Lieluma grupas	Skaits
1 — 2 ha	11 611
2 — 5 "	22 878
5 — 10 "	44 089
10 — 15 "	39 689
15 — 20 "	38 167
20 — 30 "	35 448
30 — 50 "	24 302
50 — 100 "	14 365
Pārī par 100 "	1 071

12. zīm.

Spriežot pēc saimniecību lieluma sadalījuma 1935. g., šis sada-
lijums vēl vairāk tendē uz normālo sadalījumu.

Pēc datiem par lauksaimniecības rentabilitāti⁴⁴, 1935./36. saimn.

⁴³ Latvijas lauksaimniecība 1938. g., p. 2.

⁴⁴ Valsts statistiskā pārvalde. Lauksaimniecības rentabilitāte 1935./36.,
1936./37. un 1927./37. saimn. g. Sastādījuši A. Frīdbergs un J. Skuja, Rīgā,
1939., p. 38—39.

g. neto ienesa (tīrienesa) kā starpība starp bruto ienesu (kopienesu) un saimniekošanas izmaksu izteikusies uz 1 ha derīgas zemes atsevišķos apgabalos:

Vidzemē	Ls 16,58
Kurzemē	„ 12,19
Zemgalē	„ 21,10
Latgalē	„ 9,30

un dažāda lieluma saimniecībās:

līdz 20 ha	Ls 20,58
20—50 „	„ 17,11
pāri par 50 „	„ 14,88

jeb caurmērā visā Latvijā Ls 16,51.

Tā tad zemes īpašnieks saņem, rupji vērtējot, ienākumu proporcionāli ar īpašuma derīgas zemes platību. Pie šā ienākuma nāk klāt īpašnieka darba atalgojums un atlīdzība par vadību, jo ap 80% īpašnieku apsaimnieko savu zemes īpašumu paši pilnīgi un ap 4% pa daļai, tāpēc visumā ienākumu sadalījums zemes īpašniekiem ies līdztekus ar īpašumu sadalījumu. Tāpēc saimniecībās, sākot ar 3 ha un beidzot ar 100 ha, īpašnieka ienākums caurmērā svārstīsies no Ls 500 līdz Ls 2300. Šis ienākums, ņemot ģimeni kā vienību, daudzos gadījumos pieaugs ar to, ka ģimenes locekļi strādā līdz bez atalgojuma, un tādu, kā redzējām, ir pāri par 430 000. Visgrūtāk nākas novērtēt taisni šo lauksaimniecībā nodarbināto personu ienākumus, bet lielā daļā var tos pielīdzināt pēc ienākuma gada pušiem un gada meitām.

No teiktā izriet, ka tiem, kas strādā lauksaimniecībā, apm. pusei — algotiem gada strādniekiem un strādniecēm un tiem pielīdzināmiem īpašnieku ģimenes locekļiem — ienākumu nevienlīdzība nav liela. Lielāka tā ir zemes īpašnieku ienākumu starpā, kaut gan arī tur apm. pusei ir diezgan tuvi savā starpā ienākumi, un tāpat īpašnieku ģimenes locekļu starpā, jo pēdējo ienākumi tendē piešķaņoties zemes platībai.

Tā tad mūsu zemes lielākās daļas patstāvīgo ienākumu guvēju — nodarbināto lauksaimniecībā — ienākumu nevienlīdzība nav, vidēji ņemot, liela. Tās indeku intuitīvi var vērtēt apm. 40.

Par rūpniecībā, amatniecībā un tirdzniecībā nodarbināto ienākumu sadalījumu iespējams dabūt lielum lielā daļā jau noteiktus

datu pēc slimo kasēm iesniedzamām algu listēm. Esam aplūkojuši sadalījumu dažos lielākos uzņēmumos un konstatējuši arī nevienlīdzības indekšu (359. un 360. lpp.).

Vispārīgu ainu par rūpniecībā, amatniecībā un tirdzniecībā nodarbināto sociālo stāvokli dod jau pieminētie 1935. g. tautas skaitīšanas dati, bet citās ziņās 1935. g. pirmās tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanas dati⁴⁵.

	Sociālais stāvoklis	Nodarbinātie	
		rūpniecībā un amatniecībā (skaits)	tirdzniecībā (skaits)
1.	Ipašnieki ar algotu darba spēku	7 813	4 972
2.	Ipašnieki ar līdzstr. ģimenes locekļiem	3 004	5 937
3.	Ipašnieki vieninieki	41 173	15 725
4.	Ipašnieku ģimenes loc. bez noteikta atalgojuma	3 464	6 667
5.	Valsts un pašvaldības dienestā	21 614	3 348
6.	Algotie privātā dienestā	97 529	31 648
7.	Nezinams	4	6
		174 601	68 303

Caurmēra izpeļņa kvalificētam strādniekam bijusi Ls 5,15 dienā un kvalificētai strādniecei Ls 3,10, nekvalificētam strādniekam Ls 3,90 un strādniecei Ls 2,45 dienā, tomēr šī izpeļņa svārstījies diezgan plaši dažādās vietās un nodarbēs: Rīgā kvalificētiem strādniekiem no Ls 3,80 (drēbniekiem, kārsējiem, katlu kalējiem) līdz Ls 11,00 (mašīnu burtličiem) un kvalificētām strādniecēm no Ls 2,60 (vērpējām) līdz Ls 5,10 (rokas burtlicēm).

Pēc stāvokļa darbā rūpniecībā un amatniecībā nodarbinātie sadalījušies tā:

⁴⁵ Valsts statistiskā pārvalde. Latvijas amatniecība un rūpniecība 1935. g. Pēc I tirdzn. un rūpn. skaitīš. materiāliem II-b. Nodarbinātība un darba spēks. Rīgā, 1939. g., p. 60—61.

	Skaitis	To starpā sievietes
Kvalificēti strādnieki ar speciālu izglītību	2 257	586
Kvalificēti strādnieki amatnieki	35 597	4 250
Nekvalificēti strādnieki	57 102	22 291
Mācekļi	4 365	594
Apkalpotāji	3 051	1 130
Administratīvais personāls	3 147	181
Biroja komerciālais personāls	1 970	808
Biroja tehniskais personāls	938	262
Biroja nešķirotais personāls	1 102	463

Pēc rūpniecības darba nozarēm kvalificētie un nekvalificētie strādnieki sadalījušies šādā veidā:

Nozare	Kvalificēti strādnieki		Nekvalificēti strādnieki
	ar spec. izglīt.	amatnieki	
1. Raktuves un akmeņlauztuves	13	67	1 563
2. Keramikā, akmens izstrād.	22	1 182	4 264
3. Metalapstr. un mašīnbūvniecība	196	7 055	5 267
4. Ķīmijas rūpniecība	84	1 072	2 780
5. Ādu rūpniecība	12	581	768
6. Tekstilrūpniecība	453	6 196	8 409
7. Kokrūpniecība	110	3 180	9 364
8. Papīrrūpniecība	32	403	2 239
9. Poligrāfiskā rūpniecība	31	1 363	1 032
10. Pārtikas un garšvielu rūpniecība	1 165	3 859	8 607
11. Apģērbu, apavu, tualetes un garšvielu rūpniecība	52	5 517	2 386
12. Celtniecība	38	4 772	10 123
13. Gāze, elektrība, ūdensv. iest.	49	346	300
	2 257	35 593	57 102

Redzam, ka strādnieku — kā kvalificēto, tā nekvalificēto — visvairāk tanīs nozarēs, kur izpeļņa samērā mazāka, piem., celtniecībā (namdari un mūrnieki), tekstilrūpniecībā, kokrūpniecībā u. tml., un samērā nedaudz nozarēs ar visaugstāko izpeļņu — poligrāfiskā rūpniecībā, ādu rūpniecībā u. tml. Kaut arī pastāv starpība izpeļņas ziņā dažādu rūpniecības nozaru strādnieku starpā — vispār daudz lielāka nekā lauksaimniecības strādnieku un tiem pielīdzināmo īpašnieku ģimenes locekļu starpā, tomēr visumā tā liela nav. Bet ja ņemam vērā rūpniecības uzņēmumu īpašniekus, kuru

ir prāvs skaits, salīdzinot ar algotiem darbiniekiem, un to sadalījumu pēc nodarbināto strādnieku skaita, tad viegli secināt, ka ienākumu sadalījuma nevienlīdzība būs prāva. Tiešām, rūpniecības uzņēmumi pēc algoto strādnieku skaita sadalījušies šādā veidā⁴⁶:

Algoto strādnieku skaits	Uzņēmumu skaits
0 — 4	3273
5 — 9	1147
10 — 19	551
20 — 49	397
50 — 99	171
100 un vairāk	178

Atšķirībā no zemes īpašumu sadalījuma, šis sadalījums iezīmē skaidri izteiktu proporcionāla efekta tipu ar prāvu nevienlīdzības indeksu — apm. 70. Ja ar rupju tuvinājumu pieņemsim, ka īpašnieka ienākums rūpniecībā proporcionāls ar uzņēmumā nodarbināto algoto strādnieku skaitu, tad arī ienākumu sadalījuma nevienlīdzība rūpniecībā vispār tuvojās tai, kādu redzējām to starpā, kas gūst ienākumus no rūpniecības un maksā ienākuma nodokli.

Līdzīgu secinājumu var taisīt par ienākumu guvējiem no tirdzniecības. Ja tur atšķirība algoto darbinieku ienākumos mazāka nekā rūpniecībā, tad toties lielāka tirdzniecības uzņēmumu īpašnieku starpā, kā to var spriest pēc uzņēmumu sadalījuma atkarībā no apgrozījuma resp. izpērkamo tirdzniecības un rūpniecības zīmju kategorijām⁴⁷.

Apgrozījums	Uzņēmumu skaits
Līdz Ls 10 000	19 561
no Ls 10 000 — Ls 50 000	10 096
„ „ 50 000 — „ 100 000	1 645
„ „ 100 000 — „ 200 000	685
pāri par „ 200 000	505

⁴⁶ Valsts statistiskā pārvalde. Rūpniecības statistika 1937. g. Sastādījuši A. Kaimiņš un L. Starodubskis, Rīgā, 1939. g., p. 94—96.

⁴⁷ Pirmā tirdzniecības skaitīšana Latvijā 1935. g. II. Sastādījis J. Jurevics Rīgā, 1939. g., p. 74—75.

Pēc apakšnozarēm tie sadalījušies tā:

Apakšnozare	Skaitis
Juridisko un saimniecisko interešu pārstāvji	1 740
Baznīca un citas reliģiskas iestādes	1 494
Mācības un zinātniskas iestādes	14 637
Bibliotēkas, muzeji, archivi	448
Mākslinieki un rakstnieki	805
Teātris, muzika, balets, kino, sports	2 580
	21 704

Kā redzam, no šīs nozares darbiniekiem lielākā daļa nodarbināti valsts un pašvaldības dienestā. Tie ir galveno tiešu mācības un zinātnisko iestāžu darbinieki, kuru ienākumu sadalījums pakļaujas civilresoru darbinieku ienākumu sadalījumam (356. lpp.) vai arī teātra darbinieku ienākumu sadalījumam (360. lpp.). Īpašnieku ienākumi pa lielākai daļai ietilpst ar nodokli apliekamo ienākumu kategorijā, un to sadalījuma nevienlīdzību esam jau konstatējuši (360. lpp.).

Veselības kopšanas un higiēnas nozarē nodarbinātie pēc sociālā stāvokļa šķirojas tā:

Sociālais stāvoklis	Skaitis
1. Īpašnieki ar algotu darba spēku	1 005
2. " " līdzstrād. ģimenes locekļiem	192
3. " " vieninieki	2 778
4. Īpašnieku ģimenes locekļi bez noteikta atalgojuma	269
5. Valsts un pašvaldības dienestā	6 688
6. Algotie privātā dienestā	7 237
	18 169

No tiem strādā:

Apakšnozares	Skaitis
Ārstniecībā	7 856
Aptiekās	1 706
Frizēt. no skaist. kopšanā	4 225
Pirtis un masaža	586
Dažādas higiēn. nodarbošan.	784
Veterinārhigiēnā	260
Sociālā apdrošināšanā un labdarībā	2 752
	18 169

Arī šinī nozarē lielākā daļa ir algoto darbinieku. Tad nāk īpašnieki vieninieki, kuru starpā visvairāk būs ārstu, un tad īpašnieki ar algotu darba spēku (aptieku, frizētavu u. t. t. īpašnieki). Tā kā no visām apakšnozarēm visvairāk personu strādā ārstniecībā un ārstu ienākumu nevienlīdzība stipri prāva, tāpat aptieku īpašnieku, un pie tam minēto personu ienākumi daudz lielāki par aptiekās, frizētavās, sociālā apdrošināšanā u. c. algoto darbinieku ienākumiem, tad vispār šās nozares darbinieku ienākumu nevienlīdzību var vērtēt diezgan lielu — apm. 70.

Šis aptuvenais tautas ienākumu sadalījuma vērtējums ļauj secināt, ka šā sadalījuma nevienlīdzības indekss var svārstīties ap 50, ja ņem vērā tikai naudas vai naudā pārrēķinamu ienākumu.

III. IENĀKUMU SADALIJUMA NEVIENLĪDZĪBAS UN REGULARITĀTES CĒĻI.

1. Parādību kauzālie nosacījumi.

1. Esam konstatējuši ienākumu sadalījumā noteiktu likumību un esam varējuši atrast arī pietiekami jūtīgu sadalījuma nevienlīdzības mēru, kas ļāva salīdzināt sadalījumus no nevienlīdzības viedokļa.

Mēģināsim tagad noskaidrot cēloņus, kas rada tādu ienākumu sadalījumu, kādu īstenībā novērojam.

Pieredze māca, ka visu to parādību rašanās un norise, uz kurām attiecināma laika kategorija, atkarīga no citām parādībām, un savukārt var ietekmēt šīs citas parādības. Visus tos faktorus, no kuriem tieši atkarīga kādas parādības rašanās un norise, saucsim, sekojot K. M a r b e's paraugam⁴⁸ par parādības tiešiem nosacījumiem. Tie var būt vai nu vienlaicīgi, vai arī tieši antecedenti. Tā, piem., lai „degtu“ elektriskā spuldze manā galda lampā, jāpagriež izslēdzējs tā, lai pa spuldzes kvēldiedziņu plūstu piedienīga sprieguma un stipruma strāva. Spuldzes degšanas tiešie nosacījumi: izslēdzēja pagriešana (antecedents nosacījums) un piedienīgas strāvas plūšana pa kvēldiedziņu (vienlaicīgais nosacījums).

Bez šiem tiešiem nosacījumiem svarīgi arī parādības netiešie nosacījumi — tuvākie vai tālākie tiešo nosacījumu nosacījumi. Mi-

⁴⁸ Dr. K. Marbe, Die Gleichförmigkeit in der Welt, 1916., p. 1.

nētajā piemērā netiešie nosacījumi spuldzes degšanai ir attiecīga spuldzes konstrukcija un strāvas pievadīšana līdz izslēdzējam — vispār visa apgaismošanas ietaise. Tā tad var apgalvot, ka visas parādības ir noteiktu tiešu nosacījumu noteikta funkcija vai citādi: tas apstāklis, vai kāda parādība iestājas un kā tā norisinās, ir atkarīgs no citām vienlaicīgām vai tieši antecedentām parādībām. Šis apgalvojums sevī ietver tālāko: vienlīdzīgi tieši nosacījumi noved pie vienlīdzīgām parādībām.

Šāda veida formulēta sakarība parādību starpā izteic pilnīgāk parasto kauzalitātes principu, atraisot to no antropomorfiskiem priekšstatiem. Tāpēc minētos tiešos nosacījumus var saukt arī par kauzāliem nosacījumiem jeb cēloņiem, vai, piegriežot īpašu vērību kādam no tiem, vienkārši par cēloni, kā to parasti mēdz darīt.

Runājot turpmāk par kādas parādības cēloņiem vai cēloni, mēs arvienu sapratīsim ar to šīs parādības kauzālos nosacījumus, uzlūkojot parādību kā tiešo nosacījumu funkciju.

Kauzālos nosacījumus var grupēt pastāvīgos, mainīgos un nejaušos nosacījumos. Ar pastāvīgiem nosacījumiem sapratīsim tādus, kas darbojas nepārtraukti un vienmēr vienā virzienā. Mainīgie nosacījumi arī darbojas nepārtraukti, bet maina savu intensitāti un virzienu. Nejaušie nosacījumi var būt vienreiz vieni, otrreiz citi. Šim grupējumam ir tikai relatīva nozīme, tomēr tas palīdz labāk analizēt kauzālos nosacījumus.

2. Kauzālie nosacījumi, kas ietekmē ienākumu sadalījumu no darba.

1. H. Dalton's, runājot⁴⁹ par cēloņiem, kas rada nevienlīdzību ienākumos no darba, saka, ka esot ievērojama lieta, cik agri sasniegta galvenā patiesība (*substantial truth*) šinī ekonomiskās teorijas nozarē, sākot ar Cantillon'u un Smith'u, un cik maz turpmākiem ekonomistiem bijis ko modificēt savu priekšteču secinājumus.

Ko tad šinī jautājumā saka Ad. Smith's?

Ad. Smith's saskata⁵⁰ piecus apstākļus, kas rada mazāku atalgojumu vienā un lielāku otrā nodarbē. Šie apstākļi esot: 1) pašu nodarbjū pievilcība vai nepievilcība; 2) to iemācīšanās vieglums

⁴⁹ H. Dalton, op. cit., p. 252.

⁵⁰ Ad. Smith, op. cit., B. I, Ch. X.

un lētums vai grūtums un dārgums; 3) nodarbes pastāvīgums vai nepastāvīgums; 4) maza vai liela uzticība, ko prasa no attiecīgā darbinieka; 5) panākuma varbūtība vai nevarbūtība nodarbē.

Pirmkārt, darba algas mainoties atkarībā no tam, vai darbs viegls vai grūts, tīrs vai netīrs, cienijams vai nievājams. Tā vairākās vietās drēbnieka zellis nopelnot, ņemot vērā visu gadu, mazāk nekā audēja zellis, jo drēbnieka darbs esot vieglāks. Audēja zellis savukārt pelnot mazāk nekā kalēja zellis: audēja darbs neesot katreiz vieglāks, bet toties daudz tīrāks. Kvalificēts kalēja zellis reti pelnot 12 stundās tik daudz kā ogļracis 8 stundās, kaut gan pēdējais esot vienkāršs strādnieks, jo kalēja darbs neesot tik bīstams, tiekot darīts dienas gaismā un virs zemes. Gods sastādot lielu daļu no atalgojuma visās godājamās profesijās. Miesnieka arodā esot brutāls un riebīgs darbs, bet vispār ienesīgāks nekā lielākā daļa citu parasto darbu. Bendes darbs no visām nodarbēm visriebīgākais, bet toties vislabāk atlīdzināts, salīdzinot ar padarītā darba daudzumu. Turpretim godājamo profesiju darbs naudas atalgojuma ziņā tiekot vispār nepilnīgi samaksāts.

Otrkārt, darba algas mainoties atkarībā no tam, cik viegli un lēti vai grūti un dārgi iemācīties kādu arodu. Tāpat kā no dārgas mašīnas sagaidot, lai tā atmaksātos ar savu lielāku produkciju, tā arī darbam, kas prasot sevišķu veiklību un treniņu, jātiek labi atalgotam, lai atmaksātos sagatavošanās izdevumi šā darba darītājam. Uz šā principa dibinoties kvalificēta un nekvalificēta strādnieka algu starpība, jo kvalificētam strādniekam jāizejot mācekļa pakāpe, kur mācekļa darbs piederot meistaram. Sagatavošanās mākslām un brīvām profesijām vēl dārgāka un ilgāka. Tāpēc gleznotāju, advokatu un ārstu honorari samērā prāvi.

Treškārt, darba algas dažādās nodarbēs mainoties atkarībā no tam, cik darbs pastāvīgs vai nepastāvīgs. Fabrikas strādnieks vispār varot cerēt uz darbu katru dienu, bet mūrnieks nevarot strādāt lielā salā vai lietainā laikā, un vispār viņa darbs pārējā laikā atkarājoties no gadījuma, kad to aicina darbā. Tāpēc tam, kamēr strādā, jānopelnot vairāk, un tāpēc mūrnieku dienas algas esot pusotra līdz divreiz augstākas nekā lielākās daļas fabrikas strādnieku algas. Tanī pašā laikā nevienu kvalificētu darbu nevarot tik viegli iemācīties kā mūrnieka darbu. Namdara darbs liekoties smalkāks un inteligentāks nekā mūrnieka darbs, bet daudzās vietās algas esot dažreiz zemākas. Viņa nodarbinātība neesot tik atkarīga no aici-

nājuma darbā un arī no laika apstākļiem. Ja darba nepastāvība kombinējoties ar darba smagumu, nepievilcību un netīrību, kā, piem., ogļu krāvējam, tad arī dienas alga esot jūtami lielāka, pat salīdzinot ar ogļraču algu.

Ceturtkārt, darba alga mainoties atkarībā no lielākas vai mazākas uzticības pret darbinieku. Zeltkaļu un juvelieru algas esot visur augstākas nekā daudzu citu darbinieku ne tikai ar līdzīgu, bet pat augstāku izveicību. Tas nākot no dārgajiem materiāliem, ko uzticot zeltkaļiem un juvelieriem. Mēs uzticoties savu veselību ārstiem, savu mantu, dažreiz pat savu dzīvību un reputāciju advokātiem. Šādu uzticību nevarot dāvēt personām, kas dzīvojot sliktos nenokārtotos apstākļos. Tāpēc to atalgojumam vajagot būt tādām, kas dodot to stāvokli, ko prasot tik svarīga uzticība. Klāt vēl nākot ilgstoša un dārga sagatavošanās, kas vēl vairāk palielinot viņa darba cenu.

Piektkārt, algu starpība dažādās nozarēs esot atkarīga no panākumu varbūtības vai nevarbūtības tanīs. Lielākā daļā amatu sekmes gandrīz vienmēr drošas, bet ļoti nedrošas brīvās profesijās. „Nodod savu dēlu par mācekli kurpniekam, un ir mazas šaubas, ka viņš neiemācīsies pagatavot kurpju pāri; bet sūti viņu studēt jurisprudenci, tad var likt vismaz divdesmit pret vienu, ka tas nekad neiegūs tādas lietpratības, kas tam ļaus dzīvot no savas profesijas.“ Profesijā, kur divdesmitiem nesekmējas pret vienu sekmīgu, šim vienam jānopelnot tas, ko vajadzējis nopelnīt pārējiem divdesmit. Aktieru, operas dziedoņu, baletdejojāju u. c. milzīgie atalgojumi atkarājoties no divi momentiem: no viņu spēju retuma un skaituma un nievājošas izturēšanās pret to, kā šīs spējas tikt izlietotas.

Briesmu nicināšana un pārdroša cerība uz panākumiem neesot nevienā dzīves periodā tik stipra kā tad, kad jaunie cilvēki izvēloties arodu. Ko vienkāršs karavīrs varot zaudēt, esot diezgan skaidra lieta, un tomēr jaunie brīvprātīgie nekad tik labprāt nepieteicoties, kā izceļoties jaunam karam: fantazijā tiem tēlojoties tūkstoš izdevību iegūt godu un atzinību.

Eiropas saimnieciskā politika, ierobežodama brīvību, radot vēl citas nevienlīdzības darba algās. Pirmkārt, tās rodoties ar to, ka dažos arodos ierobežojot konkurenci, pie kam galvenais līdzeklis esot cunftu privilēģijas. Tiekot aprobežots mācekļu skaits, un ar garo mācekļa laiku pavairoti mācīšanās izdevumi. Visā Eiropā pil-

sētu rūpniecība tiekot vairāk pabalstīta nekā lauksaimniecība. Uz 100 cilvēkiem, kas pilsētā arniecīgiem līdzekļiem tirdzniecības vai rūpniecības ceļā ieguvuši bagātību, labi ja esot viens, kas kļuvis turīgs ar lauksaimniecību. Tāpēc darbs un kapitāls plūstot uz pilsētu. Pilsētniekiem vieglāk nodibināt dažādas korporācijas, vieglāk sarunāties. Laucinieki neesot nekad nodibinājuši nekādas cunftes.

Otrkārt, Eiropas saimniecības politika ar to, ka dažos arodos kāpinot konkurenci pāri dabiskajam stāvoklim, radot citu, taisni pretēju nevienlīdzību. Ar stipendiju palīdzību sagatavojot, piem., par daudz garīdznieku, un viņu atalgojums tāpēc ļoti zems.

Treškārt, dažos gadījumos kaitīgu nevienlīdzību radot Eiropas saimnieciskā politika ar to, ka ierobežojot brīvu darba cirkulāciju no aroda uz arodu un no vienas vietas uz otru.

Šie Smith'a apsvērumi par darba algu nevienlīdzību nekā nenoskaidro par algu nevienlīdzību vienā un tai pašā darba nozarē. Zīmējoties uz atalgojuma nevienlīdzību dažādās darba nozarēs, Smith'a minētie pieci apstākļi, kas, pēc viņa domām, rada vienā nodarbē lielāku un otrā mazāku atalgojumu, īstenībā ietekmē lielāku vai mazāku darba piedāvājumu attiecīgā nozarē, izņemot ceturto, kas pie tam arī apstrīdams: uzticība, ko prasa no darbinieka, nemaz neietekmē tādā mērā atalgojuma lielumu, kā to domāja Smith's, jo, piem., uzticība, ko dāvā lokomotīves vadītājam vai pat dzelzceļa pārmijniekam, nestāv nekādā samērā ar atalgojumu. Smith'a minētie piemēri par ārsta un advokāta atalgojumu izskaidrojami ar otru apstākli, zeltkaļa un juveliera — pa daļai ar otru, pa daļai ar sevišķu veiklību un spējām, ko prasa no minētiem darbiniekiem, kā to noskaidrosim turpmāk.

Pieminētā Eiropas saimnieciskā politika vairs neatbilst mūsu laiku apstākļiem, vismaz ne tādā veidā, kā to norāda Smith's. Tāpēc nevar apmierināties ar Smith'a apsvērumiem par ienākumu nevienlīdzības cēloņiem.

2. H. Dalton's specialā pētījumā par ienākumu nevienlīdzību⁵¹ vispirms atzīmē, ka ienākumi no darba atkarīgi no padarītā darba daudzuma zināmā laika sprīdī un maksas par darba vienību. Darba daudzums esot atkarīgs no paša individa — cik daudz gribot strādāt, un arī no citiem apstākļiem: no mūža gadiem (attiecīgais indivīds par daudz jauns vai par daudz vecs), no slimības, fiziskas

⁵¹ H. Dalton, op. cit., Ch. III.

vai garīgas nespējas, no attiecīga darba trūkuma, no likuma aizliegumiem, no kolektīviem līgumiem, kas ierobežojot darba stundu daudzumu.

Atalgojums par darba vienību esot atkarīgs no pieprasījuma vai piedāvājuma atsevišķā darba nozarē. Kas zīmējoties uz darba pieprasījumu, tad tas mainoties sakarā ar dažādu saimniecisku labumu un pakalpojumu pieprasījuma pārgrozībām. Šīs pārgrozības rodoties gan aiz patērētāju patikas un ienākumu pārmaiņām, kā arī pārmaiņām ražošanas metodēs (dažāds darba, mašīnu un materiāla pieprasījums). Darba piedāvājuma puse komplicētāka. Svarīgs esot ne tikai naudas ienākums no darba, bet arī tas, vai darbs tīkams vai netīkams, kāda tā sabiedriskā cieņa, kādas izredzes uz sevišķiem panākumiem un cik liela nodarbinātības drošība.

Visi strādnieki nevarot brīvi izvēlēties arodu, ko vēlētos. Jāņemot vērā arī strādnieku organizāciju ierobežojumi. Bez tam dažos arodos vajadzīgas iedzimtās spējas, ko treniņš vien nevarot dot.

Starpība atalgojuma ziņā dažādās zemēs un arī tanī pašā zemē pa daļai atkarīga no atalgojuma veida (atalgojums par laiku vai par strādāto darbu), pa daļai no inerces, darba piedāvātāju nezināšanas par darba apstākļiem, kā arī darba spējām.

Atalgojums par sieviešu darbu esot mazāks tāpēc, ka pastāvot sieviešu darba lielāks piedāvājums samērā ar pieprasījumu, tam esot mazāks treniņš un vājāka organizācija.

Redzam, ka H. Dalton'a darba atalgojuma nevienlīdzības cēloņu analīze pilnīgāka nekā Smith'a m. Bez tam tā vairāk atbilst mūsu laika apstākļiem.

3. Garver's un Hansen's vispirms konstatē⁵², ka algas mainoties no aroda uz arodu un arī vienā arodā pēc ģeogrāfiskā stāvokļa. Zemākā ienākumu grupa esot nekvalificēti strādnieki, kas neesot speciāli apmācīti un kam vispār zemāks izglītības līmenis. Pus kvalificētiem (*semiskilled*) jau lielākas algas, jo tiem vajadzīgas lielākas iedzimtās spējas vai ilgāks iepriekšējās apmācības laiks.

Kvalificētie strādnieki ar lielāko atalgojumu esot mazāk homogēna grupa, un tāpēc tanī esot lielāka algu starpība, jo šīnī grupā ietilpstot arī uzņēmumu vadītāji, inženieri, ķīmiķi u. tml.

Aplūkojot algu nevienlīdzības cēloņus, jāņemot vērā trīs svarīgi fakti, kas pa daļai atsverot nevienlīdzību. 1) Vecums, kad at-

⁵² Fr. Garver and A. Hansen, op. cit., Ch. XXV. Wage Differences.

tiecīgais darbinieks varot sasniegt vidējo izpeļņu, lielāks katrā nākamā grupā, jo kvalificētam strādniekam vajadzīgi vairāki gadi treniņam, bet nekvalificēts strādnieks sasniedzot maksimālo algu, tiklīdz fiziski nobriedis, un ļaudis vispār dodot priekšrocību tagadējam ienākumam pret nākamo. 2) Otrs fakts, kam tendencē reducēt redzamo algu diferenci, esot prāvie naudas un realie izdevumi, kas nepieciešami jāizdara, lai iegūtu vietu labāk atalgotā grupā. 3) Grupai ar zemāku atalgojumu mazāks risks neiegūt un pazaudēt darbu. Bez tam vēl dažām nodarbēm esot citādas priekšrocības nekā naudas atalgojums vien: vai darbs tīkams vai netīkams, esot svarīgs faktors, kas ietekmējot darba piedāvājumu. Tomēr jāpiezīmē, ka gadījumā, ja darba netīkamība savienota ar mazām prasībām pēc iedzīmtām spējām un treniņa, atalgojums neesot augsts.

Tuvākais algu starpības cēlonis esot pa lielākai daļai gandrīz vienīgi darba piedāvājuma relatīvās starpības dažādās nodarbēs. Cilvēku pakalpojumu cena, tāpat kā citas cenas, esot atkarīga no pieprasījuma un piedāvājuma.

Nekvalificēto darbu atalgojot tāpēc zemu, ka piedāvājums, salīdzinot ar pieprasījumu, liels un tā kā piedāvājums liels, tad šāda veida darba margīnālā produktivitāte zema. Mēdzot teikt, ka algu starpība rodoties no starpības strādnieku ražotspējās. Tas esot pareizs izskaidrojums algu variācijām tanī pašā nodarbē vai ienākumu grupā, bet neizskaidrojot variāciju grupu starpā.

Viens no algu nevienlīdzības cēloņiem individu un grupu starpā esot atsevišķu individu iedzīmtu spēju starpība. Vienlīdzīgos ārējos apstākļos tikai nedaudz cilvēku spējot izcelties kaut kādā konkurencē. Indivīds varot sasniegt augstāku ienākumu grupu, ja tas apveltīts ar izcilām iedzīmtām spējām, rūpīgi trenēts un ja laba izdevība mācīties labāk atalgotu arodu.

Algu starpības lokālā ziņā esot vairāk šķietamas nekā realas.

Sievietes darbs esot tāpēc zemāk atalgots, jo esot vairāk gadījuma darbs: jaunas meitas meklējot darbu, ko varot viegli un ātri iemācīties. Bez tam esot mazāk arodu, kur sieviete varot atrast darbu, un tāpēc vispār liels darba piedāvājums.

Tāda ir algu nevienlīdzību cēloņu analīze, ko dod minētie autori. Tā daudz pilnīgāka par iepriekšējām, tomēr vēl liekas par nepietiekamu šīs problēmas noskaidrojumam. Arī citu autoru, piem., M a r s h a l l'a analīze neapmierina. Mēģināsim tāpēc dot algu ne-

vienlīdzības cēloņu plašāku un pilnīgāku analīzi, pie kam kā pamatnosacījumus pieņemsim to tiesisko valsts iekārtu, kas raksturo lielāko daļu moderno valstu: privatīpašuma un mantojuma tiesības un personīgo brīvību (darba līguma, konkurences, iniciatīvas u. t. t. brīvību).

4. Kā jau minēts, viens no ienākuma gūšanas līdzekļiem ir cilvēka darbs. Cilvēka darba funkcija — iegūt un pārveidot vielu un enerģiju par cilvēkam derīgiem labumiem. Cilvēks ar darbu iegūst dažādus izrakteņus un tos pārveido saskaņā ar savām vajadzībām, ar darbu kultivē zemi, lai tur izaugtu, piem., labība, kuras graudus pārstrādā miltos un maizē u. tml. Ar darbu cilvēks rada ierīces ūdens un vēja spēka izmantošanai savām vajadzībām, pārveido siltumu mehāniskā enerģijā u. tml. Te, no vienas puses, vajadzīga izdoma, ideja, ko un kā darīt, no otras puses — darba izpildījums, kas kopā dod plašo jēdzienu par cilvēka darbu. Tāpēc to var mūsu laikos iedalīt šādos veidos: 1) kreatīvais jeb radītājs darbs, 2) dispozitīvais jeb rīkotājs darbs, 3) eksekutīvais jeb izpildītājs darbs.

Kreatīvo darbu dara dažādi izgudrotāji un atradēji, jaunu ideju devēji, kā, piem., Watt's (tvaika mašīna), Edison's (elektriskā spuldze, fonogrāfs), Pasteur's (dziedniecības serumi) u. tml. Šādu personu, kam lemts radīt ievērojamus jauninājumus cilvēka vajadzību vieglākai un ērtākai apmierināšanai, ir vispār ļoti maz, jo te vajadzīgas īpašas dāvanas, ar kādām daba rīkojas ārkārtīgi skopi.

Dispozitīvo darbu var vēl iedalīt organizētājā, rīkotājā un kontrolētājā darbā, kaut gan noteiktas robežas te grūti novilkt. Viena lieta tomēr skaidra, ka iedzimto un izveidoto spēju ziņā pastāv starpība organizētāja, vadītāja un kontrolētāja darba darītāju starpā. Katrā ziņā tiem vajadzīgas izcilas garīgas spējas attiecīgajā virzienā.

Eksekutīvais darbs visplašāk sastopams: tas kvantitatīvi vairāk vajadzīgs, un arī personu skaits ar attiecīgām dāvanām un spējām ir visprāvākais, salīdzinot ar iepriekš minētajiem darba veidiem. Šāda darba darītāji ir vienkārši strādnieki un kalpotāji dažādos uzņēmumos, amatnieki, mājkalpotāji, zemāki ierēdņi, kantoru darbinieki u. t. j. Šā darba darītājiem vajadzīgas gan fiziskas, gan arī garīgas spējas, kaut arī visumā ņemot pirmās vajadzīgas pār-

svarā, sevišķi tā saucamajam automatiskam darbam, kur nepieciešamas samērā niecīgas garīgas spējas.

Tādā kārtā katra darba darītājam vajadzīgas attiecīgas dāvanas un spējas: gan fiziskās — veselība, spēks, veiklība, izturība u. c., gan garīgās — intuīcija, izdoma, spriešanas spējas, gribas spēks, atmiņa, pacietība u. c. Dabas dotās dāvanas var attīstīt tomēr tikai līdz zinamai pakāpei un ne visas vienādi. Visvairāk var attīstīt, kā to rāda tieši novērojumi un eksperimenti, fizisko spēku, veiklību un izturību, tad atmiņu un spriešanas spējas, daudz mazāk citas spējas.

Darba sekmes atkarīgas kā no personīgām īpašībām un gribas strādāt, tā arī no tā, cik darbs piemērots spējām, kā tas iekārtots u. tml.

Ienākums no darba ir aktīvais, dabiskais ienākums visām darba spējīgām personām. No visa tautas ienākuma tas sastāda lielāko daļu. Kā redzējām pēc 1935. g. tautas skaitīšanas datiem, 61,2% no visiem iedzīvotājiem gūst galveno ienākumu no darba. Pārējo ienākumu guvēju, kam ienākumi rodas no īpašuma vai kapitāla, vai pensijām, ir tikai 1,7% no visiem iedzīvotājiem. Tā tad no patstāvīgiem ienākumu guvējiem 97,3% gūst galveno ienākumu ar darbu un tikai 2,7% no citiem ienākumu avotiem.

5. Ienākums no darba var būt savā — patstāvīgā (neatkarīgā) vai svešā — nepatstāvīgā (atkarīgā) darba vietā: kādā uzņēmumā, birojā u. tml. Ienākumu, ko gūst atkarīgā darba vietā no darba, saucam par darba algu. Darba algu saņem, piem., laukstrādnieks, kalpodams svešā saimniecībā, amatnieks, strādādams svešā uzņēmumā, ierēdnis, darבודamies valsts, pašvaldības vai privatā iestādē un tml.

Patstāvīgo darbinieku atlīdzību sauc dažām darbinieku grupām — tā saucamo brīvo profesiju darbiniekiem (ārstiem, advokātiem, rakstniekiem, dziedātājiem, gleznotājiem, muziķiem u. tml.) par honorāru, citām — vienkārši par darba ienākumu. Darbiniekam, kas strādā savā patstāvīgā uzņēmumā, bieži grūti nākas novilkt robežu starp ienākumu no darba un starp citiem ienākuma veidiem. Bez tam daudzos patstāvīgos uzņēmumos, sevišķi lauksaimniecībā, darba ienākums parādas naturalā ienākuma veidā, bet mājsaimniecībās sevišķi sieviešu (saimnieces, mājas mātes) darbs tieši nekā netiek atlīdzināts.

Ienākums no patstāvīga darba, kā redzējām, rodas dažādās darba nozarēs: lauksaimniecībā, rūpniecībā, tirdzniecībā, satiksmē, brīvās profesijās, izglītībā, mākslā, veselības kopšanā un higiēnā.

Ienākums no darba šeit ļoti bieži saistas ar ienākumu no zemes un kapitāla (šā vārda tautsaimnieciskā nozīmē), pie tam vēl daudzos gadījumos tas parādas naturalā ienākuma veidā.

Lai vieglāk būtu izanalizēt ienākumu sadalījuma nevienlīdzības un regularitātes cēloņus, aplūkosim vispirms cēloņus, kas ietekmē nevienādu sadalījumu atsevišķas darba nozares un apakšnozares darbinieku starpā, pastāvot pieminētajiem tiesiskiem pamatnosacījumiem.

6. Visvairāk neatkarīgs no citiem ienākuma avotiem ir darba ienākums brīvo profesiju locekļiem. Pastāvīgie kauzālie nosacījumi, kas ietekmē ienākumu, ir dabiskā apdāvinātība attiecīgajam arodam, darba prasme, veselība un uzcītība (antropoloģiskie faktori), kā arī pats arods. Vai tas būtu ārsts, vai advokāts, vai rakstnieks, vai gleznotājs, viņa nopelnītā atalgojuma (honorāra) augstums stāv tiešā un ciešā atkarībā no tam, kā viņš veic savu darbu, t. i. no darba kvalitātes un arī kvantitātes, bet tas savukārt atkarājas no jau pieminētajām dabiskām īpašībām — talanta — un to izkopšanas pakāpes. Pie mainīgiem kauzāliem nosacījumiem pieder iedzīvotāju daudzums, biežums, tautas bagātība un tās sadalījums, likumdošana, valsts satversme, kultūras pakāpe (socialie faktori), no kuriem daži mainas straujāk, daži lēnāk, tā ka pat grūti novelkama robeža starp pastāvīgiem un mainīgiem faktoriem. Tā, piem., lielas tautas rakstnieks *ceteris paribus* nopelna vairāk gan tāpēc, ka viņa darbu pircēju ir vairāk pašas tautas locekļu starpā, gan arī tāpēc, ka to drīzāk ievēro un viņa darbus izdod arī citās valodās. Pie lielu tautu slaveniem ārstiem⁵⁸ brauc pacienti no visas pasaules, muziķus un dziedātājus arī ievēro vairāk, ja tie ir lielu tautu piederīgie. Tāpat ienākumus ietekmē ģimene, no kuras nāk attiecīgais darbinieks: cik labu audzināšanu un izglītību tā spēj dot, cik cienījamu stāvokli tā ieņem sabiedrībā u. tml. Viss tas ietekmē, no vienas puses, personīgo kvalifikāciju, no otras — iespēju izvīrīties, un līdz ar to ietekmē arī atalgojumu. Tā, piem., pazīs-

⁵⁸ Pēc 1935. g. tautas skaitīšanas datiem ir citāds grupējums: brīvi praktizējošie ārsti ierindoti veselības kopšanas un higiēnas nozarē, bet, runājot šinī vietā par brīvām profesijām, saprātīsim šo jēdzienu parastā nozīmē.

tama ārsta dēļ ārsts *ceteris paribus* tanī pašā apkārtnē nopelnīs vairāk nekā pavisam svešs u. tml. Ir arī daži nejaušas dabas nosacījumi, kas palīdz vienam darbiniekam vairāk izvirzīties, kļūt pazīstamākam, slavenākam, nākt vairāk modē nekā otram, kaut arī šo darbinieku kvalifikacijā, objektīvi ņemot, nebūtu lielas atšķirības. Bieži vien ievērojama loma piekrīt gadījumam, kas kaut kā palīdz pievērst sabiedrības uzmanību attiecīgam brīvās profesijas darbiniekam un ar to pavairo viņa cienītāju skaitu: ārstam kādas sabiedrībā pazīstamas personas izārstēšana, advokātam kāda sensacionāla prāva, rakstniekam — aktuāls temats, aktieram — izdevīga loma u. tml. Citi vēl vairāk nejaušas dabas gadījumi vairo viņa slavu un ceļ pieprasījumu pēc viņa darba. Galvenais atalgojuma nevienlīdzības cēlonis brīvo profesiju darbinieku grupai katrā atsevišķā profesijā tomēr ir un paliek iedzimtais talants.

Bet iedzimtās spējas, iedzimtā talanta pakāpes sadalas, kā to ar ļoti lielu varbūtību var apgalvot, izejot no psihotechnikas novērojumu datiem, pēc normalā sadalījuma likuma. Tāpēc, ja darba ienākums realizētos saskaņā ar iedzimtajām spējām, arī ienākuma sadalījumam atsevišķā profesijā vajadzētu kārtoties pēc normalā sadalījuma līknes. Tā tomēr īstenībā nav, kā to rāda statistiski dati, kaut arī tiem pavisam droši pašauties nevar, jo daudzos gadījumos tiešo ienākumu grūti objektīvi pārbaudīt un ar tiem var nesakrist nodokļu inspektoram iesniedzamie dati.

No cēloņiem, kas atalgojumu novirza no normalā sadalījuma, vispirms minami ierobežojumi minimalajam darba atalgojumam, bet bieži arī maksimalajam īpašas takses veidā. Šo taksi noteic vai nu likums, vai tradīcijas, vai attiecīgo darbinieku organizācijas, vai klusa noruna, vai saimnieciskā konjunktura, vai vairāki no minētajiem faktoriem kopā. Ārsti, neatkarīgi no kvalifikācijas, parasti turas pie zināma minimalā honorāra savās vizītēs pie slimnieka vai slimnieka apmeklējumos ārsta pieņemamās telpās, nerunājot jau par taksi, piem., slimo kasu dalībniekiem. Arī advokāta honorārs par vienkārša padoma došanu puslīdz vienāds, tāpat honorārs civilietās grozas ap noteiktu procentu no prasījuma sumas. Rakstniekiem pastāv savi tarifi, aktieriem sava atalgojuma pakāpes u. t. j. Bez tam vēl vienā otrā gadījumā brīvās profesijas darbinieks rīkojas pa daļai kā uzņēmējs: ārstam var būt dažādi kabineti, var būt sava klīnika ar attiecīgiem darbiniekiem, kas saņem noteiktu cietu algu; advokātam, architektam u. tml. savs birojs, kur tāpat

strādā tehniski palīgspēki u. t. j. Viss tas lielā mērā novirza no tā sadalījuma, kāds būtu atalgojumiem gadījumā, ja tie būtu pilnīgi proporcionāli talanta pakāpēm.

Tomēr, salīdzinot ar citu grupu darbiniekiem, jau *a priori*, izejot no minētajiem apsvērumiem, var paredzēt, ka atalgojumu sadalījums brīvo profesiju darbiniekiem izveidosies citāds. Statistiskie dati, ko jau minējām, tiešām to arī liecina (sk. 328. lpp.). Protams, kā jau aizrādīts, šie dati nedod pilnīgi pareizas ainas par ienākumu sadalījumu no nodarbošanās ar brīvām profesijām vien, jo, kā redzējām, 1934. g. brīvo profesiju ienākumos 40,6% sastāda darba algas un 4,1% namsaimniecība, tomēr tie ir pietiekami raksturīgi, lai redzētu šā sadalījuma īpatnējo raksturu.

Patstāvīgu amatnieku ieņēmumi no darba līdzīgi tanī ziņā brīvo profesiju darbinieku ieņēmumiem, ka tie ir lielā mērā tīrie darba ienākumi, kaut arī daudzos gadījumos saistīti ar kapitāla lietošanu. Tā, piem., galdniekam vajadzīgi savi instrumenti un zināms materiālu krājums, tāpat drēbniekam, kurpniekam, krāsotājam, mūrniekam u. c. Tomēr šeit kapitāla ieguldījumi samērā mazi un sevišķi jūtami neietekmē ienākumu no darba. Galvenais faktors ienākumu ietekmēšanas ziņā ir darba prasme, uzcītība, godīgums. Darbs vairāk eksekutīvas dabas ar radītāja darba piedevām. Tāpēc ienākumu sadalījumu galvenā kārtā ietekmē pastāvīgie kauzalie nosacījumi — pieminētās personīgās īpašības, kuru izveidošanai nav nepieciešamas sevišķas iedzimtas dāvanas: šīs spējas var iegūt lielumā lielā daļā cilvēku. Protams, sava gradācija spēju ziņā, it īpaši *visu* pieminēto spēju ziņā vienmēr būs, bet tā tomēr nebūs plašās robežās. No otras puses, ārējie, mainīgie apstākļi — apkārtne, kas dod klientus, arī ievērojamā mērā ietekmē amatnieka darba ienākumus: turīgāki klienti — iespējams vairāk gūt ienākumu. Piem., uzvalka pašūšana strādniekam un fabrikas direktoram nemaksā vienlīdzīgi jau tāpēc vien, ka nav pilnīgi vienāds darbs, bet tomēr starpība darba kvantitātes un vienā daļā arī kvalitātes ziņā nav tik liela kā atlīdzības starpība. Gluži tas pats sakams par daudziem citiem amatiem. Šis ārējais ietekmējums bieži vien iet līdztekus ar iekšējo spēju gradāciju: spējīgie vairāk maksāt meklē kvalificētāku, tā tad spējīgāku amatnieku un arī tāds cenšas iegūt labāku klienturu, tomēr vienādi kvalificētu amatnieku ienākumi var nebūt vienādi, ja viens dzīvo lielpilsētā, otrs — mazpilsētā, vismaz nominālie ienākumi var būt ar jūtamu starpību. Sava nozīme arī gadījumam,

kas kādu amatnieku padara popularu. Tomēr visumā spraigums starp mazāko un lielāko ienākumu nav visai liels, jo, pirmkārt, konkurence spiež uz cenu izlīdzināšanu par darba vienību, otrkārt, kā jau minēts, attiecīgo spēju starpība arī nav sevišķi liela. Te nekad nav iespējami tādi darba ienākumi, kādi var būt brīvo profesiju darbiniekiem, piem., advokātam vai rakstniekam. Tā tad amatnieku darba ienākumu sadalījums tendēs uz normalā sadalījuma tipu, ko traucē daži galveno tiesu nejauši ietekmējumi samērā šaurās robežās starp minimalo un maksimālo ietekmējumu.

Amatnieki, kas nodarbina svešu algotu darba spēku un kas tā tad uzlūkojami jau par uzņēmējiem vārda šaurākā nozīmē, gūst ienākumus kā no sava darba, ja paši strādā līdzī, tā arī no uzņēmuma kā uzņēmēja atalgojumu jeb peļņu, vai arī tikai pēdējo, ja paši attiecīgā amata darbu līdzī nestrādā. Tā kā šīnī gadījumā savu algu var aprēķināt lielāku vai mazāku, un parasti to aprēķina iespējami lielāku, tad *ceteris paribus* šādu amatnieku darba ienākumi būs lielāki. Arī šis apstāklis novirzīs sadalījumu no normalā sadalījuma tipa un tuvinās proporcionālā efekta tipam, jo šāda amatnieka-uzņēmēja darba alga mainīsies gandrīz proporcionāli ar uzņēmuma apgrozījumu.

7. Kas zīmējas uz uzņēmēja darbu (šeit domāti uzņēmēji galveno tiesu rūpniecībā, tirdzniecībā, satiksmē u. tml.), tad vispirms jāatzīmē, ka tas jau ietelp citā darba kategorijā — dispozitīvajā darbā. Šis darbs, kā jau minēts, prasa samērā daudz retāk sastopamu spēju un tāpēc jau vien, parasti pastāvot lielākam pieprasījumam nekā piedāvājumam, bet katrā ziņā retāk sastopamam, salīdzinot ar eksekutīvo darbu, piedāvājumam, saņem caurmērā lielāku atalgojumu nekā eksekutīvais darbs. Daudz lielāka arī starpība minimalā un maksimālā atalgojuma ziņā, ko uzņēmējs sev aprēķina kā uzņēmuma tīro peļņu. Šo peļņu rēķina parasti procentuāli no ieguldītā kapitāla vai arī no gada apgrozījuma. Spējīgākam uzņēmuma vadītājam tā *ceteris paribus* būs lielāka nekā mazāk spējīgam, bet tomēr sadalījums atsevišķo uzņēmēju starpā tendēs vairāk uz proporcionālā efekta tipu, kā to rāda uzņēmumu sadalījums vai nu pēc nodarbināto strādnieku skaita, kur pēdējais ir nozīmīgs faktors, vai arī pēc gada apgrozījuma lieluma (sal. 372. lpp.).

Proportionalā efekta tendenci pastiprina vēl tas apstāklis, ka prāva daļa uzņēmumu pāriet mantojuma vai pirkšanas vai citādā

ceļā jau samērā izveidoti un jaunajam uzņēmējam nav jārada no paša sākuma. Ja visi uzņēmēji dibinātu jaunu uzņēmumu, tad būtu lielāka tendence ienākumiem sadalīties pēc spējām, t. i. tuvoties normalajam tipam, bet īstenībā tā nav. Vēl vairāk — daudz jaun-dibināto uzņēmumu iznīkst un tā tad dod ienākuma vietā zaudēju-mus.

Prof. S o r o k i n's savā rakstā *American Millionaires and Multi-Millionaires*⁵⁴ konstatē, ka no mirušajiem amerikāņu miljonariem 38,8% sākuši savu karjeru kā trūcīgi ļaudis un 29,7% kā bagātnieki. No dzīvajiem amerikāņu miljonariem tikai 19,6% sākuši savu kar-jeru kā trūcīgi, bet 52,7% kā bagāti cilvēki.

Svarīgs nosacījums uzņēmuma plaukšanai un līdz ar to lielāka ienākuma gūšanai ir apkārtne un saimnieciskā konjunktura. Tas arī novirza ienākumu sadalījumu no normala tipa, tāpat to dara konkurence, kas cenšas pazemināt ienākumu maksimu, vispār — izlīdzināt ienākumu sadalījumu tiklab atsevišķu uzņēmumu starpā vienā nozarē, kā arī dažādu nozaru uzņēmumu starpā. Redzējām (353. lpp.), ka rūpnieku ienākumu sadalījumam bija tomēr vislie-lākais nevienlīdzības indekss.

Atlīdzība par patstāvīgu darbu lauksaimniecībā atkarīga tāpat no personīgām spējām, bet daudz vairāk no zemes ienesīguma (dau-dzuma, auglības, situācijas) un konjunkturas. Lauksaimnieka pat-stāvīgais darbs nav tikai eksekutīvs darbs; tas ir lielā mērā dispo-zitīvs un pat kreatīvs darbs, jo nav daudz tādu gadījumu, kur zemi apstrādā viens pats cilvēks — tam ir palīgi vai nu paša ģimenes locekļu veidā, vai arī tā rīcībā ir svešs algots darba spēks. Tāpēc lauksaimniekam jāprot arī organizēt savā saimniecība, jāprot tā vadīt, jāmeklē labāki un izdevīgāki saimniekošanas paņēmieni. Tā-pēc personīgu spēju izpausmei te plašas robežas, ko arī rāda prakse, jo bieži vien labam saimniekotājam uz daudz sliktākas un mazākas zemes ienākumi lielāki nekā sliktam strādātājam un rīkotājam uz labākas un lielākas. Bet tā kā kreatīvās un dispozitīvās spējas ie-vērojamos apmēros samērā maz sastopamas, tad arī te pārsvarā eksekutīvā darba spējas un pats šis eksekutīvais darbs. Tāpēc, ja būtu vienādi apstākļi zemes ienesīguma un daudzuma ziņā, tad lauksaimnieka darba ienākumu sadalījums kārtotos pēc normal-sadalījuma tipa samērā šaurās robežās. Šo sadalījuma ietekmē-

⁵⁴ Journal of Social Forces, May, 1925, p. 636.

jumu šķērso tomēr patstāvīga lauksaimnieka rīcībā esošās zemes daudzums un labums, kas, kā redzējām, gan tendē uz normālo sadalījumu, bet vispār var nesakrist ar spēju sadalījumu. Mūsu apstākļos liela starpība starp Zemgales apm. 100 ha lielo māju saimnieka un Latgales sīksaimnieka darba ienākumu, pie kam šī starpība rodas ne tik daudz no personīgu spēju atšķirības, kā no izdevības laist šīs spējas lietošanā. To pastiprina vēl tas, ka zeme parasti pāriet no viena saimnieka otra rokās mantošanas ceļā, kas arī mazāk spējīgam dod savas priekšrocības. Tādā kārtā iznāk, ka darba ienākumi no patstāvīga darba lauksaimniecībā novirzas no normalā sadalījuma tipa.

Kā jau minējām, grūtāk novērtējami un aprēķināmi ienākumi no darba lauksaimnieka ģimenes locekļiem, tomēr ienākumu sadalījuma ziņā tie visumā iet līdztekus ar saimnieka ienākumiem: lauku saimniecībā, kur lielāks ienākums saimniekam, ar nelieliem personīgas dabas izņēmumiem, lielāki ienākumi arī ģimenes locekļiem tieši vai netieši, agrāk vai vēlāk saņemami.

8. Ienākumi no nepatstāvīga darba, t. i. no darba cita uzņēmumā, saimniecībā u. tml. var būt kā iepriekš nolīgta noteikta atļdzība — noteikta darba alga (strādniekiem, ierēdņiem u. t. t.) vai arī nenoteikta (restoranu, viesnīcu, kafejnīcu viesmīļiem, -lēm).

Aplūkosim vispirms arodus ar iepriekš noteiktu darba algu.

Valsts civilresoru darbinieku atalgojumu sadalījums atbilst attiecīgo amatu sadalījumam kategorijās. Pēc amatu saraksta⁵⁵ valsts civilresoru darbinieki sadalīti 20 kategorijās, pēc darba nozīmīguma un stāvokļa autoritates, kā arī atbildības ziņā. Tā, piem., 20. kategorijā ietilpst: strādnieki, sargi un kalpotāji, apkalpotāji, sevišķi kvalificēti strādnieki un apkalpotāji, ja tie saņem brīvu uzturu, III šķiras telegramu iznēsātāji, šoseju vecākie remontstrādnieki, mežsargi; 10. kategorijā: vecākie darbveži, biroju pārziņi vietējās iestādēs, vec. tehniķi, vec. mērnīki u. c.; 1. kategorijā: ministru tehniskie biedri, valsts kontroles departamentu priekšsēdētāji, I šķiras ārkārtējie sūtņi un pilnvarotie ministri, ārlietu ministrijas ģenerālsēkretars, dzelzceļu galvenais direktors (tiesnešiem, augstskolu mācības spēkiem un skolotājiem īpašs sadalījums). Šāds sagrupējums amatu kategorijās, kaut gan visumā atbilst darbu hie-

⁵⁵ Pēdējais plašākais Valsts civildienesta amatu saraksts, Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 1931. g., 172.

rarchijai, tomēr zināmā mērā patvaļīgs tiklab kategoriju skaits, kā arī iedalījuma ziņā vienā vai otrā kategorijā.

Katrai kategorijai atbilst savs atalgojums, kas sadalas pakāpēs, atkarībā no dienesta ilguma attiecīgajā kategorijā. Pēc *Noteikumiem par valsts darbinieku atalgojumu*⁵⁶ 20. kategorijā, I pakāpes atalgojums ir Ls 80, bet I kategorijas I pakāpes Ls 740. Pārējām kategorijām atalgojums sadalas starp nule minētajiem, pie kam, ejot uz augšu, tas, kā procentuali no iepriekšējās kategorijas, tā arī absolutos skaitļos pieaug nevienmērīgi — pieaugums uz augšu straujāks, kā to rāda visu kategoriju I pakāpes atalgojumi:

Ls 80, Ls 84, Ls 91, Ls 97, Ls 104, Ls 113, Ls 121, Ls 131, Ls 144, Ls 166, Ls 190, Ls 227, Ls 259, Ls 321, Ls 370, Ls 420, Ls 494, Ls 592, Ls 666, Ls 740⁵⁷.

Šinī sadalījumā ir sava patvaļa, piem., atalgojumu gradacijā, bet to tomēr lielā mērā ietekmē arī pieprasījums un piedāvājums, jo, piem., nav daudz personu, ko var iecelt par sūtni vai dzelzceļu galveno direktoru, bet gan pietiekami daudz tādu, ko var pieņemt par apkalpotāju; bez tam vismaz dažu kategoriju atalgojums visumā atbilst tam, ko privatā dienestā nopelna līdzīgi darbinieki. Sava ietekme ir arī zināmām tradīcijām un attiecīgās kategorijas dzīves standartam.

Teiktais par valsts civilresoru darbinieku atalgojumu sadalījumu visumā zīmējas arī uz pašvaldību darbinieku atalgojumu sadalījumu.

Fiziska darba strādnieku algas atsevišķā darba apakšnozarē neuzrāda lielas starpības, t. i. nevienlīdzība nav liela, vai citādi — novirzījumi no vidējās algas samērā mazi: lielais vairums algu grupējas ap vidējo algu. To, piem., redzējām algu sadalījumā „Rīgas audumā“ (358. lpp.), kur apm. 80% no visiem strādniekiem saņem

⁵⁶ Likumu un Ministru kab. noteikumu krājums, 1929., 156.

Pēc 1921. gada 13. maija Noteikumiem par valsts dienestā stāvošo personu sadalīšanu amatu kategorijās (1921. g. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 100) kategoriju attiecības atalgojuma ziņā bija šādas: 1,00; 1,10; 1,20; 1,30; 1,40; 1,55; 1,70; 1,85; 2,00; 2,20; 2,40; 2,65; 2,90; 3,20; 3,50; 3,90; 4,30; 4,80; 5,30; 6,00.

⁵⁷ Tā paša gada *Pārgrozījumi noteikumos par valsts darbinieku atalgojumu* nedaudz grozīja zemāko kategoriju atalgojumus, paredzot tos šādu: Ls 84, Ls 88, Ls 95, Ls 103, Ls 111, Ls 121, Ls 131, Ls 144, Ls 159, Ls 181, Ls 206, Ls 242, Ls 274, Ls 333, Ls 380, Ls 430, Ls 494, Ls 592, Ls 666, Ls 740.

algu robežās no Ls 2,50 līdz Ls 4,50 dienā. A/S „Laima“ strādnieku algas svārstas galveno tiesu robežās no Ls 1,5 līdz Ls 3,0 dienā. Nevienlīdzības koeficients, kā redzējām, nebija liels: $C=45$. Līdzīgi tas bija „Rīgas audumā“, kur jo sevišķi spilgti iezīmējās normālā sadalījuma tendence. Sevišķi maza algu starpība tādās nozarēs, kur darbs neprasa sevišķu spēju un darba uzdevumi arī stipri vienādi, kā, piem., laukstrādniekiem vai mājkalpotājiem (367. un 373. lpp.). Garīga darba strādniekiem, piem., ierēdņiem valsts un pašvaldības dienestā lielāka uzdevumu dažādība, kas prasa arī lielāku spēju un māku dažādību, un līdz ar to, kā redzējām, rodas arī lielāka algu nevienlīdzība (357. lpp.).

Nenoteikta atalgojuma darbiniekiem ienākums atkarīgs ne tikai no spējām un no mākām, bet arī no apkārtnes — darba apstākļiem, kā tas, piem., ir viesmīļiem: to ienākums *ceteris paribus* atkarīgs no tam, vai viņu darba vieta ir 1. vai 2. šķiras restorāns.

9. Algu un atalgojumu nevienlīdzība *dažādās* darba nozarēs atkarīga no vairākiem cēloņiem. Pamattendenci arī te rada pieprasījuma un piedāvājuma spēku rezultante. Tā, piem., zemē ar ne visai augstu kultūras līmeni, vienkārša, nekvalificēta darba roku piedāvājums būs samērā ar pieprasījumu liels, un tāpēc darba alga jūtami zemāka nekā kvalificēta darba darītājiem. Visjaunākos laikos vislabāko pierādījumu šim apgalvojumam deva Polija ar saviem laukstrādniekiem un citiem līdzvērtīgiem strādniekiem, kas meklēja izdevīgākus algas nosacījumus citās zemēs, starp citu arī pie mums Latvijā. Pieņemoties izglītībai un vispār kultūrai, arvien mazāk paliek tādu cilvēku, kas neprastu kaut kāda vairāk kvalificēta darba. Līdz ar to mazinās šāda darba piedāvājums, bet tānī pašā laikā arī pieprasījums, jo visus darbus cenšas racionalizēt, un tāpēc darba darītājiem jābūt ar lielāku kvalifikāciju. Pazīstama lieta, ka daudzās Vakarēiropas valstīs, piem., ļoti mazs mājkalpotāju piedāvājums, pie mums — laukstrādnieku, bet pa daļai arī mājkalpotāju, jo tie iedzīvotāju slāņi, kas agrāk deva šos darbiniekus, tiecas arvien vairāk un vairāk pēc „smalkākiem“ arodiem.

Līdzīgā kārtā, ja lieta grozas ap ļoti kvalificēta darba atalgojumu — darbu, kas prasa lielas un daudzpusīgas iedzimtas spējas un ilgu iepriekšēju sagatavošanos, tad, kā jau minēts, tādu darbinieku piedāvājums vispār mazs, salīdzinot ar pieprasījumu, un tāpēc jau *a priori* varam teikt, ka atalgojums par tādiem darbiem būs augstāks. Tā, piem., zeltkalim nepieciešamas ne tikai smalk-

mechaniķa zināšanas, bet arī mākslinieciska gaume. Darbs prasa rūpību, akurātību, pacietību, izturību, formu atmiņu. Visi šie priekšnosacījumi sastopami retāk nekā tie, kas vajadzīgi, lai kļūtu par vienkāršu kalēju vai pat par daudz kvalificētāku darbinieku-mechaniķi. Protams, arī pieprasījums pēc zeltkaļiem būs mazāks nekā pieprasījums pēc mehaniķiem, tomēr tas drīzāk pārsniegs piedāvājumu zeltkaļu arodā nekā mehaniķu pieprasījums. Tāpēc arī saprotama dzīvē sastopamā algu starpība nule pieminētajos arodos. Tā 1937. g. Rīgā vidēja dienas alga kalējam bijusi Ls 4,50, mehaniķim Ls 7,05 un zeltkalim Ls 10⁵⁸. Vidējā kvalificēto strādnieku dienas alga 1937. gadā bijusi Ls 4,95.

Vispār runājot, darba piedāvājumu dažādās darba nozarēs ietekmē jau A. Smit'a minētie apstākļi, bet bez tiem vēl arī citi, kā: darba vietas tuvums pastāvīgai dzīves vietai, tradīcijas imitācija, darba pieprasījuma apmēri, algas vai izpeļņas lielums, darba atbilstība darba piedāvātāja tieksmēm, darba vietas apkārtnes pievilcība.

Šie ietekmētāji apstākļi parasti iedarbojas uz darba piedāvājumu pa vairākiem kopā, pie kam daži vienā virzienā, piem., vajojot darba piedāvājumu kādā nozarē, citi pretējā — mazinot. Faktiskais piedāvājums rodas kā vairāku ietekmētāju spēku rezultante, ko var konstatēt tieši, bet par spēkiem, kas šo rezultanti devuši, spriest tikai hipotētiski. Protams, var būt gadījumi, kur viens ietekmētājs apstāklis pārsvarā un it kā apēno citus. Tā, piem., lielais, samērā ar pieprasījumu, darba piedāvājums filmu artistu nozarē liekas atkarīgs no sevišķu panākumu izredzēm — panākumu kā slavas, tā ienākumu ziņā, ko sola filmu zvaigznes karjera. Bet lai kļūtu par filmu zvaigzni, vajadzīgs īpatnējs talants vai pat vienā reizē vairāki talanti, kas ir jau pavisam reti sastopama parādība. Tāpēc rodas lielie filmu zvaigžņu honorāri, jo īstu talantu piedāvājums necīgs, bet pieprasījums relatīvi liels, pie kam filmu ražošanas sabiedrības ieguvumi no izciliem artistiem lieli. Turpretim mazāku lomu tēlotājiem nav vajadzīgas izcilas dāvanas; tāpēc te derīgu spēku piedāvājums samērā liels, un arī atalgojums, ņemot vērā vēl darba nepastāvību, nav nekāds lielais. Pie visa tā sava liela nozīme piedāvājumā arī iedzīmtām tieksmēm kļūst par ska-

⁵⁸ Latvijas statistikas gada grāmata par 1937./38. gadu, p. 242; ziņas par zeltkaļu algu iegūtas privātas informācijas ceļā.

tuves darbinieku. Šim motivam bieži vien izšķirēja nozīme, salīdzinot pat ar lielu panākumu izredžu pievilcību. Tāpēc nav pietiekama pamata A. Smith'a apgalvojumam, ka drēbnieka zellis nopelna mazāk nekā audēja zellis tāpēc vien, ka drēbnieka zella darbs vieglāks. Parādība daudz vairāk sarežģīta, pirmkārt, ar to, ka Smith'a minētie „apstākļi“ ir vispār motīvi, kas vairo darba piedāvājumu vienā un mazina otrā darba nozarē, un ar to iedarbojas uz darba algas augstumu, un, otrkārt, šie motīvi parasti nedarbojas pa vienam, bet pa vairākiem kopā.

Pieņemot, ka *ceteris paribus* darba piedāvājumu kādā darba nozarē sekmē: 1) darba vieglums, tīrība un cieņa; 2) ātra un lēta iemācīšanās; 3) darba pastāvība un 4) lielas panākumu izredzes (A. Smith'a minētie motīvi), šis saraksts vēl jāpapildina ar citiem motīviem, un tie ir šādi.

5) Tradīcijas. Ģimenes un arī tuvākās apkārtnes nodarbes lielā mērā ietekmē arī jaunās paaudzes darba izvēli un piedāvājumu tā, ka tā cenšas turēties pie tradīcijām un turpināt to pašu darbu. Lauksaimnieka ģimenes locekļi visbiežāk paliek lauksaimniecībā, amatnieku — amatniecībā u. t. j. It sevišķi stipras tradīcijas šinī ziņā Vakareuropā. Tā izveidojas lielāki vai mazāki centri — pat veselas pilsētas un apvidi, kuru iedzīvotāji nodarbojas vienā un tajā pašā darba nozarē, piem., rotaļlietu pagatavošanā, pulksteņu ražošanā u. tml.

6) Imitācija. Arī tradīcija ir savā ziņā imitācija, tikai tā kļūvusi daudz pastāvīgāka, it kā konservējusies. Ar imitāciju turpretim var apzīmēt it kā revolucionāru atdarināšanu, kad viena vai vairākas personas lauž parasto tradīciju un piedāvā darbu citā darba nozarē, nekā tas parasts, pie kam tām rodas daudz sekotāju, atdarinātāju. Imitācija ar laiku var pāriet tradīcijā. Pa lielai tiesai ar imitāciju izskaidrojams, piem., samērā lielais šoferu darba piedāvājums, tāpat arī priekš dažiem gadiem novērotais „inteliģentā darba“ meklētāju skaits („inteliģentie bezdarbnieki“).

7) Darba vietas tuvums pastāvīgai dzīves vietai. Lielākā daļa cilvēku meklē darbu, t. i. piedāvā savu darba spēku tanīs darba vietās, kas tuvākas pastāvīgai dzīves vietai gan aiz zināmas inerces, gan arī vienkārši aiz materiāliem aprēķiniem, jo, paliekot pastāvīgā dzīves vietā, bieži izdevīgi strādāt pat par mazāku algu. Bet ir vērojama arī pretējā parādība: kādreiz meklē darba vietu tālāk no dzīves vietas vai nu aiz tieksmes redzēt pasauli (aiz neo-

filijas), vai arī aiz citiem motīviem, piem., izredzēm gūt lielākus panākumus, nevēlēšanās strādāt attiecīgo darbu savā apkārtnē (piem., saimniecmeitām kauns iet par kalponi savā apkārtnē, bet pilsētā tās strādā par kalponēm diezgan bieži) u. tml.

8) Darba pieprasījuma apmēri. Tur, kur lieli darba pieprasījuma apmēri, lielāka izredze vieglāk dabūt darbu, un tāpēc, ja vien ir citi atbilstoši apstākļi, tur rodas arī lielāks darba piedāvājums, kā tas, piem., bija ar fabriku strādniekiem Rīgā beidzamos gados pirms pasaules kara: atvērās jaunas fabrikas, bet arī strādnieku pieplūdums bija liels.

9) Izpeļņas lielums. Ļoti iedarbīgs uz darba piedāvājumu motīvs ir izpeļņas lielums — jo tas lielāks, jo *ceteris paribus* darba piedāvājums prāvāks, tikai, protams, jāņem vērā minētais nosacījums *ceteris paribus*. Ir tādas darba nozares, kur atalgojums stipri augsts, tomēr spējīgu pildīt attiecīgo darbu piedāvātāju nav daudz, kā jau to minējām par filmu zvaigznēm. Bet apm. līdzīga darba gadījumā, it sevišķi nekvalificēta darba laukā lielāka izpeļņa pievelk daudz darba piedāvātāju pat no tālienes.

10) Darba atbilstība darba piedāvātāju tieksmēm. Ikviens cilvēks vēlētos sev tādu darbu, kas *ceteris paribus* atbilstu viņa tieksmēm un spējām un līdz ar to būtu patīkams. Šāda izvēle tomēr bieži vien nav iespējama aiz dažādiem iemesliem. Bet tur, kur šāda izvēle realizējama, tur darba piedāvājums būs lielāks nozarē, kas atbilst vairāk izplatītām cilvēku tieksmēm. Meitenēm, piem., patīk dziedāt un dejot, tāpēc Rīgas pamatskolu absolventes, kā to rāda attiecīgās aptaujas, pa lielai daļai grib kļūt dziedātājas vai baletdejojājas. Pamatskolu absolventi Rīgā savukārt visvairāk vēlas būt par lidotājiem, šoferiem, mehaniķiem.

11) Darba vietas apkārtnes pievilcība. Viscaur, bet sevišķi beidzamajos gadu desmitos vērojama ir urbanizācijas process lielu tiesu izskaidrojams arī ar dažām pilsētas dzīves priekšrocībām — šķietamām vai realām, vienalga. No laukiem uz pilsētu dodas piedāvāt darba spēku ne tikai citu minēto motīvu dēļ (lielāka izpeļņa, vieglāks darbs, imitācija u. c.), bet arī pievilcīgāku dzīves apstākļu (brīva laika izlietošanas lielāka dažādība, vieglāka iespēja tālākā izglītībā u. c.) dēļ.

Minētie galvenie motīvi, kas ietekmē darba piedāvājumu vienā vai otrā nozarē, varētu izpausties pilnīgi tikai tad, ja katrs darba piedāvātājs varētu rīkoties tikai pēc sava prāta un tieksmēm, ne-

atkarīgi no ārējiem apstākļiem. Bet to ir visai daudz, un pie tam tie mainīgi. Tāpēc katra konkrēta gadījuma analīze var būt diezgan sarežģīta. Tomēr tie ir kauzālie nosacījumi — pa daļai pastāvīgi, pa daļai mainīgi, kas ietekmē darba piedāvājumu un līdz ar to lielā mērā algas augstumu dažādās darba nozarēs.

10. Sekojošā tabulā sakārtotas vidējās dienas algas kvalificētiem strādniekiem dažādos arodos par 1937. g., 1931. g. un 1914. g.⁵⁹ pirmo pusi Rīgas privatrūpniecībā, pie kam 1937. g. algas ņemtas pakāpeniski dilstošā kārtībā. (Skat tabulu 396. lapp.)

Šās tabulas skaitļi attēloti diagramā, kas redzama 13. zīm., kur uz horizontālās ass attiecīgie punkti rāda tabulā ievietoto strādnieku numuru un punktam atbilstošās ordinātas vidējo dienas algu minētajos gados, pie kam krustiņš atbilst 1937. g. algai, kvadrāts 1931. g. algai un punkts 1914. g. algai. Tā, piem., 10. dalījuma punktam atbilst melderis ar algām Ls 5,60, Ls 5,00 un Ls 4,55.

Tā kā vidējās algas vispār šajos gados nesakrīt, tad ordinātu galu savienotājas līnijas arī nesakrīt. Ja algu samēri dažādu darbinieku starpā būtu palikuši negrozīti vai būtu grozījušies nedaudz, tad līnijas ietu viscaur līdztekus, kas tomēr, kā to rāda diagrama, nenotiek: dažiem arodiem redzamas lielas pārgrozības, citiem — samērā liela stabilitāte.

Tā, piem., audēji 1914. g. saņēmuši viszemāko dienas algu, 1931. g. arī samērā zemāku nekā 1937. g., turpretim būvju krāsotāji 1914. g. saņēmuši samērā daudz augstāku algu nekā 1931. g. un 1937. g.; abos pēdējos gados attiecība atbilst vispārīgai algu attiecībai. Tas pats sakāms par kurpniekiem, kuru algas strauji kritušās, salīdzinot ar 1914. g.

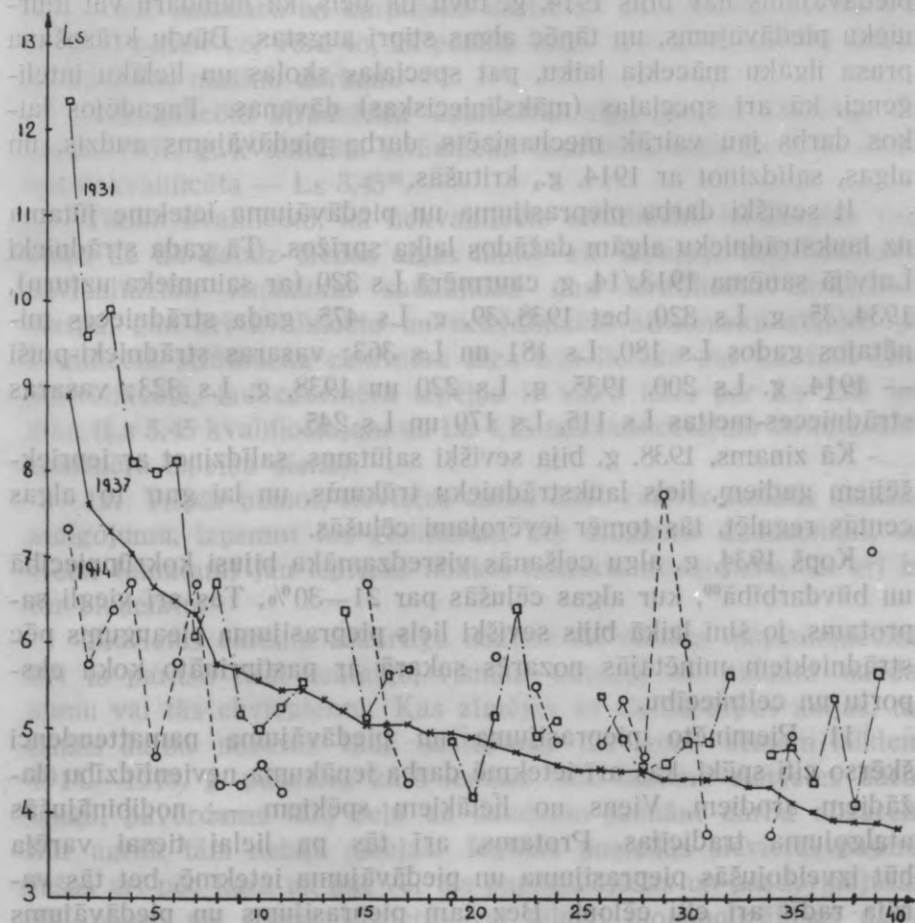
Augstākās algu grupās visus gadus palikuši grāmatrūpniecības strādnieki un samērā zemās namdari, mašīnstrādnieki, katlkalēji, kārsēji.

Tā kā grāmatrūpniecības arods prasa inteliģenci, izglītību, labu valodu un arī matemātikas prašanu, labu redzi, veselās plaušas, veiklību un 3 gadu sagatavošanos, tad arī saprotams, ka šim arodam nav visai plašs piedāvājums, bet pieprasījums gandrīz nepārtraukti audzis. Ir arī citi ietekmētāji apstākļi, par ko runāsim vēlāk, tomēr viens no svarīgākajiem — tikko minētais.

⁵⁹ Latvijas statistiskā gada grāmata 1932., p. 198.

	Kvalificētie strādnieki	Vidējā dienas alga		
		1937. g.	1931. g.	1914. g.
1. Burtliči, mašīnu	8,90	12,30	7,35	
2. Iespiedēji, grāmatu	7,60	9,55	5,75	
3. Burtu lējēji	7,30	9,95	6,40	
4. Mehaniki	7,05	8,15	6,70	
5. Grāmatsejēji	6,65	8,00	4,65	
6. Burtliči, rokas	6,50	8,15	5,75	
7. Montieri	6,30	6,05	6,70	
8. Mūrnieki	5,75	6,70	4,30	
9. Gumijas strādnieki	5,70	5,15	4,30	
10. Melderi	5,60	5,00	4,55	
11. Mucinieki	5,45	5,25	4,25	
12. Šokolādes izgatavotāji	5,45	5,50	—	
13. Vara kalēji	5,30	—	—	
14. Cauruļu licēji	5,20	6,40	—	
15. Modeļgaldnieki	5,05	5,15	6,70	
16. Konfekšu izgatavotāji	5,05	5,60	4,95	
17. Maiznieki	5,05	5,65	4,40	
18. Ādģeri	4,95	—	—	
19. Audēji	4,95	4,80	2,95	
20. Virsu talsītāji	4,90	4,20	—	
21. Pārējie kvalificētie strādnieki	4,90	5,15	5,85	
22. Desinieki	4,70	6,40	—	
23. Dzelzsgriezēji	4,65	4,90	5,75	
24. Elektromontieri	4,55	5,05	4,80	
25. Drēbnieki	4,50	—	—	
26. Galdnieki, mēbeļu, būvju	4,50	5,45	4,80	
27. Kalēji	4,50	4,90	5,35	
28. Veidotāji, lējēji	4,50	4,55	4,65	
29. Krāsotāji, būvju	4,40	5,10	7,75	
30. Atslēdznieki	4,40	4,80	6,00	
31. Namdari	4,40	4,80	3,75	
32. Vērpēji	4,40	5,60	—	
33. Slīpētāji-pulētāji	4,30	—	—	
34. Mašīnstrādnieki	4,30	4,70	3,75	
35. Katlu kalēji	4,15	4,85	4,95	
36. Krāsotāji, tekstilnieki	4,00	4,40	—	
37. Skārdnieki	3,95	5,40	—	
38. Kārsēji	3,90	4,10	—	
39. Kurpnieki	3,90	5,65	7,10	
40. Stelleri, gatera un zeimera	3,80	—	—	

Namdaru darbam mūsu zemē ir bijis vienmēr samērā liels strādnieku piedāvājums, sevišķi no krievu tautības iedzīvotāju puses, kas šo arodu bieži piekopj kā blakuspeļņu, kāpēc namdaru

13. zīm.

atalgojums samērā zems. Piedāvājumu ietekmē tas, ka no namdara neprasa kādas lielas iepriekšējas izglītības un ilgāka mācekļa laika. Dēļ, palīdzēdami tēviem, izmācas namdara darbu, tā teikt, nemanot. Lielā mērā tas pats jāsaika par mūrnieka darbu, sevišķi priekš pasaules kara. Pēdējā laikā darba roku piedāvājums vairs nav tik liels, bet pieprasījums, sakarā ar pastiprināto celtniecību

un taisni tādu celtniecību, kur vairāk mūra darbu, krietni vien audzis, tāpēc mūslaiku algas 1931. un 1937. g. jūtami augstākas nekā 1914. g. Kas zīmējas uz būvju krāsotājiem, tad tur darba spēka piedāvājums nav bijis 1914. g. tuvu tik liels, kā namdaru vai mūrnieku piedāvājums, un tāpēc algas stipri augstas. Būvju krāsošana prasa ilgāku mācekļa laiku, pat specialas skolas un lielāku inteliģenci, kā arī specialas (mākslinieciskas) dāvanas. Tagadējos laikos darbs jau vairāk mechanizēts, darba piedāvājums audzis, un algas, salīdzinot ar 1914. g., kritušās.

It sevišķi darba pieprasījuma un piedāvājuma ietekme jūtama uz laukstrādnieku algām dažādos laika sprīžos. Tā gada strādnieki Latvijā saņēma 1913./14. g. caurmērā Ls 320 (ar saimnieka uzturu), 1934./35. g. Ls 320, bet 1938./39. g. Ls 475, gada strādnieces minētajos gados Ls 180, Ls 181 un Ls 363; vasaras strādnieki-puiši — 1914. g. Ls 200, 1935. g. Ls 220 un 1938. g. Ls 323; vasaras strādnieces-meitas Ls 115, Ls 170 un Ls 245.

Kā zinams, 1938. g. bija sevišķi sajūtams, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, liels laukstrādnieku trūkums, un lai gan to algas centās regulēt, tās tomēr ievērojami cēlušās.

Kopš 1934. g. algu celšanās visredzamāka bijusi kokrūpniecībā un būvdarbībā⁶⁰, kur algas cēlušās par 21—30%. Tas arī viegli saprotams, jo šinī laikā bijis sevišķi liels pieprasījuma pieaugums pēc strādniekiem minētajās nozarēs sakarā ar pastiprināto koku eksportu un celtniecību.

11. Pieminēto pieprasījuma un piedāvājuma pamattendenci šķērso citi spēki, kas arī ietekmē darba ienākuma nevienlīdzību dažādiem arodiem. Viens no lielākiem spēkiem — nodibinājušās atalgojuma tradīcijas. Protams, arī tās pa lielai tiesai varēja būt izveidojušās pieprasījuma un piedāvājuma ietekmē, bet tās varēja radīt arī citi cēloņi. Bez tam pieprasījums un piedāvājums tanī laikā var nesakrist ar pieprasījumu un piedāvājumu pašreizējos apstākļos. Tādi tradīciju veidoti atalgojumi ir, piem., ārstu un advokatu honorari.

Svarīgs novirzītājs spēks ir arī attiecīgā aroda darbinieku organizācijas un šo organizāciju spēks izkarot sev labāku atalgojumu. Jau esam atzīmējuši grāmatrūpniecības strādnieku samērā

⁶⁰ Valsts statistiskās pārvaldes mēneša biļetens statistikai un konjunkturai 1939. g., Nr. 2, p. 217.

augstās algas un minējuši ietekmētājus nosacījumus. Bez tiem liela nozīme ir attiecīgai aroda organizācijai, kas pratusi turēt augstā līmenī algas un aprobežot darba piedāvājumu. To pašu nevar teikt, piem., par namdaru un kurpnieku darbu un atalgojumu, sevišķi par pēdējo, ņemot vērā to, ka pēdējā laikā apavu rūpniecība strauji pārkārtojās mašīnu darbam.

Nekvalificēto strādnieku caurmēra alga jūtami zemāka. Tā, piem., 1937. g. kvalificēta strādnieka caurmēra alga Ls 4,95 dienā, bet nekvalificēta — Ls 3,45⁶¹.

Tiklab kvalificēto, kā nekvalificēto strādnieku ienākumus raksturo ne tik daudz dienas algas likme kā izpeļņa, kas samazina nevienlīdzību ienākumu sadalījumā gan kvalificēto strādnieku starpā, gan arī kvalificēto un nekvalificēto strādnieku starpā. Ja kvalificētā strādnieka caurmēra alga bija lielāka par Ls 1,50 nekā nekvalificētā, tad caurmēra izpeļņa ir vairs tikai par Ls 1,35 lielāka (Ls 5,45 kvalificētajam un Ls 4,15 nekvalificētajam strādniekam caurmēra izpeļņa dienā).

12. Vispār ņemot, sievietes darbs dabū *ceteris paribus* mazāku atalgojumu, izņemot tos gadījumus, kur zinamam uzdevumam vai vietai (amatam) jau iepriekš nolikts noteikts atalgojums, lai arī ko tur pieņemtu.

Sievietes darbam ārkārtīga nozīme un vērtība mājsaimniecībā, bet to parasti tieši neatalgo, vismaz nevērtē ar zinamu naudas sumu vai tās ekvivalentu. Kas zīmējas uz darbu ārpus mājas, tad dažās darba nozarēs tāds sastopams jau kopš seniem laikiem. 1914.—1918. g. pasaules karš ienesis lielu lūzumu sievietes darba laukā, pavērdams tām ceļu uz daudzām jaunām darba nozarēm, kur agrāk tām nebija pieejas. Iegūtās pozīcijas sievietes paturējušas arī pēc kara un pat vēl tās paplašinājušas un pastiprinājušas. Tā, piem., pie mums sievietes vai pilnīgi monopolizējušas dažas darba nozares, kur agrāk darbojās gandrīz bez izņēmuma vīrieši; tādas ir zobārstniecība, farmācija; lielā pārsvarā par vīriešiem tās sāk ieņemt vidusskolu skolotāju vietas un kādu laiku pārsvars bija arī pamatskolu skolotāju starpā. Arvienu vairāk sievietes tiecas izglītoties par ārstiem, darboties par ierēdnēm dažādās iestādēs, strādāt fabrikās un darbnīcās u. tml. Vārdu sakot, sievietes ārkārtīgi paplašinājušas savu darba lauku ārpus mājas, un gūst tur ie-

⁶¹ Latvijas statistikas gada grāmata 1937./38. g., pp. 242—243.

nākumus līdzīgi vīriešiem, pakāpeniski nivelēdamas starpību atalgojuma ziņā atkarībā tikai no dzimuma. Vienā otrā vietā starpība vēl pastāv, bet arī tur pamazām izlīdzinas, izņemot gadījumus, kur sieviete aiz savām fiziskām vai arī garīgām spējām nespēj pilnīgi aizstāt vīrieša, bet ir tikai kā pagaidu vietas izpildītāja un līdz ar to nespēj dot tā darba efekta kā vīrietis. Ir vēl tagad un būs vēl arī turpmāk gadījumi, kur šo starpību rada piedāvājums, kas pārsniedz pieprasījumu, tāpēc vienā daļā līdzīga darba sievietes atalgojums būs zemāks par vīrieša atalgojumu. Sievietei iespējams daudzos gadījumos piedāvāt savu darbu lētāk tāpēc, ka tā var iztikt ar samērā zemāku atalgojumu: ja tai nav jāuztur ģimene, tas pavisam saprotama lieta; ja turpretim sieviete ir ģimenes loceklis, tad parasti tā nav vienīgā peļņtāja. Tā vēl 1937. gadā kvalificētā strādnieka caurmēra dienas alga bija Ls 4,95, bet kvalificētās strādnieces tikai Ls 2,70 (attiecīgā izpeļņa Ls 5,45 un Ls 3,30); nekvalificētā strādnieka Ls 3,45 un strādnieces Ls 2,25 (attiecīgā izpeļņa Ls 4,15 un Ls 2,25).

13. Algu nevienlīdzība atkarīga arī no vispārīgiem dzīves apstākļiem — provinces pilsētās strādnieku algas vispār zemākas nekā Rīgā. Tā, piem., 1937. g. kvalificēta strādnieka caurmēra izpeļņa dienā Rīgā bijusi Ls 5,45, Liepājā Ls 4,30, Daugavpilī Ls 4,10, Jelgavā Ls 3,85; nekvalificētiem strādniekiem tanī pašā laikā un vietās Ls 4,15, Ls 3,45, Ls 2,55 un Ls 3,45. No teiktā var secināt, ka caurmērā sievietes zemāks atalgojums izskaidrojams pa daļai ar aizspriedumiem pret sievietes ārpus mājas darbu, pa daļai ar iespēju lētāk piedāvāt savu darbu, pa daļai ar sievietes īpatnībām.

3. *Kauzālie nosacījumi ienākumu nevienlīdzībai no mantas.*

1. Manta (tās privatsaimnieciskā nozīmē) dod tās īpašniekam ienākumu vai nu dabiska ražoējuma veidā (piem., zeme dažādus augus un izrakteņus) — tā saucamo dabisko augļu veidā vai arī, sakarā ar sevišķām tiesiskām attiecībām, tā saucamo civilo augļu veidā, par kādiem uzlūko, piem., nomaš un īres maksu. Tā tad šis ienākuma veids rodas no īpašuma tiesībām par dažādām ķermeniskām un neķermeniskām lietām, no kurām var iegūt saimnieciskus labumus, tās izmantojot pats vai nododot par atlīdzību citam lietošanā. Protams, par šādu ienākumu var runāt tikai tur, kur pastāv privatīpašuma tiesības uz dažādām mantām, kas spēj dot

saimnieciskos labumus. Tādas mantas kā galvenās ir: zeme ar tās bagātībām laukos un pilsētās, dažādas celtnes, it sevišķi dzīvojamās ēkas pilsētās, kuģi, dažādu uzņēmumu (piem., fabriku) iekārta, vērtspapīri, patenti, nauda.

Ienākumu sadalījums no mantas stāv tiešā atkarībā no attiecīgās mantas sadalījuma: ienākums, piem., no dzīvojamā nama pilsētā *ceteris paribus* būs lielāks, ja pats nams lielāks; ienākums no kāda vērtspapīra, piem., Latvijas hipoteku bankas ķīlu zīmēm, būs pat proporcionāls ar tā paša vērtspapīra zīmju skaitu resp. šo zīmju kopvērtību u. t. j.

Kādi tad ir tie saimnieciskie, ar likumu atļautie ceļi, pa kuriem nokļūst pie īpašuma, kas var dot ienākumu?

Viens no šādiem ceļiem ir ietaupījumu ceļš. Ja kādai personai ir griba, māka un iespēja nepatērēt visa sava ienākuma, tad tā var uzkrāt atlikumus kādas mantas, piem., naudas veidā, kas dod ienākumu. Šis jaunais ienākums var pavairot agrāko un dot iespēju vairāk uzkrāt. Tā var pieaugt manta un ienākums — ienākums un manta. Lai šāda norise būtu iespējama, kā minējām, jābūt gribai, mācai un iespējai nepatērēt visu savu ienākumu. Šāda griba nepiemīt visiem vienādā mērā, bet vēl lielāku atšķirību rada iespēja kaut ko atlicināt no sava ienākuma. Šī iespēja atkarīga savukārt daļai no mākas iekārtot savus izdevumus tā, lai nepatērētu visa ienākuma, bet lielā mērā no samēriem starp ienākumu un izdevumiem nepieciešamo vajadzību — tā saucamā eksistences minima apmierināšanai. Parasti šos samērus nosaka ienākums un dzīves standarts — attiecīgai videi parastais dzīves veids. Ja nu ienākums caurmērā nesniegtos pāri dzīves standartam vai pat, kā daudzos gadījumos mēdz būt, eksistences minimam, tad, lai kāda būtu griba un māka taupīt, nekādas mantas, kas dotu jūtamu ienākumu, uzkrāt nevar.

Bet kam tad ienākums sniedzas pāri eksistences minimam? Vispirms oficiāli tie ir visi ienākuma nodokļa maksātāji, jo ienākuma nodokli sāk ņemt tikai tad, ja ienākums pārsniedz zinamu minimu, ko var uzlūkot par eksistences minimu. Tomēr ienākuma nodokļa maksātāju zemākās grupas vēl nespēj necik daudz uzkrāt, jo tās bieži vien vēl nespēj sasniegt savu dzīves standartu. Par jūtamu uzkrāšanu var būt runa tikai augstāku ienākumu grupu starpā, un tur patiesi zināmā laika sprīdī uzkrājas manta, kas var dot jau vērā ņemamus ienākumus. Konkrete dati to arī rāda

(349. lpp.): no ienākuma nodokļa maksātājiem 1934. g. algotie darbinieki no nekustamiem īpašumiem saņēmuši 2,8% no visiem saviem ienākumiem, tirgotāji — no nekustamiem īpašumiem 6,9%, rūpnieki — 8,1%, brīvo profesiju darbinieki — 4,1%. Protams, šie dati vēl nerāda, ka visi minētie nekustamie īpašumi tiem radušies ietaupījumu ceļā, bet ar lielu varbūtību to var apgalvot vismaz par prāvu daļu, kā to apstiprina ikdienas novērojumi, sevišķi par tiem tirgotājiem, rūpniekiem un brīvo profesiju darbiniekiem, kuru ienākumi sniedzas desmitos un simtos tūkstošu latu, tā ka mantas pieaugums te nāk it kā pats no sevis. Nav nepieciešama lieta, lai šāds liels ienākums būtu katru gadu: bieži pietiek dažu, vai pat viena izdevīga darijuma, lai rastos manta, kas var dot ienākumus, kā tas ir, piem., kāda izdevīga tirdzniecības darijuma, liela laimesta, lielas prāvas u. tml. gadījumos. Daudzos gadījumos lielāki ienākumi rodas tāpēc, ka tos pavairo ienākumi no mantas, t. i. šiem ienākuma guvējiem jau pieder manta, kas dod ienākumus. Bet šis pats ietaupījumu ceļš var novest pie mantas arī ienākuma nodokļa nemaksātājus, it sevišķi lauksaimniekus, kam arī ienākumi var būt prāvāki par dzīves standarta izdevumiem. Tas it īpaši zīmējas uz uzņēmīgiem cilvēkiem, kas saprātīgi prot izlietot kreditu.

Ja viens ceļš, kā nokļūt pie mantas, ir pieminētais saimnieciskās aktivitātes ceļš, tad otrs taisni ar to atšķiras no pirmā, ka tur saimnieciskā aktivitāte var būt pavisam niecīga vai pat nebūt nekādas: tas it sevišķi sakāms par mantojuma un dāvinājuma ceļā iegūstamo mantu. Šādā ceļā iegūstamā manta var nonākt saimnieciski neaktīvas vai ļoti maz aktīvas personas rīcībā, kas tomēr gūst no mantas ienākumus. Ar to ienākums no mantas var principiāli atšķirties no ienākuma, ko dod darbs. Lai cik labi prastu savu darbu un to veiktu vecāki, bērniem tas jāiemācaš un jāatrod par jaunu, bet lai nogrieztu mantotu vērtspapīru kuponus vai saņemtu īres no mantota nama, nav vajadzīgs ne lielas mākas, ne arī piepūles.

2. Pēc 1935. g. tautas skaitīšanas datiem mūsu zemē tādu personu, kas līdzekļus iztikai iegūst galvenā kārtā no savas mantas ienākumiem vai arī dzīvo no sava kapitāla, ir 1,8% no visiem patstāvīgiem ienākumu guvējiem. Protams, nesalīdzināmi vairāk būs personu, kam ienākumi no mantas ir kā papildinājums ienākumiem no darba. Tā, piem., no lauksaimniecības zemes īpašniekiem, kā jau minēts (369. lpp.), apm. 80% apsaimnieko savas zemes paši. Tāpat

daudz pilsētu namu īpašnieku strādā kaut kādu darbu (sal. 349. lpp.). Līdzīgi tas ir ar rūpniecības uzņēmumu īpašniekiem u. c.

Ienākumu sadalījuma nevienlīdzība no mantas pastāv tiklab atsevišķas mantas grupas robežās (piem., ienākumu nevienlīdzība no pilsētas namiem), tā arī dažādu mantas grupu starpā (piem., naudas noguldījuma un par to pašu sumu pirkta vērtspapīra starpā).

Piegriežoties vispirms mantas un līdz ar to ienākuma sadalījumam atsevišķas mantas grupas robežās, mēģināsim noskaidrot, kā rodas nevienlīdzīgs kādas mantas grupas sadalījums.

3. Ienākumu sadalījumam no lauksaimniecības zemes īpašumiem jau esam pieskārušies (366. lpp.). Ienākumu nevienlīdzība atkarīga no zemes īpašumu sadalījuma pēc lieluma un labuma, to atrašanās vietas un izmantošanas veida. Zemes īpašumu sadalījums pēc lieluma savukārt atkarīgs no daudziem apstākļiem, kā to rāda agrarlietu vispār un it īpaši agrarreformu vēsture. Zemes īpašumu sadalījuma stabilitātes periodos īpašumi pāriet no viena īpašnieka otram galveno tiesu mantojuma, bet tad arī pirkuma un dāvinājuma ceļā. Ja ņemam mūsu valsts lauksaimniecības zemes īpašumu sadalījumu, tad, kā redzējām, tas tuvojas normalajam sadalījumam. Priekš mūsu ar 1920. g. likumu ievadītās agrarās reformas sadalījums bija citāds — vispār daudz nevienlīdzīgāks, jo samērā nedaudziem muižniekiem piederēja pāri par 48% no visas Latvijas platības, bet zemniekiem tikai nepilni 40%. Tā tad lauksaimniecības zemes īpašumu sadalījuma kauzālie nosacījumi pieder pie mainīgiem nosacījumiem.

Ienākumi no lauksaimniecības zemes atkarīgi ne tikai no īpašuma lieluma, bet arī no jau pieminētajiem citiem apstākļiem: zemes labuma, atrašanās vietas, izmantošanas veida un, protams, no vispārīgās konjunkturas, kas laikiem var būt labāka, piem., graudkopībai, laikiem piensaimniecībai. Ja gandrīz visi minētie apstākļi samērā maz atkarīgi no īpašnieka, tad katrā ziņā izmantošanas, vispār apsaimniekošanas veids ir no tā lielā mērā atkarīgs un līdz ar to arī ienākumi no zemes īpašuma. Ja samērā nelielu un pēc dabas ne visai auglīgu zemes īpašumu apsaimnieko lietpratīgi, tas var dot un parasti dod vairāk ienākumu nekā slikti apsaimniekots lielāks un labāks zemes īpašums. Šādi gadījumi mazina ienākuma sadalījuma nevienlīdzību, kas būtu atkarīga tikai no īpašuma sadalījuma pēc lieluma un labuma. Protams, var būt un daudzos gadījumos arī ir tā, ka lielāku vai lielāku un labāku zemes īpašumu

apsaimnieko lietpratīgāk nekā mazāku. Tādā gadījumā minētā nevienlīdzība pieaugs. Redzējām (369. lpp.), ka caurmērā neto ienesa Latgalē uz 1 ha derīgas zemes bijusi Ls 9,30, bet Vidzemē, kur zemes kvalitāte pēc dabas apmēram tāda pati, šī ienesa bijusi Ls 16,58. Zināms, ka īpašumu caurmēra lielums Latgalē daudz mazāks nekā Vidzemē. Turpretim visā Latvijā, kā redzējam, caurmēra neto ienesa uz 1 ha derīgas zemes saimniecībās līdz 20 ha bijusi Ls 20,58 un saimniecībās no 20 ha līdz 50 ha lielās — Ls 17,11.

4. Par pilsētu nekustamas mantas (sevišķi dzīvojamo ēku) sadalījumu pēc ienesīguma vērtības trūkst tiešu datu, bet netiešos datus dod pirkšanas cenas, pārejot nekustamai mantai no vienām rokām otrās. Tā Valsts statistiskā pārvalde sakopojusi datus par pilsētu nekustamu īpašumu pirkumiem 1938. g., pie kam izrādas šāds sadalījums pēc vērtības.

Atsevišķa objekta vērtība latos		Objektu skaits
Līdz	5 000	2 028
5 000 līdz	10 000	447
10 000 .	20 000	267
20 000 .	30 000	145
30 000 .	40 000	89
40 000 .	50 000	54
50 000 .	75 000	54
75 000 .	100 000	37
100 000 .	500 000	93
500 000 .	1 000 000	1

Šis sadalījums atgādina vispārīgo ienākumu sadalījumu. Tiešām, ja to pārbaudam ar proporcionālā efekta formulu (9), tad dabūjam, ka $z = 1,018 \lg(x-8000) - 3,901$ dod pietiekami labu saskaņu novērotā un aprēķinātā pārdoto objektu skaita starpā. Nevienlīdzības indekss $C=99$.

Pilsētu nekustamas mantas sadalījumam pēc to vērtības visumā atbilst arī ienākumu sadalījums, kuri rodas no šīs mantas izīrēšanas. Redzējām, ka 1934. g. namsaimnieku-ienākuma nodokļa maksātāju ienākuma sadalījuma nevienlīdzības indekss bija 71. Kas tad ietekmē šādu pilsētu nekustamas mantas un līdz ar to ienākumu sadalījumu?

Ja aplūkojam kādu lielāku pilsētu, piem., Rīgu, tad redzam

stipri dažāda lieluma un dažādas vērtības namus, kas pieder privatpersonām, pie kam vispārīgā aina tāda, ka parasti lielāks un vērtīgāks nams pieder personai, kam vispār ir lielāki ienākumi patlaban vai arī tādi bijuši. Atkarībā no pilsētas saimnieciskās un politiskās nozīmes šī dažādība var būt lielāka un mazāka; parasti mazākās pilsētās tā mazāka. Šo vispārīgo ainu traucē divi apstākļi: namu iegūšana mantojuma ceļā un apgrūtināšana ar parādiem. Tāpēc vērtīgs nams var piederēt arī tādai personai, kam ir negatīvs ienākums, t. i., kas nodzīvo ne tikai visus savus ienākumus, bet apgrūtina namu ar parādiem, un arī tā iegūto naudu nodzīvo, vai arī personai, kam gan nav negatīva ienākuma un kas namu neno dzīvo, bet kam no liela nama faktiski pieder neliela daļa, jo pārējā apgrūtināta parādiem, un kas šos parādus cenšas mazināt. Tā tad var teikt, ka pilsētu namu sadalījums atsevišķu personu starpā lielos vilcienos atbilst vispārīgam ienākumu sadalījumam. Tā kā pēc 1935. g. skaitīšanas datiem, kā jau minēts, no visiem, kas iztikai vajadzīgos līdzekļus iegūst patstāvīgi, tikai 1,8% kā galveno ienākuma avotu uzrāda mantu, tad visam vairākumam galvenais ienākums rodas no darba, bet šo ienākumu sadalījuma nevienlīdzības un regularitātes kauzālos nosacījumus jau esam aplūkojuši. No tā izriet, ka arī pilsētu nekustamas mantas sadalījumu un līdz ar to ienākumu sadalījumu no tās visumā ietekmē tie paši faktori, kas regulē ienākumu sadalījumu no darba: iedzimtās spējas un daži ārējie apstākļi, no kuriem galvenie šinī gadījumā ir mantošanas tiesības un attiecīgās pilsētas nozīme valsts saimnieciskā un politiskā dzīvē.

Teiktais par ienākumu nevienlīdzību no pilsētu nekustamas mantas *mutatis mutandis* zīmējas uz ienākumiem no lauksaimniecībā, ko neapstrādā pats īpašnieks.

Manta, kas saistīta ar tirdzniecības, rūpniecības un amatniecības uzņēmumiem kā to sastāvdaļa, visbiežāk, tāpat kā lauksaimniecībā, saistīta arī ar paša uzņēmuma īpašnieka darbu, un tāpēc tur ienākums atkarīgs ne tik daudz no pašas mantas vērtības, kā no lietpratīgas šīs mantas izlietošanas. Kādu daļu šādā gadījumā piešķirt uzņēmumā ieguldītai mantai un kādu uzņēmēja darbam, atkarājas no norunas. Parasti šādos gadījumos par ienākumu no mantas uzlūko pašreizējo tirgus procentu no mantas vērtības, tā ka ienākums būs proporcionāls ar mantas vērtību, un ienākumu sadalījums iet līdztekus ar mantas vērtības sadalījumu.

Tas pats sakāms par ienākumu sadalījumu no akcijām un obligācijām: kaut gan šo vērtspapīru rentabilitāte var būt un ir dažāda, tomēr to cenšas izlīdzināt kursi, tā ka ienākumu sadalījums no šiem vērtspapīriem arī iet līdztekus ar to sadalījumu īpašnieku starpā.

Arī naudas rentabilitāte ir dažādā atkarībā no noguldījuma vai aizdevuma drošības un citiem noguldījuma vai aizdevuma nosacījumiem, tomēr ienākumu sadalījuma nevienlīdzība no naudas kārtosies galveno tiesu pēc pašas naudas sadalījuma tās īpašnieku starpā.

Bet par kauzāliem nosacījumiem, kas ietekmē nevienlīdzību mantas sadalījumā vispār, jau esam runājuši, tā ka teiktais zīmējas arī uz nule minētajiem mantas veidiem. Ienākumi no tiem, kā redzējām, kārtojas vispārīgos vilcienos proporcionāli ar mantas vērtību.

5. Kas zīmējas uz rentabilitātes nevienlīdzību dažādu mantu grupu starpā, tad to ietekmē attiecīgās mantas drošība nezaudēt savu vērtību un dot ienākumus, izmantošanas veids un iespēja pārvērst mantu naudā. Tomēr arī šī rentabilitātes nevienlīdzība tendē uz izlīdzināšanos, tā ka vispār var teikt, ka ienākumu sadalījums no mantas visumā atbilst pašam mantas sadalījumam pēc tās vērtības.

4. Ienākumu sadalījuma regularitātes kauzālie nosacījumi.

1. Kauzālie nosacījumi, kas ietekmē ienākumu sadalījuma nevienlīdzību, līdz ar to dod arī šā sadalījuma regularitāti, jo, kā redzējām, galvenie no tiem pieder pie pastāvīgiem kauzāliem nosacījumiem un tāpēc rada zināmu noteiktību sadalījumā. Redzējām, ka ienākumu sadalījumā no darba viens no svarīgākiem pastāvīgiem kauzāliem nosacījumiem ir attiecīgo spēju sadalījums, kas, kā to liecina psihotehniskās pārbaudes un ikdienas novērojumi, kārtojas pēc normalā sadalījuma likuma. Sakarā ar to arī algu resp. ienākumu sadalījums no darba tendē uz normalo sadalījumu, vismaz atsevišķā darba nozarē, kā to redzējām diezgan skaidri algu sadalījumā „Rīgas audumā” un arī „Laimā”. Protams, tie nav

vienīgie uzņēmumi vai vienīgā darba nozare, kur vērojama šī pati tendence. Arī citās zemēs atrodam līdzīgu parādību. Tā, piem., E d m. E. D a y's min algu sadalījumu audēju (vīriešu)⁶² starpā šādā veidā:

Nedēļas alga	Strādnieku skaits	Nedēļas alga	Strādnieku skaits
2,00 — 2,99	20	12,00 — 12,99	133
3,00 — 3,99	34	13,00 — 13,99	215
4,00 — 4,99	40	14,00 — 14,99	490
5,00 — 5,99	47	15,00 — 15,99	370
6,00 — 6,99	52	16,00 — 16,99	328
7,00 — 7,99	76	17,00 — 17,99	280
8,00 — 8,99	83	18,00 — 18,99	156
9,00 — 9,99	99	19,00 — 19,99	81
10,00 — 10,99	100	20,00 — 20,99	34
11,00 — 11,99	110	21,00 — 21,99	9

Kā jau minēts, šo pamattendenci šķērso dažādi citi kauzalie nosacījumi — mainīgie, un tāpēc bieži vien vērojama prāva novirzīšanās no normalā sadalījuma. Bez tam normalie sadalījumi atsevišķās darba nozarēs, ja tie arī izpaustos pilnīgi, klāj citu citu resp. to virsotnes atrodas dažādos augstumos no abscisu ass un dažādos attālumos no ordinatu ass, ja ņemam vērā visu ienākumu sadalījumu no darba, jo ienākumu sadalījumi atsevišķās darba nozarēs nav vienādi.

2. Ienākumu sadalījums arī atsevišķās darba nozarēs nepaliek stabils, bet mainas visbiežāk proporcionāli ar iepriekšējiem ienākumiem. Tā rodas pieminētais (321. lpp.) proporcionalitātes efekts, ko pastiprina ienākumi no mantas, kas, kā redzējām, visumā arī proporcionāli ar mantas sadalījumu. Rezultatā dabūjam to ienākumu sadalījuma likumību, ko tik labi izteica proporcionalā efekta formula (9), kas sevī tā tad atspoguļo nule minētos divi galvenos ietekmētājus nosacījumus.

⁶² Edmund E. Day, Statistical Analysis, 1927, p. 126.

IV. IESPĒJA UN VĒLAMĪBA GROZĪT IENĀKUMU SADALIJUMA NEVIENLĪDZĪBU.

1. Iespēja grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību.

1. Jau J. St. Mill's savu *Principles of Political Economy* otrā grāmatā (par sadalīšanu)⁶³ norāda, ka sadalīšanas principi atšķiroties no ražošanas principiem ar to, ka ražošanas likumiem un nosacījumiem esot dabas zinātņu patiesību raksturs, jo tanīs neesot nekā tāda, kas atkarīgs no gribas un ko varētu mainīt, turpretim sadalīšana — tīrs cilvēku iekārtojumu darbs: kad radušās lietas, tad cilvēki varot darīt ar tām kā vēloties — atdot kaut jebkura un ar kaut jebkuriem nosacījumiem. Kad cilvēki dzīvojot sabiedrībā, tad katra rīcība ar lietām varot notikt tikai ar sabiedrības piekrišanu vai, precīzāk, ar to piekrišanu, kam piederot sabiedrības spēku rīcība. Pat tās lietas, ko cilvēks ražojot vienīgi ar savu personīgu darbu, bez jebkādas svešas palīdzības, cilvēks nevarot paturēt savā rīcībā citādi, kā ar sabiedrības atļauju. Sabiedrība pat varot viņam tās atņemt — tās viņam varētu atņemt arī atsevišķas personas, ja sabiedrība paliktu pret to vienaldzīga, ja tā neiejauktos visā savā sastāvā vai arī neieceltu un neuzturētu īpašus cilvēkus, neļaujot nevienam traucēt šo lietu valdījumu. Tādā kārtā sadalīšana atkarājoties no sabiedrības likumiem un parāšām. Regulas, kas sadalīšanu noteicot, parasti esot tādas, kādas tās radījušas sabiedrības valdošās daļas domas un vēlēšanās; dažādos laikos un dažādās sabiedrībās šīs regulas ļoti dažādas, un tās varētu vēl vairāk atšķirties no agrākajām, ja cilvēki to gribētu.

2. Šis Mill'a sadalīšanas principu raksturojums pareizs tikai pa daļai, jo, pirmkārt, cilvēku domas un vēlēšanās, kā to māca psiholoģija, arī ir pakļautas savām likumībām, un, otrkārt, ja nodibinātas kādas sadalīšanas regulas, tad tās rada savukārt tālākas likumības pašā sadalījumā, kā to esam varējuši konstatēt tiklab citās zemēs, kā arī pie mums. Šie pamatnosacījumi, kas raksturīgi patlaban Vakareuropā un arī pie mums pastāvošai saimnieciskai un sabiedriskai iekārtai, ir, kā jau minēts, privatīpašuma tiesības un privatīpašuma mantošanas tiesības, kā arī personīgā brīvība (darba līguma brīvība, konkurences un iniciatīvas brīvība u. t. t.). Ja tie

⁶³ J. St. Mill, *Principles of Political Economy with some of their Applications to social Philosophy*, London 1868.

ir spēkā, kaut arī zināmā mērā ierobežoti, tad ir iespēja izpausties visiem tiem kauzaliem nosacījumiem, kas ietekmē ienākumu sadalījuma nevienlīdzību. Kā redzējām, galvenie no tiem, kas ietekmē ienākumu sadalījumu no darba, bija patstāvīgā darbā: cilvēka iedzimto spēju sadalījuma nevienlīdzība, dažādība vidēs, no kurām cilvēks nāk (it sevišķi iespēja izveidot iedzimtās spējas) un dažādība vidēs, kurās cilvēki darbojas; nepatstāvīgā privātdienesta darbā bez tam vēl: darba piedāvājums un pieprasījums, kur piedāvājumu, tāpat pieprasījumu, savukārt tieši ietekmē vairāki citi nosacījumi; nepatstāvīgā valsts vai pašvaldību dienesta darbā: noteiktais amatu un atalgojumu sadalījums, ko netieši ietekmē jau pieminētie nosacījumi. Ja nu pastāv pieminētie saimnieciskās un sabiedriskās iekārtas pamatnosacījumi, tad uz ienākumu sadalījumu iedarbojas arī nule atzīmētie kauzalie nosacījumi, kuru starpā daži, kā, piem., spēju sadalījums, darba piedāvājuma ietekmētāji nosacījumi, negrozami vai pavisam maz grozami, citi, kā, piem., vides nelabvēlīga ietekme, vairāk grozami, bet tomēr visā savā kopiedarbībā tie uzrāda lielu pastāvību. Tāpēc arī ienākumu nevienlīdzības grozīšana tieši iespējama mazos apmēros, it sevišķi patstāvīgā darbā un nepatstāvīgā privātā dienesta darbā. Netieši tas zīmējas arī uz valsts un pašvaldību dienestā nodarbināto ienākumiem. Lielāka ienākumu nevienlīdzība vērojama tur, kur ir saimnieciskā dzīve vairāk attīstīta un ir lielākas saimnieciskas iespējas, kā, piem., Anglijā, Amerikas Savienotās valstīs u. tml. Tur varējuši rasties miljonari un multimiljonari, pie kam daudzi no tiem sākuši savu karjeru, būdami pavisam trūcīgos apstākļos. Ienākumu sadalījuma nevienlīdzību iespējams mazināt dotajos saimnieciskos apstākļos ar nodokļu politiku un sociālu likumdošanu, par ko runāsim vēlāk.

Bet ja saimnieciskie pamatnosacījumi ir citādi, piem., par vieno darba devēju kļūst valsts varas organi, t. i. rodas darba piedāvājuma monopols, kā tas ir, piem., Padomju savienības rūpniecībā, tirdzniecībā, satiksmē, banku un apdrošināšanas nozarē u. c., tad atalgojumu par darbu var regulēt daudz plašākos apmēros — reducēt atalgojuma nevienlīdzību līdz minimam vai pat nullei, vismaz uz kādu laiku. Tomēr garākā laika sprīdī arī šādos saimnieciskos apstākļos spēju un māku sadalījuma nevienlīdzība liek sevi manīt un sālauž vienlīdzīga vai tam tuva atalgojuma principu, kā tas noticis arī Padomju savienībā, kur pat 1936. g. valsts satversmē

(12. p.) ievests nosacījums, ka no katra tiek prasīts pēc viņa spējām un katrs saņemt pēc viņa pūlēm (от каждого по его способностям, каждому по его труду):

3. Ienākumu nevienlīdzība no mantas, kā redzējām, atkarīga pa daļai no ienākumu nevienlīdzības no darba un aktīvi iegūtās mantas vērtības nevienlīdzības, pa daļai no mantotās mantas nevienlīdzīga sadalījuma pēc vērtības, pa daļai no lietpratīgas mantas izlietošanas. Visi šie nevienlīdzīgu ienākumu ietekmētāji apstākļi, ja pastāv pieminētie saimnieciskie un sabiedriskie pamatnosacījumi, nav tieši grozāmi ar valsts varas rīcību un līdz ar to arī ienākumu nevienlīdzība no tiem. Vienīgi tad, ja tiek atcelti vai ierobežoti kādi no pamatnosacījumiem, mainīsies — vispār ņemot, samazināsies arī ienākumu nevienlīdzība. Tā, piem., var ierobežot mantošanas tiesības, var ierobežot vai pat pavisam atcelt īpašuma tiesības uz daudzām mantām, kā tas, piem., ir Padomju savienībā, kur zeme, tās bagātības, ūdeņi, meži, fabrikas, raktuves un dzīvojamais ēku pamatfons pilsētās un rūpniecības centros ir valsts īpašums. Tā tad tur atsevišķu personu ienākumi no minētām mantām ne tikai izlīdzināti, bet pavisam iznīcināti.

Īpašuma tiesību ierobežošanas spilgts piemērs — mūsu agrarreforma, kas, no vienas puses, aizliedz lielu zemes īpašumu koncentrēšanos vienās rokās, no otras — kavē arī to pārliecīgu sadrumstalošanu.

4. Teiktais dod iespēju secināt, ka ienākumu nevienlīdzību iespējams grozīt, ja atceļ vai ierobežo tos saimnieciskās un sabiedriskās iekārtas pamatnosacījumus, kas valdīja 19. g. s. gandrīz bez ierobežojumiem un arī tagad vēl uzlūkojami, kaut arī ar dažiem ierobežojumiem, kā lielākās daļas valstu, to starpā arī Latvijas, saimnieciskās un sabiedriskās dzīves pamati. Šie pamatnosacījumi, kā jau minējām, ir: privatīpašuma un privatīpašuma mantošanas tiesības un personīgā brīvība (darba līguma, konkurences un iniciatīvas brīvība u. t. t.). Ierobežojot vai atceļot kādus no šiem pamatnosacījumiem, mainām tieši pašu ienākumu sadalījuma nevienlīdzību — parasti šīs nevienlīdzības mazināšanas virzienā.

Netieši ienākumu sadalījuma nevienlīdzības var grozīt, pirmkārt, ar to smalko instrumentu, kāds ir valsts varas rokās — ar nodokļu politiku: gan ar mantojuma nodokli, gan ar nekustamas mantas vai vispār mantas nodokli, gan ar ienākuma nodokli u. tml. Sevišķi viegli mazināt ienākumu sadalījuma nevienlīdzības sekas

(t. i. mazināt ienākuma sadalījuma nevienlīdzību netieši) ar progresīvo ienākuma nodokli. Arī mūsu nodokļu politika apzināti vai neapzināti mazina ienākuma sadalījuma nevienlīdzību, pirnkārt, ar to, ka no apliekamiem ar ienākuma nodokli ienākumiem no mantas neatvelk nodokļu nemšanai 40%, kā tas ir ienākumiem no darba. Bez tam šis nodoklis ir progresīvs, kaut arī augstākā likme mums neiet tik tālu, kā, piem., Vācijā, kur tā ienākumiem, kas lielāki par 135 000 RM, ir neprecētiem 55%, bet pārējiem 45% un 40% (pēc 1939. g. pārgrozījumiem ienākuma nodokļa tarīfos). Mums augstākā likme ir 25%. Tā tad, piem., pie mums tas, kura ienākums ir Ls 200 000, bauda to tikai Ls 150 000 apmēros.

Arī mantojuma nodoklis, ja tas progresīvs, var derēt par ievērojamu mantas ienākuma nevienlīdzības izlīdzinātāju. Pie mums tas progresīvs radniecības pakāpei, bet katrā pakāpē proporcionāls. Vācijā, piem., tas progresīvs arī katrā pakāpē, un pirmajai pakāpei iet no 2% līdz 15%, bet piektajai pakāpei no 14% līdz 60%.

Otrs līdzeklis netiešai ienākumu sadalījuma nevienlīdzības mazināšanai ir socialie likumi. Valsts un darba devēju piemaksas slimo kasēm, pensiju fondam u. tml. arī zināmā mērā izlīdzina ienākuma sadalījuma nevienlīdzību, netieši pacelot mazāku ienākumu guvēju ienākumus. Arī citi likumi un vispār valsts varas un pašvaldību rīcība, kas rada plašākas potencialu ienākumu iespējas, dod līdzīgus rezultātus.

Teoretiski ņemot, minētie paņēmieni, kas ļauj tieši vai netieši grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību, var to grozīt vienādā vai otrādā virzienā, piem., ienākuma nodoklis var būt arī regresīvs. Tomēr parasti šie grozījumi iet nevienlīdzības mazināšanas virzienā, kā tas noticis un notiek arī Latvijā. Tam pamatos ne katrreiz tik daudz saimnieciskas kā socialas dabas apsvērumi.

2. *Vēlamība grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību.*

1. Jautājums par grozījumu vēlamību gan iziet no teoretiskā skatījuma rāmjiem, bet tas tik cieši saistas ar visu aplūkojamo jautājumu, ka uzlūkojam beigās par vajadzīgu iztirzāt arī to.

Kā jau minējām, bieži atbildi uz jautājumu, kā vēlams grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību, dod no socialā viedokļa — no

ienākumu taisnīga sadalījuma viedokļa, tāpēc aplūkosim vispirms to, pieturoties pie B. r. Moll'a domām šinī jautājumā⁶⁴.

Katrs jūtas satraukts un aizvainots, ja tam dara kādu netaisnību. Liekas pat, ka taisnības izjūta ir dziļākā un svarīgākā sabiedriskās dzīves parādība, vispār cilvēku savstarpējo attiecību vērtētāja, pat vēl vairāk: tā ir cilvēka un visas pārējās pasaules attiecību vērtētāja, jo parasti runājam ne tikai par cilvēku netaisnību, bet arī par likteņa netaisnību.

Taisnības vai netaisnības pārdzīvojums — taisnības izjūta cilvēkam iedzimta, tā tad pieder pie pirmatnējiem un tanī pašā laikā viscēlākajiem cilvēka pārdzīvojumiem. Tāpēc jau senās tautas — ebreji, grieķi, romieši mēģināja šo sākumā ne visai noteikto un stipri subjektīvo jēdzienu — jo bieži katram savs taisnības mērs — izveidot par noteiktu taisnības ideju, pūlējās atrast šai idejai kādas objektīvas pazīmes, lai to varētu lietot kā vispārnodrīgu mērauklu attiecīgo parādību vērtēšanā.

Šo darbu turpināja jaunākās kulturas tautas dažādos novados: reliģijā, filozofijā, politikā, saimnieciskā dzīvē, paturot acu priekšā to mērķi, lai visur taisnībai piekristu vadītāja loma vai vismaz mērauklas tiesa, ar ko mērīt un vērtēt vispirms socialo un saimniecisko darbību. Zināms, ka šādas vērtēšanas rezultāts izteicas jūtās, spriedumos un gribas aktos ar varenu lielu spēku, jo ievainotā taisnības emocija meklē sev apmierinājumu vai gandarījumu šādā vai citādā ceļā.

Ja netaisnības pārdzīvojumi krājas un slāņojas cits uz cita un līdz ar to aug sarūgtinājums, tad tas meklē izejas, gandarījuma. Ja šādu sarūgtināto — pamatoti vai nepamatoti, tas šeit nav svarā — skaits kļūst jau stipri prāvs, tad tas sāk apdraudēt pastāvošās sabiedriskās attiecības, un sarūgtinājums var izpausties revolucionāros uzliesmojumos un dumpjos, kamēr taisnības jūtas netiek pietiekoši apmierinātas, lai arī šāds apmierinājums daudzreiz būtu panākts ar rupjiem un vēl netaisnākiem atriebības aktiem.

Katrā ziņā viena lieta skaidra, ka taisnībai ir pirmšķirīga nozīme stabilas sabiedriskās dzīves veidošanā.

Bet kas tad ir taisnība? Tā var jautāt, kā Pilāts reiz jautāja Kristum, kas ir patiesība.

Pilnīga, noteikta un skaidra, visur un vienmēr lietojama atbilde

⁶⁴ Bruno Moll, *Gerechtigkeit in der Wirtschaft?* Berlin 1932.

uz šo jautājumu ļoti grūta, jo te, pirmkārt, darīšana ar lielā mērā subjektīvu pārdzīvojumu — zinamu vērtējumu, kur katram var būt sava īpatnēja mēraukla, un, otrkārt, ja arī varētu šinīs vērtējumos saskatīt kaut ko kopēju, varētu tos objektivizēt, tad tomēr šādai objektivizēšanai, atraisīšanai no personīgā viedokļa piemistu zināmas norunas, iepriekšējas vienošanās raksturs, pie kam šī vienošanās nav katreiz ietverama kādās stingrās formās.

Atcerēsimies tikai Kristus līdzību par vīna kalna strādniekiem (Mat. 20).

Kāds nama turētājs gājis līgt strādniekus savam vīna dārzam. Dažus viņš nolīdzis rīta agrumā — darba dienas sākumā, solidams viņiem dienas algai vienu sidraba grasi. Pēc trim stundām viņš redzējis vēl citus strādniekus stāvam bez darba un teicis, lai ejot strādāt vīna kalnā; vakarā dabūšot, kas pienākoties. Tad vēl citus strādniekus nama turētājs tāpat nolīdzis pēc 6, citus pēc 9 un pašus beidzamos pēc 11 stundām no darba sākuma. Kad pienācis vakars un bijusi jāmaksā dienas alga, tad nama turētājs licis izmaksāt dienas algu vispirms tiem, kas beidzami stājušies darbā, un pavēlējis dot tiem vienu sidraba grasi katram, tāpat arī iepriekšējiem. Tie strādnieki, kas bijuši darbā pieņemti pirmie, tad nu gaidījuši, ka saņems lielāku algu, bet kad viņi arī saņēmuši tikai pa grašam, tad tie kurnējuši pret nama turētāju par netaisnību, sacīdami: Šie pēdējie vienu vien stundu strādājuši, un tu tos esi līdzinājis mums, kas esam cietuši dienas nastu un karstumu.

Nama turētājs atbildējis tā: Draugs, es tev netaisnību nedaru. Vai tu ar mani neesi saderējis par vienu grasi? Nem, kas tev pieder, un eji, bet šiem pēdējiem es gribu dot tāpat kā tev. Jeb vai man nav brīv darīt ar savu mantu kā es gribu, jeb vai tava acs tāpēc skauž, ka es esmu labs?

Šī līdzība ļoti raksturīgs piemērs tam, ka savstarpīgās attiecībās katram var būt savs taisnības mērogs: strādnieki domā, ka viņiem pienākas alga pēc darba grūtībām un ilguma, saimnieks turpretim atsaucas uz norunu un tiesību rīkoties ar savu mantu pēc patikas.

Parastā cilvēku taisnības izjūta šinī gadījumā vairāk gan būtu strādnieku pusē, kas pirmie stājušies darbā, jo visvairāk izplatīto taisnības prasību varētu īsi formulēt tā: katram pēc nopelna, vai mazliet plašāk — lai katrs dabū, ko tas pelnījis. Saimnieka minētie motīvi neapmierina šās prasības. Ja tam būtu vēl kādi citi motīvi —

piem., ja tas teiktu, ka beidzami strādnieki nav varējuši ierasties laikā darbā dzīves likstu spiesti (slimība — pašu vai tuvinieku u. tml.), tad taisnības izjūta būtu jau daudz vairāk apmierināta.

Ja pagaidām apstāsimies pie šā vienkāršā un pirmajā acūmirkli diezgan skaidrā formulējuma: katram pēc nopelna! un to pieņemsim par taisnības mērogu, tad var likties, ka šādu taisnības prasību nebūtu dzīvē grūti izpildīt. Bet jau drusku vien dziļāks skats atduras uz ļoti prāviem sarežģījumiem.

Taisnības princips — katram pēc nopelna! — saimnieciskā dzīvē skanētu tā: katram ienākums pēc tā darba! Bet te tūlīt rodas jauni jautājumi: kā pilnīgi pareizi novērtēt darbu — vai tas jāvērtē pēc pūlēm, kas saistītas ar darbu un ko darba darītājs pielicis, vai arī pēc darba panākumiem? Ja pēc darba panākumiem, tad kādiem: vai pēc tehniskiem, t. i. darba daudzuma un labuma, vai arī pēc saimnieciskiem panākumiem, t. i. darba panākumu tirgus vērtības? Vēl tālāk, ja vērtē pēc darba panākumiem, tad vai šie panākumi jāvērtē kopā ar tehniskajiem palīglīdzekļiem, vai bez tiem? Viegli saprotama lieta, ka pūles un grūtības, kas saistītas ar kādu darbu, ir stipri subjektīvs jēdziens, citiem diezgan grūti novērtējams, jo šīs pūles atkarājas ne tikai no fiziska spēka un veiklības, ja runājam par fizisko darbu, vai no gara dāvanām, ja domājam par garīgu darbu, bet arī no iepriekšējiem piedzīvojumiem, iegūtajām mācībām, apkārtnes apstākļiem u. tml.

Tā tad, ja gribētu darbu vērtēt tikai pēc tanī ieliktajām pūlēm, tad: 1) šīs pūles grūti izmērīt un 2) vienādām pūlēm bieži atbilstu dažādi darba panākumi, piem., stiprākais ar mazākām pūlēm padarītu vairāk nekā vājākais ar lielākām pūlēm. Tāpēc, ja darbu vērtētu un to gribētu atalgot tikai pēc pūlēm, tad tas liktos daudziem netaisni, vismaz tiem, kas fiziski vai garīgi stiprāki un veiklāki, jo par savu darbu tie saņemtu tādu pašu atalgojumu kā vājie un neveiklie vai slinkie, kas nav gribējuši un negrib iegūt vajadzīgās veiklības. Citiem šāds atalgojuma veids izlikties turpretim pavisam taisna lieta: ja jau kādam cilvēkam piemīt dabas doti defekti, piem., tas ir slimīgs, vājš, mazapdāvināts u. tml., tad cilvēkiem šī netaisnība jāizlīdzina.

Lai dabūtu visiem pieņemamu mērauklu, būtu jāvienojas, jānorunā, bet kā panākt vienošanos? Vai stiprākie gribēs piekāpties un vai vājākie atzīs stiprāko priekšrocības par taisnīgām?

— Netaisni arī liktos vērtēt darbu pēc darba panākumiem saim-

nieciskā nozīmē, t. i. pēc pastāvošām tirgus cenām. Piem., lauksaimnieks var saražot daudz pašu par sevi vērtīgu mantu (labības, sviesta un tml.), bet tirgus vērtība krīzes laikā šīm mantām maza. Vai tāpēc būtu darba vērtējums taisnīgs no šās pazīmes, t. i. no darba panākumu tirgus vērtības, jo tad lauksaimnieka darbs būtu jāuzlūko par pavisam mazvērtīgu? Taču nē.

Tāpēc paliek visvairāk pieņemamais darba vērtējums pēc darba sasnieguma daudzuma un labuma ziņā. Bet arī šeit tūlīt rodas savas grūtības. Vēl samērā viegli var salīdzināt vienādus darbus savā starpā, piem., viena galdnieka darbu ar otra galdnieka ražojumiem, viena skolotāja sasniegumus ar otra skolotāja panākumiem, bet vienas mantas ražošanai vajadzīgos atsevišķos gabalus jau grūtāk salīdzināt savā starpā; vēl grūtāk salīdzināt dažādas mantas un dažādu mantu ražošanas vajadzīgās sastāvdaļas.

Bet pavisam grūti un pat neiespējami salīdzināt fiziska un garīga darba panākumus, neņemot vērā pat to, ka bieži nevar nemaz izdalīt atsevišķu darbinieku panākumus no visa kopējā darba. Kā gan lai salīdzina un precīzi novērtē, piem., ceļa bruģētāja, mūrnieka, kurpnieka, tirgotāja, skolotāja, ierēdņa, bankas direktora, grāmatveža un kasiera, muziķa un aktiera darbu panākumus! Daudzu darbinieku pūļu iznākums nav materialas dabas, tās nerada kāda taustama ražojuma, bet nav arī cita droša pieturas punkta mērogam.

Bez tam vēl nāk klāt jau pieminētais apstāklis: daudzos gadījumos nevar nemaz nodalīt atsevišķa darbinieka, piem., fabrikas strādnieka darba panākumus no pārējo darbinieku pūļu radītiem iznākumiem, sevišķi tādos gadījumos, kur kopēja darba iznākumā rodas kāds sarežģīts ražojums kā, piem., automobilis.

Tā tad arī tehniskos darba panākumus nevar pieņemt par vienīgo mērauklu darba vērtējumam.

Varētu ņemt vērā visus pieminētos viedokļus: patērētās pūles, darba daudzumu un labumu, ražojuma tirgus vērtību, ko parasti arī dara, bet kādā attiecībā? Kam dot pārsvaru un kādos apmēros jeb vai mēģināt vienādi izlietot visus viedokļus?

Acīm redzot, atkal vajadzīga zināma noruna, vienošanās, jo no pašas lietas būtības mēraukla nerodas. Bet ja nu nevar vienoties? Kas lai taisnīgi izšķir jautājumu tā, lai visi būtu apmierināti?

Protams, viss minētais nav jāsaprot tādā nozīmē, ka darbu nekādi nevar novērtēt. Darbs vienmēr tiek vērtēts, un dažos ga-

dijumos pat par apmierinājumu darba darītājam un darba vērtētājam, bet zinam, ka vēl vairāk ir tādu gadījumu, kur šādas apmierinātības nav. Ja pēdējo pat būtu ne visai daudz, tad tomēr ar to nav novērstas aprādītās grūtības, kas rodas, ja gribētu taisnības prasību izpildīt objektīvi un precīzi, lai nevarētu celt nekādu iebildumu.

Bet ja pat varētu novērtēt atsevišķa cilvēka darbu precīzi, tad tomēr paliek vēl vesela rinda tālāko jautājumu, kas sastāda tā saucamo piešķiršanas problēmu: kāda daļa piešķirama tiem, kas piedalās kādā ražošanas procesā? Piem., kāda daļa piešķirama zināmas fabrikas strādniekiem, kāda fabrikas kantora darbiniekiem, kāda fabrikas inženierim un direktoram? Vai par ražošanas daļībniekiem jāuzlūko tikai personas vai arī lietas, piem., darba rīki, mašīnas, materiāli?

Ja mūsu priekšā, pieņemsim, ir rakstamgalds, kāda daļa piešķirama meistara darbam, zella vai mācekļa darbam, darba rīkiem, darba vietai, kapitalam?

Ja apzīmēsim kādu ražojumu ar P (produkts), tad $P = x$ (strādnieku darbs) + y (ierēdņu darbs) + z (inženieru un tehniķu darbs) + ..., tā tad $P = x + y + z + t + u + \dots$ t. i. vispārīgā piešķiršanas problēma izteicas kā viens vienādojums ar daudziem nezināmiem. Šādu vienādojumu, kā zināms, var atrisināt tā, ka pieņem visu nezināmo, izņemot vienu, nozīmes patvaļīgi; tad atlikušā nezināmā nozīmi var atrast atkarībā no pieņemtajām pārējo nezināmo nozīmēm.

Tā tad arī piešķiršanas problēmas atrisinājums atkarājas no zināma pieņēmuma, norunas, t. i. no zināmas patvaļības, kaut arī ārējas vienošanās ceļā.

Te vēl jāpiezīmē, ka parasti ikviens ražošanas vai vispār darba procesa daļībnieks domā, ka tas vienīgais ražo vārda istā nozīmē un ka tā līdzdalībai ir izšķirēja nozīme ražošanas panākumos. Šo apgalvojumu mēģina pamatot ar to, ka nekas neiznāktu, ja viņš nepiedalītos ražošanā. Protams, šī argumentācija ir nepareiza, jo no tā, ka, piem., bez kādas mazas skrūvītes nevar darboties liela, komplicēta mašīna, nevar secināt, ka šī skrūvīte ir vissvarīgākā daļa visā mašīnā un ka visu pārējo daļu nozīme ir nulle.

No visa tā izriet, ka gandrīz nekad nav iespējams ar pilnu drošību noteikt, kāda daļa pienākas atsevišķas personas darbam ra-

žojuma vērtībā un vispārīgā ražošanas procesā: taisnīgs atalgojums ir nezinams lielums.

Ja nu taisnīgs atalgojums ir nezinams lielums, tad arī taisnīgs atalgojumu sadalījums ir tāpat nezinams lielums, ja gribam izslēgt zinamu patvaļu, zinamu labprātīgu vai piespiestu iepriekšējo vienošanos. Bet šo patvaļu, pat šķietami piespiestu vienošanos viena daļa var uzlūkot par netaisnu, nerunājot jau par piespiestu vienošanos. Tā tas arī īstenībā ir, jo reti kad algota darba strādnieks, kaut arī viņš būtu brīvi vienojies par atalgojumu, sajūtīs, ka viņš saņem taisnīgu atalgojumu, redzēdams, ka citi nopelna daudz vairāk. It sevišķi tas zīmējas uz ienākumiem no mantas, kurus nemantīgie vai daudz mazāk mantīgie uzlūko par netaisniem, kā to liecina vēsturē pazīstamie agrarnemieri un vispār prasības pēc agrarreformām zemēs, kur bijis vai ir daudz latifundiju līdzās lielam skaitam sīkzemnieku un bezzemnieku. Arī mēs savu agrarreformu pamatojām vispirms ar socialās taisnības prasību. Patiesi, ko gan palīdz īpašuma tiesību aizsardzība, ja tik svarīgs dzīvei nepieciešamu līdzekļu ražošanas faktors kā zeme sadalīts tik nevienmērīgi un, galvenais, vēsturiski netaisni, pie kam šis ražošanas faktors dod tā īpašniekam ļoti lielas priekšrocības?

Kaut gan taisnīga ienākuma sadalījuma prasību pa daļai apmierina apziņa, ka tāds sadalījums „parasts“, „pastāv no seniem laikiem“, „citur tāpat“ u. tml., kā arī apziņa, ka ar laiku var „uzstrādāties“, ka daudzi turīgie un pat bagātie bijuši savā laikā trūcīgi un ka daudzi turīgie un bagātie vai to mantinieki nonāk atkal trūkumā, tomēr visumā neapmierinātība ar ienākumu nevienlīdzīgu sadalījumu lielākā vai mazākā mērā vienmēr pastāv zemāku ienākumu guvēju starpā, sevišķi tad, ja ienākumi nesedz nepieciešamos izdevumus. Šī neapmierinātība tad arī spiež valsts varas pārstāvjus lietot līdzekļus ienākumu nevienlīdzības mazināšanai, kā jau to minējām. Tas noticis un notiek arī Latvijā, kaut gan šeit, kā redzējām, nevienlīdzība nav liela.

3. Piegriežoties tagad jautājumam par vēlamību grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību no saimnieciskās labklājības viedokļa, vispirms mēģināsim noskaidrot, no kā atkarīga dotās valsts iedzīvotāju saimnieciskā labklājība. Kā jau minēts, saimnieciskā labklājība raksturojas ar to vajadzību ilgstošu un pilnīgu apmierināšanu, kas atbilst attiecīgās socialās grupas dzīves standartam dotajos apstākļos. Tā tad jo lielākam skaitam sabiedrības locekļu

dota šāda savu vajadzību apmierināšanas iespēja, jo lielāka būs saimnieciskā labklājība attiecīgā valstī. Bet šī iespēja atkarīga no dotās valsts zemes bagātībām, saimniecības un kulturas stāvokļa, vēstures gaitas, iedzīvotāju spējām un sadalījuma socialās grupās. Tāpēc nevar būt visām zemēm vienā laikā, nedz arī vienai zemei dažādos laikos vienāds saimnieciskās labklājības mērogs, jo tas atkarīgs no attiecīgās socialās grupas dzīves standarta. Angļu strādniekam ir pavisam citāds dzīves standarts nekā, teiksim, poļu strādniekam, un kur pēdējam būs jau saimnieciskās labklājības sajūta, tur pirmais līdzīgos apstākļos jutīsies pavisam neapmierināts. Skaidra lieta, ka, vispār ņemot, saimnieciskā labklājība būs jo lielāka: 1) jo lielāks būs viss tautas ienākums, kura galveno daļu dod ražošanas kopienesa un 2) ja būs tāds ienākumu sadalījums, un līdz ar to patēriņš, kas dod iespēju turpmāk kāpināt kā ražošanu, tā patērēšanu.

Sekmēt šādu sadalījumu tad nu ir saimnieciskās politikas māksla. Bet kā tad noteikt šādu sadalījumu? Par divi sadalījuma veidiem var tūlīt pat bez dziļākas analīzes teikt, ka tie nebūs vēlami: tie ir tuvs vienlīdzīgam vai pat vienlīdzīgs sadalījums un ļoti nevienlīdzīgs sadalījums.

Acīmredzot par vienlīdzīgu vai tuvu tam ienākumu sadalījumu var runāt tikai tur, kur nav atsevišķu patstāvīgu saimniecību, bet ir viena kopīga saimniecība. Šāds sadalījums nevienā zemē nepastāv un par tā realizēšanu arī nopietni nedomā, ja pat varētu pārspēt realizēšanas tehniskās grūtības. Pat Padomju savienībā aizgājuši krietni tālu no šāda sadalījuma, un ne bez pamata: ja to pašu atalgojumu saņem veiklāks, spējīgāks, uzcītīgāks darbinieks ko nespējīgs un kūtrs, tad zūd interese uz darbu arī spējīgākam, un vispār darba ražība un līdz ar to tautas ienākums slīd uz leju. Protams, var spējīgākos kompensēt citādi, piem., ar kādu pagodinājumu, bet tas daudz līdzēt nespēj, un ne katrs spējīgāks ir arī godkāriģāks. Šāds ienākumu sadalījums, kas pie tam nemazina darba ražību, iespējams un pat vēlams atsevišķas darba nozares nelielas dalībnieku grupas starpā (piem., dažādos arteļos), kuriem apmēram vienādas darba spējas, jo tā var labāk veikt kopīgo darbu un ar to celt atsevišķo dalībnieku ienākumu. Tā kā šāds sadalījums nav realizējams mūsu pastāvošās valsts mērogā, tad pie tā tuvāk nekavēsimies.

Minējām, ka nav vēlams arī ļoti nevienlīdzīgs sadalījums. Šis

jēdziens „ļoti nevienlīdzīgs sadalījums“ — nenoteikts un pie tam divējādā ziņā: vispirms jau pats par sevi, jo nevar zināt, kādam īsti sadalījumam var pievienot apstākļu vārdu „ļoti“ un, otrkārt, kas vienā zemē var izrādīties par ļoti nevienlīdzīgu, spriežot pēc nevienlīdzības indeka, otrā tas būtu vienkārši nevienlīdzīgs. Tomēr varam par to spriest pēc zināmas intuīcijas. Piem., ja kādā zemē vērojam ļoti lielus nabadzības un bagātības kontrastus un nevienlīdzības indeks tuvojas, teiksim, 200, tad varam runāt par ļoti nevienlīdzīgu sadalījumu. Tā, piem., ja pēc R. D. Baxter'a⁶⁵ datiem 1867. g. Anglijā un Īrijā ienākumu guvēju ar ienākumiem, lielākiem par £ 1000 gadā bijis 0,42%, bet to ienākumi sastādījuši 24,7%, tad varam domāt par ļoti lielu ienākumu sadalījuma nevienlīdzību. Tomēr šādi skaitļi vai arī tiem līdzīgi par Amerikas Savienotajām valstīm, pēc kuriem mazāk nekā 4% no visiem iedzīvotājiem saņem 38,5% no visa tautas ienākuma, neko sevišķu vēl nesaka, jo, pirmkārt, nav zinams zemāko ienākumu guvēju skaits un to dzīves līmenis, otrkārt, nav ziņu par lielāku ienākumu izlietošanas veidu, un, treškārt, nav datu, lai aprēķinātu, kā pieaugtu zemāku ienākumu guvēju ienākumi, ja lielos ienākumus sadalītu mazāku ienākumu guvēju starpā. Tā, piem., ja Latvijā, kur 1937. g. bija 29 603 ienākuma nodokļa maksātāji ar Ls 168,7 milj. ienākumu, visiem šiem ienākuma nodokļa maksātājiem atstātu tikai pa Ls 2000 ienākuma, t. i. Ls 59,2 milj., bet pārējos ienākumus vienlīdzīgi izdalītu visu patstāvīgu ienākumu guvēju starpā, tad katrs no tiem saņemtu ap Ls 90 piedevu gadā. Ja šāda sadalīšana notiktu proporcionāli ar faktiskajiem ienākumiem līdz Ls 2000 gadā, tad zemāku ienākumu guvēju ienākuma pieaugums būtu nevis Ls 90,—, bet, aptuveni vērtējot, ap Ls 20—25. Vēl mazāka iznāktu piedeva, ja sadalītu tikai tos ienākumus, kas paliek pēc nodokļu atvilkšanas. Cits jautājums, vai tad arī nākamā gadā iznāktu tik daudz ko „izdalīt“, vai vispār kādā citā gadā, ja šāda dalīšana būtu iepriekš zināma. Analogiskus skaitļus dabūtu arī par citām zemēm, sadalot lielākos ienākumus mazāku ienākumu guvēju starpā.

Bez tam ļoti nevienlīdzīga sadalījuma sliktās puses vairāk iedomājamas nekā īstenībā sastopamas, jo, kā redzējām, arī tādās

⁶⁵ R. D. Baxter, National Income and Taxation of the United Kingdom, Comptes-rendus de travaux de la 7e session du congrès international de statistique de La Haye, 1870 (II p., p. 530).

zemēs, kur nevienlīdzības indekss samērā liels, vērojams saimnieciskās labklājības augšanu, bet ne mazināšanos. Tā, piem., Anglijā laikā no 1880. g. līdz 1913. g. tautas ienākums audzis par apm. 35%, bet relatīvais sadalījums (attiecība starp atsevišķām ienākumu lieluma grupām) palicis gandrīz vienlīdzīgs⁶⁶, kā jau bija konstatējis P a r e t o. Tā tad samērā nevienlīdzīgais ienākumu sadalījums izrādījies labvēlīgs visa tautas ienākuma vairošanai un līdz ar to labklājības celšanai. Tas var būt vienmēr tāds, ja vien lielākus ienākumus izlieto produktīviem mērķiem, kā tas parasti arī notiek. Bet ja lielo ienākumu guvēji, tā saucamie lielkapitalisti savus ienākumus neizlieto sabiedrībai derīgiem mērķiem — kalpošanai sabiedrībai, tad aina ir citāda. Ja tautas bagātību un ienākumu prāva daļa iet šo bagātību īpašnieku lielkapitalistu varas kāres, mantkārības un godkārības apmierināšanai, ja tos neietekmē nekādi sabiedriski un ētiski motīvi, tad lieta paliek bīstama ne tikai no sociālās taisnības viedokļa, bet arī no saimnieciskās labklājības celšanas uzdevumiem, un tāpēc jānotiek izlīdzināšanai. Tā nāk, ja ne no augšas, no valsts varas organu puses, tad no apakšas, revolūcijas ceļā.

Tā tad noteikt optimālo no saimnieciskā viedokļa ienākuma sadalījumu diezgan grūti, ja ņem vērā pat tikai dotos konkrētos apstākļus. Liekas, ka šāds sadalījums veidojas pats jau pieminēto spēku ietekmē, ja tiem ļauj samērā brīvi izpausties un novērš to mantas (it sevišķi zemes) sadalījumu, kas radies ne saimniecisko, bet citu spēku (piem., politiskas varas) ietekmē.

Piegiežoties tieši Latvijai, kur valsts varas rīcība centusies samērā mēreni (ar agrarreformu, ar progresīvo ienākuma nodokli, ar sociāliem likumiem) reducēt ienākumu nevienlīdzību, varam konstatēt, ka aplūkojamā periodā, neņemot vērā saimnieciskās krīzes ietekmējumu, saimnieciskā labklājība vispār augusi. Pamatu šādam konstatējumam dod vispirms skaitļi, kas rāda tirdzniecības uzņēmumu apgrozījumu iekšzemes tirdzniecībā. Tā preču tirdzniecība (uzņēmumos, kas maksā tirdzniecības un rūpniecības nodokli) laikā no 1933.—1937. g. uzrāda šādas apgrozījumu summas miljonos latu⁶⁷:

⁶⁶ A. L. Bowley, *The Change in the Distribution of the National Income*, London, 1920, p. 23—26.

⁶⁷ Latvijas statistikas gada grāmata 1939. g., p. 192.

1933	1934	1935	1936	1937
758,2	829,3	905,3	1100,3	1383,7

satiksme un transports:

1933	1934	1935	1936	1937
20,9	22,3	25,3	37,7	55,2

viesu uzņemšana:

1933	1934	1935	1936	1937
22,3	24,4	24,5	29,9	32,8

Tālāk, tanīs pašos gados rūpniecībā nodarbināto strādnieku skaitu rāda šādi skaitļi⁶⁸:

1933	1934	1935	1936	1937
70 387	84 669	93 793	100 731	111 917
100	120	133	144	160

Otrās rindas skaitļi ir indeku skaitļi, pieņemot 1933. g. nodarbināto strādnieku skaitu par 100.

Tanī pašā laikā rūpniecības neto produkcija (apgrozījums minus izejvielas, palīgmateriālu, kurinamā materiāla, smērvielu un pirtās elektrības vērtība) izteicas tā (miljonos latu):

1933	1934	1935	1936	1937
154,029	196,322	205,609	217,752	269,112

Kopš 1932. g. tautas ienākums no rūpniecības pieaudzis par 97,2%, t. i. gandrīz divkārtšojies.

Piena kopražā 1000 tonnās minētajā periodā⁶⁹:

1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37
1438	1461	1487	1603	1636

Minētie skaitļi pietiekami raksturīgi, lai varētu uzturēt apgalvojumu par ražošanas un ražošanas produktu apmaiņas pieaugumu, pie kam minētajā laika sprīdī nebija jūtamu cenu svārstību, izņemot 1937. g. Ja vēl pievienosim nekvalificētā strādnieka vidējās izpeļņas lielumu un produktu daudzumu, ko par to var nopirkt, tad saimnieciskās labklājības augšanas aina kļūst vēl noteiktāka.

Nekvalificēta strādnieka vidējā dienas izpeļņa Rīgā latos 1933.—1937. g.⁷⁰

1933	1934	1935	1936	1937
3,80	3,75	3,90	3,90	4,15

⁶⁸ Latvijas statistikas gada grāmata 1939. g., p. 133.

⁶⁹ Latvija skaitļos, 1938. g., rediģējis A. Maldups, p. 244.

⁷⁰ Dati pēc Latvijas statistikas gada grāmatas, 1939. g., p. 215.

1937. g. par vidējo dienas izpeļņu Rīgā, Ls 4,15, strādnieks varēja nopirkt kādu no tālāk minētajām vidējā labuma precēm nopulotajos skaitļos: 20 kg rupjas rudzu maizes, 12 kg žāvētu zirņu, 34 l svaiga nokrejota piena, 12 kg biezpiena, 2 kg lauku sviesta, 3,5 kg svaigas cūkgaļas vai 2,5 kg žāvētas, 2,3 kg kausētu cūku tauku, gandrīz 3 kg dūmu desas, 80 kg kartupeļu, gandrīz 6 kg cukura, gandrīz steru apses malkas, bezmaz nebalināta audekla apakškreklis un apakšbikses. Ziemas mēteļa iegādei bija vajadzīga 10 dienu izpeļņa, tāpat ziemas uzvalkam, bet pārim zābaku 3 dienu izpeļņa.

Vispār realalgas Rīgas rūpniecībā augušas kopš 1931. g. stipri jūtami, un tikai 1936. g. beigās un 1937. gadā mazliet gājušas atpakaļ līdz 1934. g. līmenim⁷¹.

No tā var secināt, ka Latvijas ienākumu sadalījums, kas veidojies samērā brīvi, izrādas labvēlīgs saimnieciskās labklājības celšanai. Šis secinājums, protams, nav jāsaprot tā, ka Latvijas labklājības augšana būtu atkarīga tikai no ienākumu sadalījuma, bet gan tā, ka pārējo faktoru starpā arī tam sava liela nozīme. Grūti pateikt, kāds būtu rezultāts ar valsts varas līdzekļiem vairāk nolīdzinātam sadalījumam, bet katrā ziņā varam būt apmierināti arī ar tiem panākumiem, kuri Latvijas saimniecisko labklājību ir padarījuši par labvēlīgu visiem Latvijas iedzīvotājiem, kas vien godīgi un piedienīgi grib ēst savu maizi.

V. NOSLĒGUMS.

Kādi tad nu ir mūsu pētījumu rezultāti? Pirmajā nodaļā, konstatējot sakarību starp labklājību un ienākumu, aplūkojām dažādus ienākumu veidus: ienākumu brīvo labumu veidā, potenciālo un efektīvo ienākumu, bruto un neto ienākumu, materiālo un naudas ienākumu, nominālo un reālo ienākumu, kā arī ienākumu sev sagādājamo pakalpojumu veidā. Kavējamies arī pie ienākumu psihiskā vērtējuma un tad konstatējam, kādus ienākumus rāda tie statistiskie dati, ko dod ienākuma nodokļa maksātāju deklarācijas. Pārejot pie nule minēto ienākumu sadalījuma likumībām, redzējam, ka arī Latvijā ienākumu sadalījums pakļauts noteiktai likumībai, ko var izteikt ar *P a r e t o* vai vislabāk ar proporcionālā efekta for-

⁷¹ Latvija skaitļos, 1938. g. Rediģējis A. Maldups, p. 481., 482.

mulu, it sevišķi, ja to attiecina uz vidējo sadalījumu par 14 gadiem. Novirzīšanās no teoretiskā sadalījuma pa labai tiesai rodas no statistisko datu nepilnības, kas savukārt atkarīga gan no ienākuma lieluma noteikšanas grūtībām dažām ienākumu guvēju grupām (rūpniekiem, tirgotājiem, brīvām profesijām u. c.), gan no vēl neizveidotas nodokļu uzlikšanas tehnikas.

Otrā nodaļā piegriezāmie ienākuma sadalījuma nevienlīdzības mēru analīzei un novērtējām relatīvo vidējo novirzījumu, relatīvo kvadrātnovirzījumu, relatīvo vidējo spraigumu, P a r e t o nevienlīdzības mēru, L o r e n z'a ģeometrisko nevienlīdzības mēru, D a l t o n'a nevienlīdzības mēru un beidzot nevienlīdzības indeku, ko dod proporcionālā efekta formula (9)

$$N = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2}$$

$$z = alg(x - x_0) + b$$

modificētā koeficienta a veidā tā, ka $C = \frac{100}{a}$, pie kam atradām to par parocīgāko pārējo starpā.

Izlietojot šo nevienlīdzības indeku ienākumu nevienlīdzības konstatēšanai Latvijā, redzējām, ka, salīdzinot ar citām valstīm, Latvijā nevienlīdzība nav liela; tā diezgan pastāvīga, ar tendenci, it īpaši no 1930. g., pieaugt. Pēc tam piegriezāmie ienākumu nevienlīdzības vērtējumam atsevišķām ienākumu guvēju grupām 1934. g., pie kam izrādījās, ka vismazākā nevienlīdzība brīvo profesiju darbinieku ienākumos un vislielākā rūpnieku, protams, cik var palauties uz statistiskiem datiem.

Tālāk mēģinājām noteikt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību dažām ienākumu guvēju grupām arī ārpus ienākuma nodokļa maksātājiem un redzējām, ka civilresoru darbiniekiem 1932. g. algu sadalījuma nevienlīdzības indekss izteicās kā 64, bet dažu lielāku rūpniecības un tirdzniecības darbinieku algu sadalījuma nevienlīdzības indekss bija vēl mazāks. Nodarbēs, kur noteiktu datu par ienākumu sadalījumu trūka, mēģinājām ienākumu sadalījuma nevienlīdzību vērtēt aptuveni.

Trešajā nodaļā nodevāmie to kauzālo nosacījumu analīzei, kas ietekmē ienākumu sadalījuma nevienlīdzību un regularitāti. Zīmējoties uz ienākumu sadalījumu no darba, redzējām, ka pēc savām funkcijām darbu var iedalīt kreatīvā, dispozitīvā un ekse-

kutivā darbā (ar šo veidu tālākiem sīkākiem iedalījumiem), un ka katram darba veidam vajadzīgas savas spējas, kuru sadalījums cilvēku starpā ļoti nevienāds. Viegļākas analīzes nolūkā atsevišķi aplūkojam patstāvīga un nepatstāvīga darba darītājus vispirms vienā un tad dažādās darba nozarēs un redzējām, ka, pastāvot parastajiem saimnieciskajiem nosacījumiem (privatīpašuma un mantošanas tiesībām, personīgai brīvībai), ienākumu sadalījuma nevienlīdzības galvenie kauzālie nosacījumi ir cilvēka iedzimto spēju nevienlīdzīgs sadalījums un dažādība vidēs, no kuras cilvēks nāk (it īpaši iespēja izveidot iedzimtās spējas) un kurā darbojas; nepatstāvīgā privatdienesta darbā ir darba piedāvājums un pieprasījums, kur kā piedāvājumu, tā pieprasījumu savukārt ietekmē vairāki citi nosacījumi; nepatstāvīgā valsts vai pašvaldības dienesta darbā: noteiktais amats un atalgojuma sadalījums, ko netieši ietekmē iepriekš minētie nosacījumi.

Ienākumu sadalījuma nevienlīdzība no mantas izrādījās atkarīga pa daļai no darba ienākumu nevienlīdzības, pa daļai no aktīvi iegūtās, pa daļai no mantotās mantas vērtības nevienlīdzības un lielā mērā arī no lietpratīgas mantas izlietošanas. Kauzālie nevienlīdzības nosacījumi tanī pašā laikā ietekmē arī sadalījuma regularitāti.

Pēdējā nodaļā iztīrājām iespēju un vēlamību grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību un nācām pie secinājuma, ka tāda iespēja pastāv valsts varai, grozot vai jūtami ierobežojot tos tiesiskos nosacījumus, uz kuriem bazējas lielākā daļa moderno valstu, vai arī lietojot attiecīgu nodokļu politiku un izdodot sociālus likumus. Kas zīmējas uz vēlamību, tad tā viegli saprotama no sociālā viedokļa, bet trūkst noteikta taisnīga sadalījuma kriterija. No saimnieciskās labklājības viedokļa turpretim jautājums daudz vairāk sarežģīts — atkarīgs no daudziem nosacījumiem, tā ka par to cik necik noteikti var spriest tikai katrā atsevišķā konkrētā gadījumā. Runājot par Latviju tās normalā attīstības periodā, pēc visām pazīmēm jāsecina, ka ienākumu sadalījuma nevienlīdzība, ko netieši mērenā kārtā mazina gan nodokļu politika, gan sociālie likumi, gan likumi, kas dod potenciālus ienākumus, izrādas tiklab no sociālā viedokļa (nav lielu pretstatu), kā arī no saimnieciskās labklājības viedokļa pietiekami tuva optimalajam sadalījumam.

I t a b u l a

Ienākumu grupas un ienākumu guvēju skaits attiecīgā grupā dažādos gados.

Ienākumu grupas latos	Ienākumu guvēju skaits laikā 1924.—1937.													
	1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.	1935.	1936.	1937.
1 200 —	41 607	39 455	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 300 —	25 144	26 082	46 125	36 053	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 400 —	11 817	13 384	14 945	11 929	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 500 —	5 918	6 653	7 018	6 197	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 600 —	3 993	4 540	5 225	4 342	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 700 —	3 319	3 954	4 420	3 672	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 800 —	2 134	2 620	3 057	2 691	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 900 —	2 857	3 206	3 292	3 028	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 000 —	8 980	10 901	11 451	11 053	13 164	14 477	14 429	14 988	13 651	13 123	13 625	13 494	13 137	13 764
3 000 —	3 314	3 954	4 248	4 284	4 422	4 783	5 019	4 706	3 785	3 758	4 116	4 744	4 829	5 373
4 000 —	2 763	3 193	3 673	3 654	3 646	4 225	4 291	3 924	3 149	3 142	3 368	4 036	4 008	4 672
6 000 —	1 031	1 306	1 436	1 435	1 444	1 668	1 675	1 472	1 189	1 200	1 252	1 774	1 656	1 958
8 000 —	591	679	702	705	710	748	811	688	584	600	673	765	982	1 099
10 000 —	840	893	953	987	1 058	1 230	1 166	1 018	799	803	892	1 352	1 376	1 808
20 000 —	151	181	189	187	179	231	227	194	122	128	169	304	339	453
30 000 —	53	47	62	61	62	81	78	61	38	45	59	119	111	173
40 000 —	21	18	25	35	28	32	36	29	14	15	17	44	45	94
50 000 —	38	25	30	32	33	52	37	20	17	15	35	67	89	142
100 000 —	6	3	5	6	4	3	2	4	2	1	3	13	20	39
Pārī par 200 000	2	—	1	—	1	—	1	1	1	2	3	2	5	28
	114 579	121 094	106 843	90 351	24 751	27 530	27 772	27 104	23 351	22 832	24 212	26 714	26 597	29 603

III t a b u l a

II tabulas kumulētie skaitļi (ienākumu guvēju skaits, kuru ienākumi pārsniedz katras grupas zemāko robežu).

Ienākumu grupas līstos	Ienākumu guvēju skaits, kuru ienākumi pārsniedz grupas zemāko robežu															
	1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.	1935.	1936.	1937.	Vidējais	
2 000 — 3 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
3 000 — 4 000	4 953	4 858	4 971	5 072	4 681	4 741	4 804	4 470	4 154	4 253	4 373	4 949	5 059	5 350	4 763	4 763
4 000 — 6 000	3 090	2 993	3 105	3 163	2 894	3 004	2 997	2 734	2 533	2 607	2 673	3 173	3 243	3 535	2 982	2 982
6 000 — 8 000	1 537	1 487	1 493	1 535	1 421	1 469	1 452	1 286	1 184	1 231	1 282	1 662	1 736	1 957	1 481	1 481
8 000 — 10 000	957	871	863	896	838	863	849	743	675	706	765	998	1 113	1 295	888	888
10 000 — 20 000	625	551	555	582	551	591	557	489	425	443	487	712	744	924	588	588
20 000 — 30 000	153	130	137	142	123	144	137	113	83	91	119	206	227	313	151	151
30 000 — 40 000	68	44	54	59	51	60	55	41	31	35	49	92	100	160	64	64
40 000 — 50 000	38	22	27	32	26	31	27	19	14	15	24	48	59	102	35	35
50 000 — 100 000	26	13	16	17	15	20	14	8	8	8	17	31	42	70	22	22
100 000 — 200 000	4	1	3	3	2	1	1	1	1	1	2	6	9	22	4	4
Pārī par 200 000	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	1	2	9	1	1

Vidējais sadalījums par 14 gadiem pēc Pareto form.

Aprēķinu paraugi.

x	N	$Igx = \xi$	$IgN = \eta$	$\xi - \bar{\xi}$	$\eta - \bar{\eta}$	$(\xi - \bar{\xi})^2$	$(\eta - \bar{\eta})^2$	$(\xi - \bar{\xi})(\eta - \bar{\eta})$	η aprēķ.	N aprēķ.
2 000	10 000	3,3010	4,0000	-0,9025	+1,7071	0,8145	1,5407	-1,5407	4,1007	12 561
3 000	4 763	3,4771	3,6776	-0,7264	+1,3850	0,5277	1,0061	-1,0061	3,7479	5 866
4 000	2 982	3,6021	3,4745	-0,6014	+1,1816	0,3617	0,7106	-0,7106	3,4975	3 145
6 000	1 481	3,7782	3,1706	-0,4253	+0,8777	0,1809	0,3733	-0,3733	3,1448	1 396
8 000	888	3,9031	2,9484	-0,3004	+0,6555	0,0902	0,1969	-0,1969	2,8946	785
10 000	588	4,0000	2,7694	-0,2035	+0,4765	0,0414	0,0970	-0,0970	2,7005	502
20 000	151	4,3010	2,1790	+0,0975	-0,1139	0,0095	0,0111	-0,0111	2,0976	125
30 000	64	4,4771	1,8062	+0,2736	-0,4867	0,0749	0,1332	-0,1332	1,7448	56
40 000	35	4,6021	1,5441	+0,3986	-0,7488	0,1589	0,2985	-0,2985	1,4944	31
50 000	22	4,6990	1,3424	+0,4955	-0,9505	0,2455	0,4710	-0,4710	1,3003	20
100 000	4	5,0000	0,6021	+0,7965	-1,6908	0,6344	1,3467	-1,3467	0,6974	5
200 000	1	5,3010	0,0000	+1,0975	-2,2929	1,2045	2,5165	-2,5165	0,0945	1
		50,4417	27,5146		4,3441		8,7016			
		$\bar{\xi} = 4,2035$	$\bar{\eta} = 2,2929$	$\alpha = \frac{8,7016}{4,3441} = -2,0031$						

$$\eta - \bar{\eta} = \frac{\sum (\xi - \bar{\xi})(\eta - \bar{\eta})}{\sum (\xi - \bar{\xi})^2} (\xi - \bar{\xi}); \eta - 2,2929 = -2,0031 (\xi - 4,2035); \eta = -2,0031 \xi + 10,7129$$

$$IgxN = -2,0031 Igx + 10,7129 N = \frac{5163 \cdot 10^7}{x^{2,0031}}$$

Atrodotais vidējais sadalījums par 14 gadiem pēc Pareto form.

Vidējais sadalījums par 14 gadiem pēc proporc. ef. form.

N	x	z	$lg(x-2000)$ jeb ξ	$z - \bar{z}$	$\xi - \bar{\xi}$	$(\xi - \bar{\xi})^2$	$(\xi - \bar{\xi})(z - \bar{z})$	$a \xi$	aprek. z	aprek. N
10 000	2 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 763	3 000	0,043	3,000	-1,362	-1,167	1,362	1,589	3,477	0,052	4 705
2 982	4 000	0,375	3,301	-1,030	-0,866	0,750	0,892	3,826	0,401	2 855
1 481	6 000	-0,739	3,602	-0,666	-0,565	0,319	0,376	4,175	0,750	1 445
888	8 000	0,954	3,778	-0,451	-0,389	0,151	0,175	4,379	0,954	888
588	10 000	1,106	3,903	-0,299	-0,264	0,070	0,079	4,524	1,099	600
151	20 000	1,533	4,255	+0,128	+0,088	0,008	0,011	4,932	1,507	164
64	30 000	1,759	4,447	+0,354	+0,280	0,078	0,099	5,154	1,729	73
35	40 000	1,907	4,580	+0,502	+0,413	0,171	0,207	5,308	1,883	38
22	50 000	2,015	4,681	+0,610	+0,514	0,264	0,314	5,425	2,000	23
4	100 000	2,375	4,991	+0,970	+0,824	0,679	0,799	5,785	2,360	4
1	200 000	2,645	5,297	+1,240	+1,130	1,277	1,401	6,139	2,714	1
		15,471	45,835			5,129	5,942			
		$\bar{z} = 1,405; \bar{\xi} = 4,167$								
		$z - \bar{z} = \frac{\Sigma(\xi - \bar{\xi})(z - \bar{z})}{\Sigma(\xi - \bar{\xi})^2} (\xi - \bar{\xi})$						$a = \frac{5,942}{5,129} = 1,159$		
		$z = 1,405 = 1,159 (\xi - 4,167)$								
		$z = 1,159 \xi - 3,425$								
		$z = 1,159 Jg(x - 2000) - 3,425$								

Lielumu z tabulas*, kur z noteikts ar $R = \int_z^{+\infty} e^{-z^2} dz$

I t a b ū l a (1000 — 9000).

R —	00	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	
50	0,000	02	04	06	08	09	11	13	15	17	18	9
1	18	20	22	24	25	27	29	31	32	34	36	8
2	36	38	40	42	43	44	46	48	50	51	53	7
3	53	55	56	58	60	62	64	66	68	70	71	6
4	71	73	75	77	79	80	82	84	86	88	89	5
5	89	91	93	94	96	98	99	*00	*03	*05	*07	4
6	0,107	09	10	12	14	16	18	20	21	23	25	3
7	25	27	28	30	32	34	36	38	40	41	43	2
8	43	45	46	48	50	52	53	55	57	59	61	1
9	61	62	64	66	68	70	72	74	76	77	79	40
60	79	81	83	85	87	88	90	92	94	96	97	9
1	97	99	*01	*03	*05	*07	*09	*11	*13	*15	*16	8
2	0,216	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	7
3	35	37	39	41	43	44	45	48	50	52	53	6
4	53	55	57	59	61	63	65	66	68	70	72	5
5	72	74	76	78	80	82	84	86	88	90	92	4
6	92	94	96	97	99	*01	*03	*05	*07	*09	*11	3
7	0,311	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	2
8	31	33	35	37	39	41	43	45	47	49	51	1
9	51	53	55	57	59	61	63	65	67	69	71	30
70	71	73	75	77	79	81	83	85	87	89	91	9
1	91	93	95	98	*00	*02	*04	*06	*08	*10	*12	8
2	0,412	14	16	18	20	23	25	27	29	31	33	7
3	33	35	37	40	42	44	46	48	51	53	55	6
4	55	57	59	62	64	66	68	70	73	75	77	5
5	77	79	81	84	86	88	90	92	95	97	99	4
6	99	*02	*04	*06	*09	*11	*13	*15	*18	*20	*22	3
7	0,522	25	27	29	32	34	37	39	41	44	46	2
8	46	49	51	54	56	58	61	63	67	69	70	1
9	70	73	75	78	80	83	85	87	90	92	95	20
80	95	97	*00	*03	*06	*08	*10	*13	*15	*18	*21	9
1	0,621	23	26	28	31	34	36	39	41	44	47	8
2	47	50	52	55	58	61	64	67	69	72	75	7
3	75	78	81	83	86	89	92	95	97	*00	*03	6
4	0,703	06	09	12	15	18	21	24	27	30	33	5
5	33	36	39	42	45	48	52	55	58	61	64	4
6	64	68	71	74	77	80	83	87	90	93	97	3
7	97	*00	*04	*07	*10	*13	*17	*20	*24	*28	*31	2
8	0,831	34	37	41	45	49	52	56	60	64	67	1
9	67	71	75	78	82	86	90	94	98	*02	*06	10
	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10	00	R +

* R. Gibrat, op. cit., p. 283.

II tabula (9000 — 9980); (20 — 1000).

R	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100	R+
90	0,906	908	910	912	914	916	919	921	923	925	927	929	931	933	935	937	939	942	944	946	948	09
1	948	950	953	955	957	959	961	964	966	968	970	973	975	977	980	982	985	987	990	992	994	8
2	994	997	999	*002	*004	*006	*009	*011	*014	*016	*018	*021	*023	*026	*028	*030	*033	*035	*038	*041	*044	7
3	1,044	046	049	051	054	057	059	062	064	067	070	073	076	079	082	085	088	091	094	097	099	6
4	163	166	169	173	177	181	184	188	191	195	199	203	207	210	214	218	222	226	230	234	238	5
5	238	242	247	251	255	259	264	268	272	276	281	285	290	295	300	305	310	315	320	325	330	4
6	330	335	341	346	351	357	362	368	374	380	386	392	400	406	412	418	425	431	438	445	452	3
7	452	460	467	475	483	491	499	508	517	526	535	544	554	564	574	584	595	607	620	632	645	2
8	645	658	672	687	702	719	738	755	776	797	822	848	875	907	943	985	2,035	un III tabula				1
9																						00
	100	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50	45	40	35	30	25	20	15	10	05	00	R+

R vērtības ir reizinātas ar 10 000.

I tabula dod z nozīmes lielumam R starp 1 000 un 9 000; II tab. lielumam R starp 9 000 un 9 980, ka arī starp 20 un 1000; III tab. — pārējiem R lielumiem (9 980 — 10 000 un 0 — 20).

Šīs tabulas ir ar divkārtu ieeju — pa kreisi R dilstošām nozīmēm, lielākām par 5 000 (lielumam z tad ir minus zīme), pa labi — R augošām nozīmēm, mazākām par 5 000 (lielumam z tad ir plus zīme).

Piezīmes.

I tab. R kolonnās ievietoti simtu un tūkstošu cipari; desmitu cipari ir pārējo kolonnu augšā vai apakšā. Divi pirmie z cīpari parādīti kolonnās 00 pirmajā daļā, pārējie — kolonnā ar attiecīgo desmitu skaitu. Interpolācija viegli izdarāma.

II tabulas kolonnā 00 ievietots tikai z pirmais cipars; pārējie trīs nolasaki citās kolonnās.

Sīns divi tabulas vietām atrodama pa kreisi no cipariem zvaigznīte; tā norāda, ka z ciparu pirmā daļa jāņem tuvākajā zemākajā līnijā. Piemērs: lielumam $R = 6170$ atbilst $z = 0,211$.

III tabula
(0 — 20; 9980 — 10 000).

R —	z	R +
9980	2,035	20
2	060	18
4	085	16
6	2,11	14
8	15	12
9990	19	10
1	21	9
2	23	8
3	26	7
4	29	6
5	325	5
6	37	4
6,5	40	3,5
7	42	3
7,3	45	2,7
7,6	48	2,4
8,0	51	2
8,3	54	1,7
8,6	57	1,4
8,8	60	1,2
9999,0	64	1
9,1	66	0,9
9,2	68	0,8
9,3	70	0,7
9,4	72	0,6
9,5	75	0,5
9,6	79	0,4
9,7	84	0,3
9,75	87	0,25
9,80	91	0,2
9,85	96	0,15
9,87	98	0,13
9,89	3,01	0,11
9999,90	03	0,10
9,91	04	0,09
9,92	05	0,08
9,93	07	0,07
9,94	09	0,06
9,95	13	0,05
9,96	16	0,04
9,97	20	0,03
9,975	24	0,025
9,980	27	0,020
9,983	29	0,017
9,986	32	0,014
9,989	35	0,011
9,992	39	0,008
z		R +

IZLIETOTĀ LITERATURA UN IZMANTOTIE AVOTI.

1. R. D. Baxter, National Income and Taxation of the United Kingdom, Comptes-rendus de travaux de la 7-e session du congrès international de statistique de La Haye, 1870.
2. L. v. Bortkiewicz, Die Disparitätsmasse der Einkommensstatistik, La Haye, 1930.
3. A. L. Bowley, The Change in the Distribution of the National Income, London, 1920.
4. Edwin Cannan, A. Review of Economic Theory, London, 1930.
5. J. B. Clark, The Distribution of Wealth, New-York, 1927.
6. Hugh Dalton, Some Aspects of the Inequality of Incomes in Modern Communities, London, 1935.
7. Edm. E. Day, Statistical Analysis, New-York, 1927.
8. R. A. Fisher, Statistical Methods for Research Workers, London, 1936.
9. F. B. Garver and A. H. Hansen, Principles of Economics, Ginn and Company, Boston.
10. R. Gibrat, Les Inégalités économiques, Paris, 1931.
11. E. J. Gumbel, Das Konzentrationsmaß. Allg. Statist. Archiv, 1928, 18. Bd.
12. W. S. Jevons, The Principles of Economics: a Treatise on the Industrial Mechanism of Society, 1905.
13. Dr. J. C. Kapteyn and Dr. M. J. Van Uven, Skew Frequency Curves in Biology and Statistics, 2-nd paper, Groningen, 1938.
14. R. Kaulla, Die Geschichtliche Entwicklung der modernen Werttheorien, Tübingen, 1906.
15. Oskar Kraus, Zur Theorie des Wertes, Halle a. S., 1902.
16. M. O. Lorenz, Methods of Measuring the Concentration of Wealth. Publications of the American Statistical Association, 1905, vol. IX.
17. P. Lorenz, Höhere Mathematik für Volkswirte und Naturwissenschaftler, Leipzig, 1929.
18. Dr. K. Marbe, Die Gleichförmigkeit in der Welt, 1916.
19. J. St. Mill, Principles of Political Economy with some of their Applications to social Philosophy, London, 1868.
20. Bruno Moll, Gerechtigkeit in der Wirtschaft? Berlin, 1932.
21. V. Pareto, Cours d'Économie politique, professé à l'Université de Lausanne, T. II, 1897.
22. V. Pareto, Manuel d'Économie politique, Paris, 1927.
23. H. Pesch, Lehrbuch der Nationalökonomie, II B., Freiburg, 1920.
24. S. Prokopovič, Raspredeženije narodnago dochoda, Russkij ekonomičeskij sbornik, III, 1925.
25. D. Ricardo, On Principles of Political Economy and Taxation, London.

26. Saburo Shiomi, Die Entwicklung des Volkseinkommens in Japan in den Jahren 1903.—1919. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 53. B.

27. Ad. Smith, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Edinburgh, MDCCCLXIII.

28. P. Sorokin, American Millionaires and Multi-Millionaires, Journal of Social Forces, May, 1925.

Ceturtnā tautas skaitīšana Latvijā 1935. g. VI. Nodarbošanās.

Latvijas lauksaimniecība 1938. g. Sastādījis A. Maldups, 1939. g.

V. Salnais un A. Maldups. Lauksaimniecības skaitīšana Latvijā 1929. g.

Zemes īpašumi un izmantošana. Saimniecību skaits, 1930. g.

Lauksaimniecības rentabilitāte 1935./36., 1936./37. un 1927./37. saimn. g. Sastādījuši A. Frīdbergs un J. Skuja, 1939. g.

Latvijas amatniecība un rūpniecība 1935. g. Pēc I tirdzn. un rūpn. skaitīš. materiāliem II-b: Nodarbinātība un darba spēks, 1939. g.

Rūpniecības statistika 1937. g. Sastādījuši A. Kaimiņš un L. Starodubskis, 1939. g.

Pirmā tirdzniecības skaitīšana Latvijā 1935. g. II. Sastādījis J. Jurevics, 1939. g.

Valsts statistiskā gada grāmata 1931. g.

Latvijas statistikas gada grāmata 1932. g.

Latvijas statistikas gada grāmata par 1937./38. g.

Latvija skaitļos 1938. g. Rediģējis A. Maldups.

Latvijas statistikas gada grāmata 1939. g.

Valsts statistiskās pārvaldes mēneša biļetens.

Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums par dažādiem gadiem.

Valsts statistiskās pārvaldes un Nodokļu departamenta nepublicētie dati.

Uzņēmumu algu listes slimo kasēs.

Uzņēmumu tieši sniegtie dati par algu sadalījumu.

The Distribution of Incomes in Latvia (1924—1937).

Longīns Ausējs.

Summary.

Preface — the Task of The Work and the Methods Applied.

The problem of the distribution has occupied economists already since the first important investigations about the phenomena of economics. Already *Cantillon* began to examine the causes of differences in the earnings of various professions, *Turgot* too analyses the distribution problem, *Ad. Smith* is the first to introduce the theory of the three factors of production and the distribution of national income among these three factors, *Ricardo* regards the distribution problem as the principal problem of political economy; similar views are held by *J. B. Say*. Although the views of more recent economists, regarding the place of this problem in political economy, have changed (*St. Jevons*, *Marshall* and others), they admit that the problem as such is very important in the science of economics.

This problem may be examined from different angles. Up to the end of the 19th century, economists regarded the distribution of national income mainly between the three factors of production (labour, land, and capital), respectively, between the owners of such, all labour applied as the first party, land owners as the second, and capitalists as the third party of income-earners, i. e., by using *J. B. Clark's* established term, considered the functional distribution. Although the personal distribution was admitted, it was treated, however, as a secondary problem, and in fact, was never touched upon seriously. At the end of the 19th and at the beginning of the 20th century, however, a turn in favour of the problem of the personal distribution occurred. Considerable impulse to that turn was given by *V. Pareto* with his "Curve of Incomes" but at the beginning of the 20th century, *E. Cannan* expressed views that the theory of distribution should render a general solution of the fact as to why inside each community some individuals are above and

others below the average wealth level. Only in the year 1911 *Taussig* in his *Principles of Economics* under *Inequality and its Causes* analyses the question of personal distribution of incomes. Since that time other economists too began to attach more attention to personal distribution, not only in special works, but also in their lectures on theories of political economy.

Statisticians too were very busy treating the problem of personal distribution: at the *12th Assembly of the International Institute of Statistics at Paris in 1909*, there was formed a special *International Commission for the Study of Private Incomes in Every Country*. This is quite natural, for the problem of the personal distribution is just as important from the theoretical as from the practical viewpoint.

The first thing that strikes one, by just glancing casually at the personal distribution of incomes, is the great inequality of incomes acquired by the members of our present day society, their corresponding general level of life. Besides, it seems that this distribution is subject to various contingencies and considerable fluctuations; the income of some persons increases, whilst that of others decreases; one income-earner is added to the number of income-earners with small income, another income-earner with a large income, disappears. Bad harvests, crises, and similar phenomena seem to shatter the distribution of personal income to its very foundation. Consequently, first of all, just theoretically, it appears that the following important questions should be raised: (a) is the personal distribution of the income of the entire nation subject to certain regularity, (b) if so, to what exactly, and how to explain it?

Further problems appear in connection with the inequality of distribution. How does the inequality, existing within a certain period of time, show its influence on economic life, compared with influence of smaller or greater inequality? Is it desirable and possible to change such inequality and in which direction and to what extent is it desirable? This has a close connection with the solution of the previous question: how is it possible to judge as to what distribution has greater or smaller inequality; in other words, what is the criterion of inequality or its scale, and how is it to be applied?

It is obvious that the demand for certain economic goods depends on the distribution of income, and especially for such goods, the demand for which is very elastic. Therefore the next problem

calls for an explanation of that dependency or relationship. If the foregoing questions are more of a theoretic nature, the ordinary practical problems sets forth the taxation policy: how to collect taxes at a certain distribution that would interfere least of all with economic life, and would produce the desired or required income to the tax-collector, and how to ascertain hidden income. These problems are solved much easier if previous ones are explained. Furthermore, the objects of economic policy move in the direction of general state policy, and aim at establishing of welfare for the majority of a nation at the highest possible standard. But welfare, in the wider sense, depends on economic welfare which, in its turn, depends on the amount of income. The latter depends on the income of the entire nation and its distribution. This leads us again to a new problem which forces itself from economic regions into other spheres, for example — philosophy of life, that is to say, how personal distribution of national income affects general welfare.

As far as the personal distribution of income of the *whole* nation is concerned, there are no complete and reliable data available about any country in the world. Such data, however, as are obtainable, are about the income-earners of larger sums on which income-tax is paid. In Latvia the progressive income tax was introduced by the regulations of April 20th, 1920, relating to progressive income-tax. As Latvia commenced her independent economic life only, after the largest part of her territory had suffered from a protracted occupation, with its economic consequences, evacuation of a large number of enterprises and institutions from the main industrial areas, war, revolution, disaster and ruin, many people who were regarded as prosperous fell into poverty, and there were few people who during that time (1914—1919) accumulated considerable economic benefits. Therefore the economic life of Latvia had to be built up under special conditions, in many districts it had just to begin anew again. From this point of view, the distribution of income, although it only deals with income-tax payers, is of great interest in itself, and also as a comparison with other countries, as it helps to solve a good many questions that would otherwise remain unsolved. If it were possible to augment the data of a still further distribution of income-earners than those in the circle of income-tax payers, there would be much more chance to gain further knowledge, or affirm the existing one.

The aforesaid motives have called to life the following subject of work *The Distribution of Incomes in Latvia* (1924—1937). The tasks of this work are: (1) to investigate whether the distribution is subject to certain regularity, and if so, what it is, and if it is similar to acknowledged income-distributions in other countries, and whether it is different from those, and in what way? (2) how the inequality of distribution is characterized, how it has changed in Latvia in the course of time, how it compares with other countries for the corresponding period, and how that could be explained? (3) how to explain the regularity of distribution, if such exists, and (4) what possibilities there are to change the inequality of distribution, and if it is, is it advisable to do it?

In this work both inductive and deductive methods have been employed, and use was made of mathematical methods too.

I. REGULARITY IN THE DISTRIBUTION OF THE INCOME OF INCOME-TAX PAYERS.

1. *Welfare and Income.*

The word welfare is generally interpreted as a condition of a feeling of lasting well-being if are satisfied some people's complete requirements referring to the standard of life of that particular social group. Welfare needs also material means and services — various goods. This volume of influx of goods, after deducting the corresponding disbursements of the same within a certain period of time, may represent a person's well-being. We pay, therefore, particular attention to the influx of goods of such a person, call it a person's income. Less attention is given to that part of income which may be acquired in desirable volume without any efforts or, generally, without any direct counter-equivalent. Therefore, we reduce the meaning of income by omitting the influx of free goods. There remains one part of income which is seldom taken into account, that is those goods which we are able to enjoy as members of a certain society, generally as representatives of a nation or state, for which we do not deliver a definite direct counter-equivalent (generally this equivalent is represented by taxes or particular services). Let us call this part of income a person's potential income, and the other part of income effective income, paying special at-

tention to it. Let us distinguish gross and net, nominal and real income. There is one more income to which little consideration is given, this includes such services which everybody renders for himself only (as in the wider sense, for his household). We must take into consideration too, how many family members an income-earner supports. The psychic valuation of income plays also an important part which may be expressed by this relation.

$$dy = \frac{dx}{x+c}$$

dy — intensity of needs, x — volume of income, c — const. Speaking of statistical data, showing the tax-payers' distribution of incomes, it is of importance to note that meaning of income, as is interpreted by corresponding law of taxation.

2. Data Concerning Distribution of Incomes.

We have at our disposal figures about tax-payers' incomes from the year 1924 until the year 1937, i. e. for a period of 14 years. These particulars are given in the attached three tables (see Appendix, p. 425): the first illustrates the number of income-earners for each year in different income groups, whilst during the first years the taxable minimum is less than during the following years, this minimum is gradually increased, and from the year 1928, the minimum taxable income-figure is stabilized at Ls 2000 per annum. The second table produces figures commencing with Ls 2000 and refers to 10 000 income-earners. The third table gives cumulative figures of former tables, that is, figures which show the number of income-earners whose income exceeds Ls 2000, Ls 3000, etc.

3. Inductively Defined Regularity of Distribution.

By using *Pareto's* formula $N = Ax^{-\alpha}$ we arrive at A and α of mean distribution for 14 years, and find the figures, as shown on page 316, where figures are given for N and n from observation and calculated according to this formula; the average relative error is 13.8% and 18.3%. *Pearson's* test shows very small P marks.

4. Deductively Defined Regularity of Distribution.

By using *Dr. J. C. Kapteyn's* investigation, according to which each distribution $y=f(x)$ may be reduced to normal

$$y = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2},$$

if z is taken as the function of x , that is, if the corresponding meaning $z=\varphi(x)$ is found, and accepting the hypothesis, that

$$dz = \frac{dx}{m(x-x_0)},$$

we obtain $z=a \lg(x-x_0)+b$. Thus we arrive at this formula: —

$$N = \frac{1}{\sqrt{\pi}} e^{-z^2},$$

$$z = a \lg(x-x_0) + b,$$

which was also given by *Gibrat*. By applying this formula for the definition of the regularity in the distribution of income, we obtain quite a satisfactory harmony between the observed and calculated figures (see page 324); the N figure's average relative error is only 4.2%, for n figures 5.6%. *Pearson's* test shows $P=0.54$ resp. 0.35.

II. THE INEQUALITY OF INCOME DISTRIBUTION.

1. Various Measures of Inequality.

By investigating various measures of inequality: the mean relative tension η , *Pareto's* coefficient α , *Lorenz's* graphical measure of inequality and its corresponding numerical, *Dalton's* inequality measure, and finally *Gibrat's* proposed inequality index C , we discover the weak and strong points of the measures and finally choose index C as the most suitable inequality measure which we are using in the definition of inequality of distribution in Latvia.

2. The Inequality of Income Distribution in Latvia.

The inequality is shown by calculated indexes for different years on page 345, that indicate a certain parallel with average income on page 346. Comparison with other countries shows that the inequality index for Latvia is relatively small.

By using figures of income-earners for the year 1934, according to their profession, we may arrive at the inequality indexes of industrialists, merchants, houseowners, men of free professions, and paid employees, registering the following inequality indexes: members of the free professions 60, paid employees 66, houseowners 71, merchants 78, industrialists 88; general inequality index for the year 1934 was 73.

In augmenting the data on incomes beyond income-tax payers, we may define the inequalities of different groups of income-earners as follows: civil service employees index 64, those of the industrial enterprise *Laima*, 45, those of *Army Stores*, 47.

III. THE CAUSES OF INEQUALITIES AND REGULARITIES OF INCOME DISTRIBUTIONS.

1. *Causal Conditions of the Phenomena.*

We shall call all the agents which are directly responsible for the appearance and process of some phenomena, according *K. Marbe*, direct conditions of the phenomena. Such conditions may be called causal conditions or causes, or, if we are paying a special attention to one of them, simply a cause. Causal conditions may be grouped as: permanent, variable, and casual.

2. *Causal Conditions which Influence the Distribution of Incomes by Work.*

Work may be divided, according to its function, in the following manner: (1) creative work; (2) dispositive or organizing work; (3) executive or performing work.

Creative workers are comparatively very few, because they must possess special gifts which are scarcely distributed by nature. Dispositive work too requires select capabilities which few people possess. Executive work is required most of all, and for this kind of work the majority of people are suitable. The results of work depend on individual qualities and the kind of work. Income from work may be obtained from one's own — independent or from outside — dependent place of work.

Income from independent work represents the following main groups: farmers on their own farms, industrialists, artisans, etc., in their own enterprises, and employees engaged in free professions. The incomes of those engaged in free professions chiefly depend on their capabilities, but the latter tend to normal distribution. This tendency is controverted by some other conditions. It is the same with artisans. Employers' work in industry, commerce, building, etc. comes under dispositive work. Talents necessary for it are rare, therefore, the remuneration for it is higher than for executive work. Employers' work is generally connected with utilization of capital. This deviates such distribution of income from the normal distribution; especially inherited capital, generally in case where it is invested in an enterprise.

Income from independent work of agriculture tends to be distributed according to type of proportional effect.

Income distribution from employees' work depends on several causal conditions. The fundamental tendency shows here the agency of demand and supply for work. In separate branches of work there remains the tendency of distribution to regulate itself according to the type of normal distribution, in some branches depending on many causal conditions. State and communal service distributions are governed by professional and remunerative classifications which are influenced indirectly by the same factors that apply to income distribution in private employment.

3. The Causal Conditions of the Inequality of Income from Property.

The inequality of income distributions from property depends partly on the inequality of income from work, partly on the inequality of inherited, or actively acquired, property, and mostly, on competent utilization of property.

4. The Causal Conditions of Regularity in Distribution.

Causal conditions on which inequality in distribution of incomes depends are simultaneously causal conditions of regularities of distribution, some of which force distribution into normal type, others produce the effect of proportional results.

IV. POSSIBILITY AND DESIRABILITY OF CHANGING INEQUALITY OF INCOME DISTRIBUTION.

1. *Possibility of Changing Inequality of Income Distribution.*

Where the usual fundamental economic and social conditions exist (private property, hereditary rights, and personal freedom), and are restricted only to a little degree, the inequality in distribution may be changed only in a small degree, taking into consideration the causal conditions stated in part III, especially in the independent work and in the dependent private employee work; but if the state changes by force or restricts the foregoing legal fundamental conditions, the inequality in distribution of income may be also changed radically. Indirectly income distribution may be changed by a corresponding taxation policy and social legislation.

2. *Desirability of Changing the Inequality in Distribution of Incomes.*

With reference to the desirability of changing the inequality into the direction of greater equality, it may be understood from the social point of view, which, however lacks the definite, real criterion of just distribution. But from the viewpoint of economic welfare, on the contrary, there remains a much more complicated question about which one may argue more definitely only in some concrete cases.

When talking about Latvia and her period of normal development, according to all indications, one may arrive at the conclusion that the inequality in distribution of incomes, which indirectly is moderated through taxation policy, social legislation, and regulations of corresponding institutions, through potential income, and appears, from the viewpoint of social (there are no great contrasts) and economic welfare to be close enough to optimal distribution.

SATURA RĀDĪTĀJS.

	Lpp.
Ievads — darba uzdevums un metodes	289
I. Likumības ienākuma nodokļa maksātāju ienākumu sadalījumā	
1. Labklājība un ienākums	294
2. Dati par ienākumu sadalījumu	309
3. Induktīvi konstatējamā sadalījuma likumība	311
4. Deduktīvi konstatējamā sadalījuma likumība	319
II. Ienākumu sadalījuma nevienlīdzība	
1. Dažādi nevienlīdzības mēri	329
2. Ienākumu sadalījuma nevienlīdzība Latvijā	345
III. Ienākumu sadalījuma nevienlīdzības un regularitātes cēloņi	
1. Parādību kauzālie nosacījumi	375
2. Kauzālie nosacījumi, kas ietekmē ienākumu sadalījumu no darba	376
3. Kauzālie nosacījumi, kas ietekmē ienākumu sadalījumu no mantas	400
4. Ienākumu sadalījuma regularitātes kauzālie nosacījumi	406
IV. Iespēja un vēlamība grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību	
1. Iespēja grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību	408
2. Vēlamība grozīt ienākumu sadalījuma nevienlīdzību	411
V. Noslēgums	422
Pielikums	425
Izlietotā literatūra un izmantotie avoti	432
The Distribution of Incomes in Latvia (1924—1937) — Summary	434

IV. POSSIBILITY AND DESIRABILITY OF CHANGING INEQUALITY OF INCOME DISTRIBUTION

I. Possibility of Changing Inequality of Income Distributions

Where the usual fundamental economic and social conditions exist (private property, hereditary rights, and personal freedom), and are restricted only to a limited extent, the inequality in distribution

may be changed only in two ways: first, by changing the conditions of production, and second, by changing the conditions of distribution. The first method is the more fundamental, and the second is the more superficial. The first method is the more difficult, and the second is the more easy. The first method is the more permanent, and the second is the more temporary. The first method is the more effective, and the second is the less effective. The first method is the more just, and the second is the less just. The first method is the more equitable, and the second is the less equitable. The first method is the more reasonable, and the second is the less reasonable. The first method is the more sensible, and the second is the less sensible. The first method is the more practical, and the second is the less practical. The first method is the more feasible, and the second is the less feasible. The first method is the more attainable, and the second is the less attainable. The first method is the more achievable, and the second is the less achievable. The first method is the more possible, and the second is the less possible.

II. Desirability of Changing Inequality of Income Distributions

When referring to the desirability of changing income distributions, we must consider the following factors: first, the degree of inequality; second, the causes of inequality; third, the effects of inequality; fourth, the possibilities of changing inequality; fifth, the desirability of changing inequality. The degree of inequality is a measure of the extent to which income is distributed unevenly. The causes of inequality are the factors that lead to the unequal distribution of income. The effects of inequality are the consequences of the unequal distribution of income. The possibilities of changing inequality are the ways in which the unequal distribution of income can be changed. The desirability of changing inequality is the extent to which it is desirable to change the unequal distribution of income.

IV. The Distribution of Income in Latvia (1921-1927) - Summary

When talking about Latvia and her period of norm, we must consider the following factors: first, the degree of inequality; second, the causes of inequality; third, the effects of inequality; fourth, the possibilities of changing inequality; fifth, the desirability of changing inequality. The degree of inequality is a measure of the extent to which income is distributed unevenly. The causes of inequality are the factors that lead to the unequal distribution of income. The effects of inequality are the consequences of the unequal distribution of income. The possibilities of changing inequality are the ways in which the unequal distribution of income can be changed. The desirability of changing inequality is the extent to which it is desirable to change the unequal distribution of income.

247986

LU bibliotēka

220041681

0.50

P-
44-12

LUR tauts.-ties. IV.

AUL oec.-iur. IV.

Nr. 2. L. Ausējs. Ienākumu sadalījums Latvijā (1924.—1937.)	289
The Distribution of Incomes in Latvia (1924—1937)	434